

BIG BAZAAR
Grocery, Sweets & Catering
*Fresh Vegetables Every Thursday
*Book your catering now.
Baljinder S. Ben
Ph: 317-640-2400
Like our Facebook page:
BigBazaarIndianGrocery
5425 E. Thompson Rd., Indianapolis IN 46237

ਮੇਲਾ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਦਾ ਖਾਣਾ ਇਕ ਵਾਰ ਖਾਓਗੇ, ਵਾਰ ਵਾਰ ਆਓਗੇ
Baljinder S. Ben
Ph: 317-869-2400

Regal Jewels
LEARN ABOUT GOLD & SILVER INVESTMENT
Store: 773-262-4377
Cell: 773-983-6877
WWW.RJBULLION.COM

Buying/Selling in Michigan
All types of Residential & Commercial properties. Gas Stations, Liquor Stores, Hotels, Plazas, Truck Terminals etc.
exp REALTY
40600 Ann Arbor Rd., Suite# 150, Plymouth, MI 48170
Call: 734-751-4455
rajsshergill@yahoo.com
Raj S. Shergill
Associate Broker

Twenty-Third Year of Publication ਮਿਡਵੈਸਟ ਐਡੀਸ਼ਨ Price 50¢ Email: punjabtimes1@gmail.com
ਸ਼ਿਕਾਗੋ, ਸੈਨ ਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਅਤੇ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਤੋਂ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹਫਤਾਵਾਰ
ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼
www.punjabtimesusa.com
Punjab Times, Vol 23, Issue 27, July 2, 2022 20451 N. Plum Grove Rd., Palatine, IL 60074 Ph: 847-359-0746, Fax: 847-705-9388

ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ 'ਚ ਨਵਾਂ ਉਭਾਰ

'ਆਪ' ਦੇ ਪਲੇਠੇ ਬਜਟ 'ਚ ਹੀ ਨਵੀਨਤਾ ਗਾਇਬ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੇ ਜਿਥੇ ਮਹਿਜ਼ 100 ਕੁ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪੈਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਧਿਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਤੀਜਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸੂਬੇ ਦੀ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਸਮੀਕਰਨ ਬਦਲਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਚਰਚਾ ਛਿੜ ਗਈ ਹੈ।

ਸਾਰੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਦਰਕਿਨਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਫਤਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਫਤਵਾ ਸਾਫ਼ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਲਾਂ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਮੇਟੀ ਚੋਣਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਸਿਰਮੌਰ ਸੰਸਥਾ ਉਤੇ ਹਾਵੀ ਰਹੇ ਬਾਦਲ ਧੜੇ ਲਈ ਵੱਡੀ ਚੁਣੌਤੀ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 101 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਪਾਰਟੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕਮਲਦੀਪ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਬਾਦਲ ਦਲ ਦਾ ਪੰਜਵੇਂ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਖਿਸਕ ਜਾਣਾ ਸਿਆਸੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੇਗਾ। ਦਰਅਸਲ, ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਖੇਤਰੀ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਬਰ ਬਾਰੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ

ਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਹਟਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਵਾਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਵਿਚ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਨੇ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਰਹੂਮ ਅਦਾਕਾਰ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੜਕ ਹਾਦਸੇ 'ਚ ਮੌਤ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਸਿੰਘੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਮਗਰੋਂ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਦਾ ਝੁਕਾਅ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਜੋ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਵਰਗ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਤੇ ਹੁਣ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਪੰਥ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੋਟਾਂ ਮੰਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਲ 2019 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭਾਵੇਂ 'ਆਪ' ਦੀ ਵੋਟ ਕਰੀਬ 2.5 ਫੀਸਦੀ ਹੀ ਘਟੀ ਹੈ ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵੋਟ 23.8 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਘਟ ਕੇ ਸਿਰਫ 6.25 ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ; ਭਾਵ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ 17 ਫੀਸਦੀ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 2019 ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਵੋਟ 27.4 ਫੀਸਦੀ ਸੀ ਜੋ ਹੁਣ 11.21 ਫੀਸਦੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ 2019 ਦੀ ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 4.37 ਫੀਸਦੀ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਸੀ, ਜਦਕਿ ਹੁਣ 35.61 ਫੀਸਦੀ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਤੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਪਣੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਾਅ ਸਕਿਆ। ਚੋਣ ਨਤੀਜੇ 'ਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ 117 'ਚੋਂ ਤਿੰਨ ਸੀਟਾਂ) ਵਿਚ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ

ਸੁਖਬੀਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਖੁੱਸਣ ਦੀ ਚਰਚਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਦੀ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਬਾਅਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਚ ਆਗੂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉੱਠਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫੇ ਦੀ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੁੰਦਤ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਅਫਵਾਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਪਰ ਮਾਮਲਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕੋਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਆਗੂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦੀ ਰਾਇ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਆਗੂਆਂ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਇਛਾਲੀ, ਰਵੀਕਰਨ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ ਅਤੇ ਗੁਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਵਡਾਲਾ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਥਾਨ ਦੇਣ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਸਹਿਜਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵੋਟ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਨਵੀਂ ਬਹਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਾਲੀ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਾਲੀ ਵਰ੍ਹੇ 2022-23 ਲਈ 1,55,859.78 ਕਰੋੜ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਲੇਠਾ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਸਦਨ 'ਚ 'ਜਨਤਾ ਬਜਟ' ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਟੈਕਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਬੋਝ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਡਿਜੀਟਲ ਬਜਟ ਦਾ ਮੁੱਖ ਫੋਕਸ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਿਹਤ ਤੇ ਖੇਤੀ 'ਤੇ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਬਜਟ ਬਾਰੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ਆਰਥਿਕ ਮਾਹਿਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਬਜਟ ਵਿਚ ਨਵੀਨਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਹ ਬਜਟ ਹੀਣਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੰਕਟ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ।

ਚਲੰਤ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਬਜਟ 'ਚ 95,378.28 ਕਰੋੜ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ 1,55,859 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਖਰਚਾ ਤਜਵੀਜ਼

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 6 'ਤੇ)

(ਬਾਕੀ ਸਫਾ 6 'ਤੇ)

India Palace Restaurant
And Banquet Hall
Restaurant-Fine Indian Cuisine
4213 Lafayette Road, Indianapolis, IN
(Ph:317-298-0773)
Banquet Hall Available Up to 550 People
Amber Indian Restaurant
Restaurant-Fine Indian Cuisine
12510 N. Meridian St., Carmel, IN
Ph: 317-580-0828
We do private party's & catering at your home or business.
Call, Lakhvir S. Johal
Ph: 317-709-7800
www.indianpalaceindy.com
www.AmberIndianRestaurantCarmel.com

Singh Auto Group
3983 ST RD 38E
Lafayette, IN 47905
Ph: 765-607-1300
www.singhautosgroup.com
Best Buy Motors
1805 Elmwood, Lafayette, IN 47904
Ph: 765-449-0490
www.bestbuymotorsin.com
University Motors
3312 Klondike Rd, West Lafayette, IN 47906
Ph: 765-497-1100
www.universitymotors1.com
Serving Indian American community over 30 years in Midwest for their auto needs.
ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਡੀ ਖਰੀਦਣ ਜਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰੋ:
Jaspal S. Ghotra: 765-337-5151

Blue Diamond
ਬਲੂ ਡਾਇਮੰਡ ਬੈਂਕੁਇਟ ਹਾਲ
ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ
ਯਾਦਗਾਰੀ ਬਣਾਓ
ONE STOP SHOP
• Brand new Hall, 600+ people gathering
• Fresh In-house catering (from Mela Indian Restaurant)
• 2-Built in Bars (Beer, Wine, Liquor)
• High Ceilings
• Big Dance Floor, Big Parking lot
• DJ with LED screens, cold sparklers, wall up lights, moving heads & dry ice fog machine
• Photo, Video, Dholi, MC
• TV screen + Projector screen
• Live Streaming, Decoration
• 360 Video Booth
• Much more stuff
5425 E Thompson Road, Indianapolis-46237
CALL to book us today : 317 604 9924

OPEN 7 DAYS A WEEK
ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲੋਗ,
ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ,
ਆਪਣਾ ਸਟੋਰ
Regal Jewels
22KT GOLD
Diamonds
JEWELRY
Wedding Jewellery
Store Hours
11 am to 8 pm
Call: 773-262-4377

XPressCargo

Tel.: 317-426-5410

Ext. 2001 & 2403

100% ਓਨਰ ਆਪਰੇਟਰ ਕੰਪਨੀ

Pay Every Week

Pay Single 60 Cent + Team 70 Cent

100% OWNER OPERATOR COMPANY

**IN TO MI BACK TO IN OR IN TO OH TO LOUISVILLE
KY/BOWLING KY BACK TO IN (EVERYDAY HOME)**

**ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੱਕੇ ਰੀਫਰ ਅਤੇ ਡਰਾਈ ਵੈਨ ਦੇ ਲੋਡ
ਹਨ ਅਤੇ ਲੋਡ Same Location ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।**

- ਫਿਊਲ ਐਡਵਾਂਸ ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਚਾਰਜ ਨਹੀਂ
- ਸਾਰੇ ਲੰਪਰ ਫੀਸ ਕੰਪਨੀ ਪੇ ਕਰੇਗੀ ।
- ਟਰੱਕ ਦੀ ਲਾਇਸੈਂਸ ਪਲੇਟ
- ਟਰੱਕ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਡੈਮੋਜ ਇੰਸੂਰੈਂਸ
- ਟਰੱਕ ਅਤੇ ਟਰੇਲਰ ਰੈਂਟਲ ਜਾਂ ਲੀਜ਼ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ
- ਟਾਇਰਾਂ ਅਤੇ Oil Change ਤੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਡਿਸਕਾਉਂਟ

ਅਸੀਂ ਵੇਅਰ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਲੋਡ ਸਟੈਗ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

CA >> IN, OH, KY, PA, MD, VA
IN >> KS, TN, WI, MI, KY, IL, GA

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋਕੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਕੈਲੀਫੋਰਨੀਆ ਤੱਕ ਪੱਕੇ ਲੋਡ ਹਨ

ਅਸੀਂ 2016 ਅਤੇ 2017 ਦੇ USED ਟਰੱਕ ਵੀ ਸੇਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

Hiring Owner Operators and Drivers

ਸਾਡੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਮਰਸ਼ੀਲ ਲਾਇਸੈਂਸ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ।

2330 Enterprise Park Dr., Indianapolis, IN 46218

Online Application @ www.xpresscargoinc.com

**ਸਿੰਗਲ ਅਤੇ ਟੀਮ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੀ ਲੋਡ ਹੈ
ਵੀਕਲੀ ਹੋਮ**

ਵੇਅਰ ਹਾਊਸ ਅਤੇ 24/7 ਘੰਟੇ ਰਿਪੋਅਰ ਸ਼ਾਪ ਖੁੱਲੀ ਹੈ

ਅਸਾਮ 'ਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ

ਗੁਹਾਟੀ: ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨ ਸਥਿਤੀ ਗੰਭੀਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ 30 ਲੱਖ ਲੋਕ ਹੁਣ ਵੀ ਹੜ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਹਨ ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਝ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੱਧਰ ਘੱਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਹਿਮੰਤ ਬਿਸਵਾ ਸਰਮਾ ਨੇ ਹੜ੍ਹ ਕਾਰਨ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਚਾਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਸਿਲਚਰ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬਰਾਕ ਘਾਟੀ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਹੜ੍ਹ ਕਾਰਨ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਿਆ।

ਤੋਂ ਹੜ੍ਹ ਤੇ ਢਿੱਗਾਂ ਖਿਸਕਣ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੇ ਉੱਤਰ-ਪੂਰਬੀ ਰਾਜ ਦੇ 637 ਰਾਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ 'ਚ 2.33 ਲੱਖ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਨ ਲਈ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅਸਾਮ ਰਾਜ ਆਫਤ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਥਾਰਿਟੀ (ਏ.ਐਸ.ਡੀ.ਐਮ.ਏ.) ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ 27 ਹੜ੍ਹ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚ 25 ਲੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ 79 ਮਾਲ ਸਰਕਲ ਤੇ 2894 ਪਿੰਡ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਹਫ਼ਤਿਆਂ

ਸੂਬੇ 'ਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ 259 ਵੰਡ ਕੇਂਦਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਾਹਤ ਸਮੱਗਰੀ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਏਜੰਸੀਆਂ

ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ 67,237 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ।

ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਪੀਪਲਜ਼ ਸਾਇੰਸ ਨੈਟਵਰਕ (ਏ.ਆਈ.ਪੀ.ਐਸ.ਐਨ.) ਦੀ ਅਸਾਮ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਸਾਮ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਕਾਰਨ ਬਣੀ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਜਮੀਨ ਖੁਰਨ 'ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਾ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ 'ਤੇ ਦੱਸ ਲਾਇਆ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੜ੍ਹ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਾਹਤ ਸਮੱਗਰੀ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੜ੍ਹ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਚ ਹੈਜ਼ਾ ਤੇ ਮਲੇਰੀਆ ਜਿਹੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਰੋਕਥਾਮ ਲਈ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸਦਮਾ-ਮਾਤਾ ਸੁਰਗਵਾਸ

ਸ਼ਿਕਾਗੋ: ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਕਲੱਬ ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਦਮਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਹਰਭਜਨ ਕੌਰ ਬੀਤੀ 26 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ।

ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਪੁਤਰ-ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ, ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ, ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਧੀਆਂ-ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੋਤੇ-ਪੋਤਰਿਆਂ, ਦੋਹਤੇ-ਦੋਹਤਿਆਂ ਦਾ ਭਰਿਆ ਪਰਿਵਾਰ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ। ਕਲੱਬ ਦੇ

ਸਾਰੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਦੁਖ ਸਾਂਝਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ. ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਫੋਨ 630-205-9264 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮਾਤਾ ਹਰਭਜਨ ਕੌਰ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸ਼ਨਿਚਰਵਾਰ 2 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ 12 ਤੋਂ 2 ਵਜੇ ਤਕ ਕੰਟਰੀਸਾਈਡ ਫਿਊਨਰਲ ਹੋਮ (950 S Bartlett Rd Bartlett IL 60103) ਵਿਖੇ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸ 3 ਤੋਂ 5 ਵਜੇ ਤਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪੈਲਾਟਾਈਨ (1280 Winnetka St Palatine, IL 60067-5pm) ਵਿਖੇ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ 'ਚ 1932 ਵਿਚ ਜਨਮੇ। ਵੰਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਿਰਾਮਪੁਰ ਵਸ ਗਏ। ਅਜ-ਕਲ੍ਹ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਗੋ ਦੀ ਸਬਰਬ ਹੈਨਓਵਰ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਰੀਬ 100 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਲੰਮੀ ਆਰਜ਼ਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਕੇ ਉਹ

7-11 ਸਟੋਰ ਸੇਲ 'ਤੇ
ਯੂਟਾ ਵਿਚ 7-11 ਸਟੋਰ ਸੇਲ 'ਤੇ ਹੈ
ਕੁੱਲ ਕੀਮਤ: 3.99 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਲਾਈਸੈਂਸ ਫੀਸ ਸਮੇਤ
ਆਮਦਨ: 15 ਤੋਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਮਹੀਨਾ
ਕਾਲ ਜਾਂ ਟੈਕਸਟ ਕਰੋ:
ਮਿਸਟਰ ਸਿੰਘ, ਫੋਨ: 801-430-8436
Store For Sale
7-11 Store For Sale in Utah
Total Price: \$3.99 K (Including all Licences & Fees)
Earn: 15-20 K/Month
Call or Text Mr. Singh 801-430-8436

ਕਿਸੇ ਵੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ
ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਜੇ ਥੱਕ ਗਏ ਹੋ ਤਾਂ ਕਾਲ ਕਰੋ
ਫੋਨ (408) 687-1899
Gurdip Singh Sandhu
 Homeopathic Practitioner/Consultant Since 1973
 DHMS-Gold Medalist, BAMS, MDEh.- India

Well Experienced as:
 Director, Principal, Professor and Chief Medical Officer in Medical Colleges and Hospitals of Punjab (India)
 Practice Under State of California Act SB 577
EX Member: The California Homeopathic Society
 National Center For Homeopathy- USA

Live on Jas TV
 Saturday 9:30AM and Sunday 4PM (Pacific Time)
 7021 Village Park Way, Dublin, CA 94568

Gurdip Singh Sandhu
 Email: Homeomedicine@yahoo.com

Matrimonials

ਲੜਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
 Looking for an educated Jatt Sikh Punjabi girl (willing to move in TX) for handsome Jatt Sikh boy 5'10" (32), US born and raised. Degree in BBA (IT), presently working, belongs to a educated family. Please contact and send bio-data at: srom2000@yahoo.com 27-30

Looking for a suitable Ramgarhia Sikh Dhiman match for our beautiful daughter (green card holder), 29 years, 5' 7", MSC - Physics (India), and licensed paraprofessional educator, residing in Chicago area. Please contact: manpreets1211@gmail.com 26-29

39 ਸਾਲਾ 5'2.5" ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਤਲਾਕਸੂਦਾ ਲੜਕੀ ਲਈ 35 ਸਾਲ ਜਾਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਲੜਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਾਤੀ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ। ਅਮਰੀਕਾ/ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲ। ਆਪਣਾ ਬਾਇਓਡਾਟਾ kaurgurvinder1965@yahoo.com 'ਤੇ ਭੇਜੋ। ਚਾਹਵਾਨ 734 968 1195 'ਤੇ ਛੇ ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 10 ਵਜੇ (E.T.) ਤੱਕ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। 18-21

Ramgarhia, Sikh family looking for USA or CANADA green card or PR holder match for their 1988 born 5' 4" msc fashion designer beautiful daughter working as professor in Barnala (Punjab). Caste no bar. Please Contact us at: USA 2699061331 or India no. 9646206393 6-9

ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ
 Looking for suitable match for 42, 6", clean shaven Jatt Sikh Neuro-surgeon boy, working in Chicago. Divorcee, one daughter custody with mother. Contact us at: 917-238-3060 23-26

Khatri Sikh family looking for USA or Canadian citizen match for their 49, 5' 10" divorced son. Now in USA, having training Hotel Management and has worked for Chef in Canada for 4 years, Family owns Hotel, Banquet, Bar & Restaurant in Wisconsin. Contact us at: 5152083861 23-26

Sikh Kamboj family, looking for a suitable match for their Oct 73, 5' 8" well educated, Electronics Engineer son working as a Director in the IT field. USA Citizen based in Bay Area, CA. Divorcee (issue less). Contact us at: +1 (510) 806-7385 21-24

ਸੈਣੀ ਸਿੱਖ 37, 5'-8" ਗੈਸ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਨੇਜਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਲੜਕੇ ਲਈ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਜਾਂ ਗਰੀਨ ਕਾਰਡ ਹੋਲਡਰ ਪਰਿਵਾਰਕ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਤਲਾਕਸੂਦਾ 'ਤੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਧਨ ਨਹੀਂ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੰਪਰਕ ਕਰਨ: 319-670-8892 21-24

Jatt Sikh Canadian Parents Looking for a suitable match for their 45, 5' 10" divorced son. For more information please contact us at po55ible@yahoo.com or 647-474-5473 20-23

Sikh Kamboj family looking for Well educated girl for their B.Com, 29, 5' 10" son, well settled (2 stores), Own home in Arkansas. Mom, dad & brother live in India. Contact us at: 417-846-3741

ਸਿੱਖ ਕੰਬੋਜ 29 ਸਾਲਾ 5' 10", ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਵਧੀਆ ਸਥਾਪਿਤ, ਆਪਣਾ ਬਿਜ਼ਨਸ ਕਰਦੇ ਬੀ. ਕਾਮ ਲੜਕੇ ਲਈ ਸੋਹਣੀ-ਸੁਨੱਖੀ, ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਲੜਕੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੜਕੇ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇੰਡੀਆ ਵਿਚ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ 417-846-3741 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। apr16- may16

NAME CHANGE
 This is to certify that I, Tarsem Singh Dhillon, son of Bhan Singh, resident of Gobindgarh (Dabrikhana), Tehsil Jaitu, Distt: Faridkot, Punjab, India, now living at 2410 Neptune street, Portage, IN, 46368, have changed my name to Tarsem Singh. All concerned please note. Thank you

ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ 'ਆਪ' ਦੇ ਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਸੰਨ੍ਹ ਲਾਈ

ਸੰਗਰੂਰ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤਣ ਮਗਰੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਵੱਲੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਕਾਰਨ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੀਟ ਦੀ ਜਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਜਿੱਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 5822 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਜਿੱਤ ਨਾਲ 77 ਸਾਲਾ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਬਾਅਦ ਸੰਸਦ ਭਵਨ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1999 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਹੀ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣ ਜਿੱਤੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ 'ਆਪ' ਸੋ ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਮਾਤ ਖਾ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ 'ਚ ਕੁੱਲ ਪਈਆਂ 7,08,448 ਵੋਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ 2,53,154 ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਜਦਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 2,47,332 ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ।

ਕਾਂਗਰਸੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਲਵੀਰ ਗੋਲਡੀ 79,668 ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਤੀਜੇ, ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ 66,298 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਚੌਥੇ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੇ ਬਸਪਾ ਗੱਠਜੋੜ ਦੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬੀਬੀ ਕਮਲਦੀਪ ਕੌਰ ਸਿਰਫ਼ 44,428 ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹੇ। ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ 35.61 ਫੀਸਦੀ, ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 34.79 ਫੀਸਦੀ, ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ 11.21 ਫੀਸਦੀ, ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ 9.33 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ 6.25 ਫੀਸਦੀ ਵੋਟ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਸੰਗਰੂਰ ਸੰਸਦੀ ਹਲਕੇ ਦੀ ਜਿਮਨੀ ਚੋਣ ਲੜ ਰਹੇ ਕੁੱਲ 16 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉੱਕਾਂਗਾ: ਮਾਨ
ਧੂਰੀ: ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਜੇਤੂ ਰਹੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰ ਵਰਗ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵਰਗ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਪੂਰੀ ਵਾਹ ਲਾ ਦੇਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਉਠਾਉਣਗੇ, ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਕਾਰਜਾਂ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਘੱਗਰ ਨਦੀ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਈ। ਕਾਂਗਰਸ, ਭਾਜਪਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕੇ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 101 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਪਾਰਟੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬੀਬੀ ਕਮਲਦੀਪ ਕੌਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਉਮੀਦਵਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੰਗਰੂਰ ਸੰਸਦੀ ਹਲਕੇ ਦੇ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਦੇ ਹਲਕੇ ਦਿੜ੍ਹਬਾ ਤੋਂ 7553 ਵੋਟਾਂ ਅਤੇ

ਸਿੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਮੀਤ ਹੋਅਰ ਦੇ ਹਲਕੇ ਬਰਨਾਲਾ ਤੋਂ 2295 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਹਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਆਪ' ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਤੋਂ 8101 ਤੇ ਭਦੌੜ ਹਲਕੇ ਤੋਂ 7125 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਪੱਛੜ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਲਕਿਆਂ 'ਚੋਂ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਜੇਤੂ ਰਹੇ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੇ ਹਲਕੇ ਧੂਰੀ ਤੋਂ 12,036 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜੇਤੂ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਆਪ' ਹਲਕਾ ਸੁਨਾਮ ਤੋਂ 1483, ਹਲਕਾ ਲਹਿਰਾ ਤੋਂ 2790 ਵੋਟਾਂ ਅਤੇ ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਫ਼ 203 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜੇਤੂ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 3023, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਜਗਪਾਲ

ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸਿਰ ਮੱਥੇ: ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਧਿਰ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ (ਆਪ) ਦੀ ਹਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਲੋਕ ਫਤਵੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਹਿਦ ਲਿਆ ਹੈ। ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਟਵੀਟ ਕੀਤਾ, "ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਤਵਾ ਸਿਰ ਮੱਥੇ.. ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਰੋਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ।"

ਮਾਨ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਉਠਾਉਣ: ਧਾਮੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਐਡਵੋਕੇਟ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਮਸਲੇ ਉਠਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਰ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਸਿੰਘ ਨੂੰ 2691, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਗਗਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 2400, ਆਪਣੀ ਏਕਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਸਨ ਮੁਹੰਮਦ ਨੂੰ 1842, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਰਤਨ ਲਾਲ ਸਿੰਗਲਾ ਨੂੰ 1717, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੰਪੂ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ 1414, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੁਨੈਨਾ ਨੂੰ 1390, ਪੀਪਲਜ਼ ਪਾਰਟੀ ਆਫ਼ ਇੰਡੀਆ ਦੇ ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 1062, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸ਼ਕਤੀ ਕੁਮਾਰ ਗੁਪਤਾ ਨੂੰ 964, ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਉੱਪਲ ਨੂੰ 677 ਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅਜੈ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ 388 ਵੋਟਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 2471 ਵੋਟਾਂ ਨੋਟਾ (ਕੋਈ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ) ਨੂੰ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਦਾਖਲਾ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣ ਜਿੱਤੀ ਹੈ। ਮਾਨ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਲ 1989 ਵਿਚ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ

ਚੋਣ ਜਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਾਲ 1999 ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਦੀ ਚੋਣ ਜਿੱਤੀ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਸੰਸਦੀ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਸਾਲ 1996, 1998, 2004, 2009, 2019 ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਣ ਲੜੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ ਸੀ। ਪੰਥਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ: ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਮੁਤਵਾਜ਼ੀ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੰਡ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ 23 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪੰਥਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਥੇਦਾਰ ਮੰਡ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਪਾਸੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਖਰੇ ਉਤਰਨਗੇ।

ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਭਾਜਪਾ ਤੋਂ ਵੀ ਪੱਛੜਿਆ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਾਦਲ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਦੀ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ 'ਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਕਾਰਨ ਪਾਰਟੀ ਵਰਕਰਾਂ ਤੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਾਅ ਸਕਿਆ। ਚੋਣ ਨਤੀਜੇ 'ਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ (ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ 117 'ਚੋਂ ਤਿੰਨ ਸੀਟਾਂ) ਵਿਚ ਕਰਾਰੀ ਹਾਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਹੋਈ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਜਿੱਤਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੀ ਪਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਲਈ ਇਹ ਚੋਣ ਨਤੀਜੇ

ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹਾਰ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੇਗੀ: ਹਰਸਿਮਰਤ
ਮਾਨਸਾ: ਲੋਕ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਹਰਸਿਮਰਤ ਕੌਰ ਬਾਦਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਉੱਪ ਚੋਣ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹਾਰ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਕਰੇਗੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੋਟਰਾਂ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵੱਡਾ ਝਟਕਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਭਾਈਵਾਲ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਸ ਚੋਣ 'ਚ ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਚੌਥੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ 2009 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸੀਟ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤ ਸਕਿਆ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਖਤ ਟੱਕਰ ਜਰੂਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ

ਜਿਥੇ 6.2% ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ, ਉਥੇ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ 9.33% ਵੋਟਾਂ ਪੈਲ ਹੋਈਆਂ। ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਡਸਾ ਦੇ ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਲਾਹਾ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੀਟ 'ਤੇ 18 ਵਾਰ ਹੋਈਆਂ ਚੋਣਾਂ 'ਚੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਛੇ ਵਾਰ ਜਿੱਤ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਆਖਰੀ ਵਾਰ 2004 ਦੀਆਂ

ਸਿੱਖ ਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਰਹਾਂਗੇ: ਸੁਖਬੀਰ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਲੜੀ ਹੈ। ਦਲ ਸਿੱਖ ਬੰਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਆਪਣਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇਗਾ।

ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਇਹ ਸੀਟ ਜਿੱਤੀ ਸੀ ਜਦੋਂ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਡਸਾ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨਿਘਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਲ 2009 ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸੁਖਦੇਵ ਢੀਡਸਾ 34.13 ਫੀਸਦ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹੇ ਸਨ। 2014 'ਚ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਡਸਾ ਨੂੰ 29.23 ਫੀਸਦ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਤੇ

ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰਹੇ। 2019 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਢੀਡਸਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢੀਡਸਾ ਨੇ ਇਸ ਸੀਟ ਤੋਂ ਚੋਣ ਲੜੀ ਤੇ 23.88 ਫੀਸਦ ਵੋਟਾਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਜੁਲਾਈ 2020 ਵਿਚ ਢੀਡਸਾ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਸੌ ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ ਇਮਤਿਹਾਨ 'ਚ ਹੀ ਮਾਤ ਖਾ ਗਈ ਆਪ

ਸੰਗਰੂਰ: ਸੰਗਰੂਰ ਸੰਸਦੀ ਹਲਕੇ ਦੀ ਉੱਪ ਚੋਣ ਹਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਸਭਾ 'ਚ ਖਾਤਾ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ 'ਆਪ' ਸੋ ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਪਲੇਠੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਮਾਤ ਖਾ ਗਈ ਹੈ। ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਸਾਲ 2014 ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ 'ਆਪ' ਉਮੀਦਵਾਰ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ 2,11,721 ਵੋਟਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਸਾਲ 2019 ਦੀ ਚੋਣ ਮੌਕੇ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਮੁੜ 1,10,211 ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਦੇ ਝੰਡੇ ਬੁਲੰਦ ਰੱਖੇ। ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਹੋਈਆਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ 92 ਸੀਟਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਈ ਅਤੇ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਨਾਲ ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਸੀਟ ਖਾਲੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਥੋਂ ਆਏ ਚੋਣ ਨਤੀਜਿਆਂ ਵਿਚ 'ਆਪ' ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਲੋਕ ਸਭਾ 'ਚ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਸੰਸਦੀ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ 9 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਸੰਗਰੂਰ, ਧੂਰੀ, ਸੁਨਾਮ, ਦਿੜ੍ਹਬਾ, ਲਹਿਰਾਗਾਹਾ,

ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਮਹਿਲ ਕਲਾਂ, ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਭਦੌੜ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਫੇਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੰਗਰੂਰ ਸੰਸਦੀ ਹਲਕੇ ਨੂੰ 'ਆਪ' ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾਨ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀ ਧਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਪੂਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬਦਲਾਅ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਲ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਇਨਕਲਾਬ ਆਇਆ ਹੈ,

ਉਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵੀ 2014 ਵਿੱਚ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੌਜੂਦਾ ਉੱਪ ਚੋਣ 'ਚ ਵੀ ਸੰਗਰੂਰ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ 'ਆਪ' ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੰਸਦੀ ਉੱਪ ਚੋਣ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਚਾਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਣ ਹਾਰ ਗਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਾਰ ਹਲਕਿਆਂ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਭਦੌੜ, ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਦਿੜ੍ਹਬਾ ਤੋਂ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਕਰੀਬ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਦੀ ਲੀਡ ਲੈਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਰਹੇ। 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦੀ 100 ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ

ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਦਖਲ ਕਾਰਨ 'ਆਪ' ਹਾਰੀ: ਡਾ. ਗਾਂਧੀ
ਪਟਿਆਲਾ: ਸਾਬਕਾ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਡਾ. ਧਰਮਵੀਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਸੰਗਰੂਰ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹੋਈ ਹਾਰ ਸਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਆਪ' ਕਨਵੀਨਰ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰਾਘਵ ਚੱਢਾ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰਤਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਮਗਰੋਂ ਹੁਣ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਇਕ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

'ਆਪ' ਦੀ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਪੋਲ ਖੁੱਲ੍ਹੀ: ਅਸ਼ਵਨੀ
ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੂਬਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਸ਼ਵਨੀ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ 'ਚ ਮਿਲੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਵਿਚ 'ਆਪ' ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਹਾਰ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਦੀ ਪੋਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 92 ਵਿਧਾਇਕ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਆਪ' ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਾ ਹਾਰ ਜਾਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੰਗਰੂਰ ਹਲਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਫਤਵਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ 100 ਦਿਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰੀਆਂ। ਟੈਂਕੀਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੋਠੀ ਅੱਗੇ ਪੱਕੇ ਮੋਰਚੇ ਚੱਲਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਸਦੀ ਚੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ

ਦੌਰਾਨ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦੇ ਰੋਡ ਸ਼ੋਅ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਕਰਕੇ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਮਸਲੇ ਜਿਉਂ ਦੇ ਤਿਉਂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਰੋਸ ਹੈ।

ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ 'ਰੰਗਲਾ ਪੰਜਾਬ' ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਦੁਹਰਾਇਆ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਬਜਟ ਇਜਲਾਸ 'ਚ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਲਈ ਆਪਣੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਿਆਂ ਸੂਬੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੇ ਬਖਸ਼ੇ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ। ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਨੇ 'ਰੰਗਲਾ ਪੰਜਾਬ' ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਹੋਈ ਬਹਿਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਿਹਤਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਆਪਕ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਗੈਰਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹੋਂ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵਿਟਨੈੱਸ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਬਿੱਲ (ਗਵਾਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਬਿੱਲ) ਲਿਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਜੋਂ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੈਰਸਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਨੂੰ ਗੈਰਸਟਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਹੱਦ ਪਾਰੋਂ ਨਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਕਰਕੇ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ 'ਚ

ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਖਾਕਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਸਦਨ 'ਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੀ ਹੰਗਾਮਾ ਕੀਤਾ। ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ 'ਤੇ ਸੁਆਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ 'ਚ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ 'ਚ ਹੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵਿਰੁੱਧ 29 ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਕੇ 47 ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਲ੍ਹਾਮਿਆਰੀ ਬਣਨਗੇ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ

ਵੱਲੋਂ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਫੀਸ ਵੀ ਨਿਯਮਬੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੇ ਵਰਦੀਆਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਨਾ ਕਰਨ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਲੀ ਅਸਾਮੀਆਂ ਭਰੇਗੀ ਅਤੇ 5994 ਈ.ਟੀ.ਟੀ. ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਅਤੇ 8393 ਪ੍ਰੀ-ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ਦੀ ਪੁਕਿਰਿਆ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਅਮਰੀਕੀ ਐਂਬੈਸੀ ਦੇ ਖੇਤਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਫਤਰ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਇਕ ਸਮੂਹ (50 ਦੇ ਲਗਭਗ) ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣ

'ਆਪ' ਵੱਲੋਂ ਹਰ ਖੇਤਰ 'ਚ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: 'ਆਪ' ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਖੇਤਰ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਆਪ' ਦੇ ਬੁਲਾਰੇ ਮਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੰਗ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੀਆਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕੁਫ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜੁਮਲਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਖਰਾ ਉਤਰਦਿਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 'ਆਪ' ਦੀ ਸਰਕਾਰ 'ਚ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਮੁਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਯੂਜ਼ੀਸੀ ਦੇ ਪੇਅ ਸਕੇਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ 19 ਨਵੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਆਈ.ਟੀ.ਆਈਜ਼. ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਦਰਾਂ ਅਗਸਤ ਤੋਂ 75 ਮੁਹੱਲਾ ਕਲੀਨਿਕ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਨਾਭਾ, ਪੱਟੀ, ਰਾਏਕੋਟ, ਮੁਕਤਸਰ, ਤਲਵੰਡੀ ਸਾਬੋ ਤੇ ਡੇਰਾਬੱਸੀ ਵਿਚ 7 ਨਵੇਂ ਜੱਚਾ-ਬੱਚਾ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। 2950 ਸਬ-ਸੈਂਟਰਾਂ ਨੂੰ 'ਤੰਦਰੁਸਤ ਪੰਜਾਬ ਸਿਹਤ ਕੇਂਦਰਾਂ' ਵਜੋਂ ਅਪਗ੍ਰੇਡ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਵਰਗਾਂ ਲਈ 25,000 ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਲਈ ਮਾਸਟਰ ਪਲਾਨ 2-3 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ।

ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਉਠਾਏ ਕਦਮਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਗੀ ਐਮ.ਐਸ.ਪੀ. 'ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ 30,000 ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਾਧੂ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਣਕ ਦੀ ਪਿਸਾਈ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਾਭਪਾਤਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਤੱਕ ਆਟੇ ਦੀ ਵੰਡ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮਾਰਕੈੱਡ ਨੂੰ ਨੋਡਲ ਏਜੰਸੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਗਿੱਦੜਬਾਹਾ ਵਿਚ 150 ਟੀ.ਪੀ.ਡੀ. ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲਾ ਨਵਾਂ ਕੈਟਲ ਫੀਡ ਪਲਾਂਟ ਵੀ ਬਣ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਗਡਵਾਸੂ, ਲੁਧਿਆਣਾ 'ਚ ਨਵੇਂ ਦੁੱਧ ਪ੍ਰਾਸੈਸਿੰਗ ਪਲਾਂਟ ਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਰਕਾ ਕੈਟਲ ਫੀਡ ਪਲਾਂਟ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਘਣੀਆ ਕੇ ਬਾਂਗਰ (ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) 'ਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਫੇਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਲਈ ਜੈਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖਿਆ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਮੰਤਰੀ ਐੱਸ.ਜੈਸ਼ੰਕਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਜੁਲਾਈ ਵਿਚ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਲਈ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਕ ਵਫਦ ਭੇਜਣ ਸਬੰਧੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਨੇ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਵਫਦ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਿੱਖ ਵਿਰਾਸਤੀ ਥਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸਾਂਭ-ਸੰਭਾਲ

ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਸਥਾਨਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੇਗਾ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਇਸਲਾਮਿਕ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦਾਂ ਵੱਲੋਂ 18 ਜੂਨ ਨੂੰ ਕਾਬੁਲ ਦੇ ਕਰਤੋ ਪਰਵਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਹਮਲੇ ਵਿਚ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਫਦ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਫੇਰੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਏਗਾ।

ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ: ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ 44.23 ਫੀਸਦੀ ਵਧਿਆ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਨੇ ਸਦਨ 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਰੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਮਿਆਂ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਚੀਮਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਲਈ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਦੱਸਿਆ। ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਸਿਰ ਇਸ ਵੇਲੇ 2.63 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ੇ 'ਚ 44.23 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਆਮਦਨ ਵਿਚ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬ ਅੱਜ ਰੈਂਕਿੰਗ ਵਿਚ 11ਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਗੁਆਂਢੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪਛਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ 'ਚ ਚੌਕਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪਤਨ ਵੱਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲੀਏ ਵਿਚ ਵੀ ਕਟੌਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਬੇ ਇਕ ਦਹਾਕੇ 'ਚ ਰਾਜ ਦਾ ਆਪਣਾ ਮਾਲੀਆ ਕਰ 72 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੇ 48 ਫੀਸਦੀ ਰਹਿ

ਗਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਿਰ 1980-81 ਵਿਚ 1009 ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ 2011-12 'ਚ 83,099 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋ ਗਿਆ। 2.63 ਲੱਖ ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬੋਰਡਾਂ ਤੋਂ ਨਿਗਮਾਂ ਆਦਿ ਦਾ 55 ਹਜ਼ਾਰ ਕਰੋੜ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਕਰੀਬ 22,250 ਕਰੋੜ ਦੀ ਗਾਰੰਟੀ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੈਸ ਕਰੈਡਿਟ ਲਿਮਿਟ ਦੇ ਪਾੜੇ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ 'ਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਤੰਬਰ 2034 ਤੱਕ 3240 ਕਰੋੜ ਦੇ ਸਾਲਾਨਾ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਦੇਣਦਾਰੀ ਵੀ ਵੱਡਾ ਬੋਝ ਬਣ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਆਸਰੇ ਵਾਅਦਿਆਂ ਤੋਂ

ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ 'ਆਪ': ਚੀਫ਼ਡਾ: ਸਾਬਕਾ ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੀਫ਼ਡਾ ਨੇ 'ਆਪ' ਵੱਲੋਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ 'ਤੇ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਆਪ' ਇਸ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਚੋਣ ਵਾਅਦਿਆਂ ਤੋਂ ਭੱਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਚੀਫ਼ਡਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਵਾਈਟ ਪੇਪਰ ਵਿਚ ਸੂਬੇ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਕਿਸ ਆਰਥਿਕ ਦਰ ਨਾਲ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉੱਤੇ ਘਿਰੀ ਮਾਨ ਸਰਕਾਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ 'ਚ ਬਜਟ ਸੈਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਸੂਬੇ 'ਚ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ। ਤਲਖ ਮਾਹੌਲੇ 'ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਸੈਸ਼ਨ 'ਚ ਜਿਥੇ ਹਾਕਮ ਧਿਰ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਲਈ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ, ਉਥੇ ਮੁੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਦੇ 90 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਵਿਗੜੇ ਮਾਹੌਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ।

ਸਦਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਰਹੀ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਨਾਅਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਦਨ 'ਚੋਂ ਵਾਕਾਅੂਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਬਸਪਾ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਵਾਕਾਅੂਟ 'ਚ ਸਾਥ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਸਦਨ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵਿਧਾਇਕ ਨਾਅਰੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਹਾਕਮ ਧਿਰ ਦੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕਰਕੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਸਦਨ ਵਿਚ ਮਰਹੂਮ ਗਾਇਕ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ ਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੂਬੇ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰੋਤੀ ਲਈ ਆ ਰਹੀ ਫੈਨ ਕਾਲਾਂ 'ਤੇ ਫਿਕਰ ਜਾਹਰ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਵਿਗੜ ਰਹੀ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਖਤਰਾ ਦੱਸਿਆ। ਹਾਕਮ ਧਿਰ ਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਨਾਲ ਉਭਾਰਿਆ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਦੌਰਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਖਾਕਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। 'ਆਪ' ਵਿਧਾਇਕ ਅਮਨ ਅਰੋੜਾ ਨੇ ਸਦਨ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਪੰਨਵਾਦ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਧਾਇਕ ਜੈ ਕਿਸ਼ਨ ਚੌੜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਵੀ ਪ੍ਰੋਤੁਤਾ ਕੀਤੀ। ਸਦਨ ਦੇ ਨੇਤਾ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਅਮਨ ਅਰੋੜਾ ਨੇ ਬਹਿਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਖਿਲਾਫ ਵਿੱਚੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀ

ਬਚਾਉਣ ਹਿੱਤ ਝੋਨੇ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਬਿਜਾਈ ਲਈ 1500 ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਮਦਦ, ਮੂੰਗੀ ਦੀ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਸਮਰਥਨ ਭਾਅ 'ਤੇ ਖਰੀਦ, ਰਾਸ਼ਨ ਦੀ ਹੋਮ ਡਲਿਵਰੀ, ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ

ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੱਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵੋਲਵੋ ਬੱਸ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪੰਚਾਇਤੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੋਂ ਹਟਾਏ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਸੂਬੇ 'ਚ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਗੱਲ

ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੈਰਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਦੱਸਿਆ।

ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਬਾਜਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਰਾਜ ਦੀ ਅਮਨ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ 'ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਫਾਪੇ ਮਾਰਨ ਉਪਰ ਜੋਰ ਲਾਈ ਰੱਖਿਆ। 'ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਬਣਿਆ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਅ 1983 ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਤਣਾਅ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।'

ਬਾਜਵਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਨੂੰ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਮਾਂਡੋਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ ਜਦਕਿ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਬਾਰੇ ਖੁਫੀਆ ਵਿੰਗ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦਿਨ-ਦਿਹਾੜੇ ਫਿਰੋਤੀਆਂ ਮੰਗੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਕਤਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਾਜਵਾ ਨੇ ਬੇਅਦਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਵੀ ਚੁੱਕਿਆ।

Punjab Times
Established in 2000
22nd Year in Publication

Published every Saturday
by **A B Publication Inc.**
20451 N Plum Grove Rd.
Palatine, IL 60074-2018
Ph:847-359-0746
Fax:847-705-9388
Email:punjabtimes1@gmail.com
www.punjabtimesusa.com

Founder Editor:
Amolak Singh Jammu
Astt. Editors:
Jaspreet Kaur
Amrit Pal Kaur

Photographer
Kamaljit Singh Virdi
Ph. 847-502-2703

Our Columnists
Gurbakhsh Singh Bhandal
Baljit Basi
Buta Singh
Tarlochan Singh Dupalpur
Major Kular
Corrpondents
Detroit, MI
Rajinder Syan
734-261-0936
New York
Iqbal S. Jabowalia
917-375-6395

Postmaster: Please send
address changes to Punjab Times,
20451 N. Plum Grove Rd., Palatine,
IL 60074

Distributed in:
California, Illinois, Indiana, Ohio,
Michigan, Wisconsin, Mississippi,
Iowa, Arkansas, Massachusetts,
Texas, Virginia, Nevada, Washington,
Oregon, Arizona, Georgia, Florida,
New York, New Jersey, Connecticut,
Oklahoma, Pennsylvania, Missouri,
Kentucky, Kansas.

ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਪਰਚਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲਈ
ਸਾਲਾਨਾ ਚੰਦਾ: 105 ਡਾਲਰ
ਪੰਜ ਸਾਲ ਲਈ: 475 ਡਾਲਰ

ਨੋਟ: ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਮਹਿਜ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਿੱਤ ਛਾਪੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਜਾਂ ਗਲਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਛਪੇ ਇਸਤਿਹਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਦਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਤਾਈਦ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਪਾਠਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਸਤਿਹਾਰ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਆਪ ਕਰ ਲੈਣ।

Disclaimer

The views expressed in the articles published in the columns of Punjab Times are that of their writers, and it is not implied that Punjab Times endorses them.

Sameway Punjab Times does not necessarily endorses the claims made in the advertisements published in Punjab Times.

All disputes subject to Chicago jurisdiction.

ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮੁਹੰਮਦ ਜ਼ੁਬੈਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਪੈਸ਼ਲ ਸੈੱਲ ਨੇ 27 ਜੂਨ ਨੂੰ ਮੁਹੰਮਦ ਜ਼ੁਬੈਰ ਨੂੰ 2020 ਦੇ ਇਕ ਕੇਸ ਸਬੰਧੀ ਬੁਲਾਇਆ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤਹਿਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਜ਼ੁਬੈਰ ਆਲਟ ਨਿਊਜ਼ ਫੈਕਟ ਚੈੱਕਰ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਦੇ ਸਹਿ-ਸੰਸਥਾਪਕ ਹਨ। ਇਹ ਵੈੱਬਸਾਈਟ ਆਨਲਾਈਨ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਛਾਣਬੀਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਅਲੀ ਖਬਰਾਂ ਅਤੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਮੁਹੰਮਦ ਜ਼ੁਬੈਰ ਵਿਰੁੱਧ ਇਹ ਕੇਸ 2020 'ਚ ਪੌਕਸੋ (ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਆਫ ਚਿਲਡਰਨ ਫਰੌਮ ਸੈਕਸੂਅਲ ਔਫੇਨਸਿਜ਼) ਐਕਟ ਤਹਿਤ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਜੁਰਮ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਟਵਿੱਟਰ ਉੱਪਰ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਵਾਲੇ ਮੇਸੇਜ ਦਾ ਜੋ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਬੱਚੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜੋ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼

ਅਨੁਸਾਰ ਬੱਚੀਆਂ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਧੁੰਦਲਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਦੇ ਜਵਾਬ 'ਚ ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, 'ਹੈਲੋ ਮਿਸਟਰ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਉਂ ਪੱਤੀ ਨੂੰ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਉੱਪਰ ਤੁਹਾਡੇ

ਵੱਲੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲੀ-ਗਲੋਚ ਕਰਨ ਦੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪਾਰਟਾਈਮ ਜੋਬ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੈ? ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰੋਫਾਈਲ ਪਿਕਚਰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।' ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪਰਚਾ ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ੁਬੈਰ ਨੂੰ ਉਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਪ੍ਰੋਟੈਕਸ਼ਨ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਕੇਸ ਸਬੰਧੀ ਬੁਲਾਇਆ ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ ਸਦਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਭੜਕਾਉਣ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ (153 ਦੇ ਅਤੇ 295 ਏ) ਲਗਾ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵਿਚ ਖੁਦ ਦਿੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ੁਬੈਰ ਦਾ ਟਵਿੱਟ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਹੁਣ ਜੋ ਨਵਾਂ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਟਵਿੱਟ ਦੇ ਸਾਈਨ ਬੋਰਡ ਦੀ ਫੋਟੋ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਨੀਮੂਨ ਹੋਟਲ ਨੂੰ ਵਿਅੰਗ ਵਜੋਂ

ਹਨੂਮਾਨ ਹੋਟਲ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨੀਂ ਵੀ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹਾ ਇਕ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਘੋਰ ਨਫਰਤ ਭੜਕਾਉ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਯਤੀ ਨਰਸਿੰਘਾਨੰਦ, ਬਜਰੰਗ ਮੁਨੀ ਅਤੇ ਆਨੰਦ ਸਵਰੂਪ ਬਾਰੇ ਟਵਿੱਟ ਕਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਹੋਟ ਮੌਗਰਜ' (ਨਫਰਤ ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ 'ਤੇ ਯੂ.ਪੀ. ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸ ਖਿਲਾਫ 295 ਏ ਅਤੇ ਸੂਚਨਾ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਦੀ ਧਾਰਾ 67 ਤਹਿਤ ਐੱਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਦਰਜ ਕਰ ਲਈ। ਬਜਰੰਗ ਮੁਨੀ ਨੇ ਰਾਮ ਨੌਮੀ ਮੌਕੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਸਮੂਹਿਕ ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਡਰੱਗ ਮਾਮਲਾ: ਮਜੀਠੀਆ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਵਾਧਾ

ਮੁਹਾਲੀ: ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਨਸ਼ਾ ਤਸਕਰੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਨਾਮਜ਼ਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਆਗੂ ਬਿਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ ਨੇ ਵੀਡੀਓ ਕਾਨਫਰੰਸਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ੀ ਭੁਗਤੀ। ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਸੁਣਵਾਈ ਮੁਹਾਲੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਮਿਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮੁਤਾਬਕ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਦੀ ਨਿਆਇਕ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਫਿਰ ਤੋਂ 14 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਗਲੀ ਸੁਣਵਾਈ ਲਈ 11 ਜੁਲਾਈ ਦਾ ਦਿਨ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਫੇਜ਼-4 ਸਥਿਤ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਟੇਟ ਕ੍ਰਾਈਮ ਵਿੰਗ ਦੇ ਬਾਇ ਵਿਚ ਮਜੀਠੀਆ ਵਿਰੁੱਧ ਨਸ਼ਾ ਤਸਕਰੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧਿਕ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਮਜੀਠੀਆ ਪਟਿਆਲਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹਨ।

ਨਿਊ ਯਾਰਕ 'ਚ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਹੱਤਿਆ

ਨਿਊ ਯਾਰਕ: ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦੇ ਕੁਈਨਜ਼ ਵਿਚ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਪੀੜਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ (31) ਵਜੋਂ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਮੀਡੀਆ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। 'ਦਿ ਨਿਊ ਯਾਰਕ ਡੇਲੀ ਨਿਊਜ਼' ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਸਤਨਾਮ ਕੁਈਨਜ਼ ਦੇ ਸਾਊਥ ਓਜੇਨ ਪਾਰਕ ਕੋਲ ਜੀਪ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਆਏ ਹਮਲਾਵਰ ਨੇ ਉਸ 'ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ

ਕਿ ਗੋਲੀਆਂ ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਛਾਤੀ ਅਤੇ ਗਰਦਨ ਵਿਚ ਲੱਗੀਆਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਥਾਨਕ ਹਸਪਤਾਲ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮ੍ਰਿਤਕ ਐਲਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਮੁਤਾਬਕ ਸਤਨਾਮ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਤੋਂ ਜੀਪ ਉਧਾਰੀ ਲਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਤਾਬਕ ਹਮਲਾਵਰ ਪੈਦਲ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂਕਿ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਲਾਵਰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਜੀਪ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਸਮੇਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ।

ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕਿਆਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਝਟਕਾ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ-ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਬਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਉੱਤੇ ਸਵਾਲੀਆ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਉਣ ਦਿੱਤੀ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕਿਆਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਉੱਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁਣ ਠੇਕਿਆਂ ਦੀ ਅਲਾਟਮੈਂਟ ਸ਼ਰਾਬ ਨੀਤੀ ਸਬੰਧੀ ਦਾਇਰ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਤੇ ਫੈਸਲੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਬਕਾਰੀ ਨੀਤੀ ਖਿਲਾਫ ਦਾਇਰ ਚਾਰ ਪਟੀਸ਼ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਸੁਣਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਰੋਕ ਲਗਾਈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨੋਟਿਸ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਨਵੀਂ ਨੀਤੀ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ 750 ਤੋਂ ਘਟਾ ਕੇ 177 ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹੁਣ ਇਕ ਗਰੁੱਪ 30 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ 4 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਛੋਟੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ 6158 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਚਾਲੂ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ 9647 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਮਾਈ ਦਾ ਟੀਚਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ 'ਚ ਨਵਾਂ ਉਭਾਰ

(ਪਹਿਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)
ਟੱਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ 6.2 ਫੀਸਦ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਉਥੇ ਹੀ ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ 9.33 ਫੀਸਦ ਵੋਟਾਂ ਪੋਲ ਹੋਈਆਂ। ਭਾਜਪਾ ਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਅਕਾਲੀ ਆਗੂ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਦੇ ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚਲੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਾ ਲਾਹਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਮੁਤਵਾਜ਼ੀ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਮੰਡ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਦੀ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ 23 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪੰਥਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਵਧਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਪਾਸੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਸਾਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ 'ਤੇ ਖਰੇ ਉਤਰਨਗੇ।

'ਆਪ' ਦੇ ਬਜਟ 'ਚ ਨਵੀਨਤਾ ਗਾਇਬ

(ਪਹਿਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਲੰਬੇ ਵਿੱਤੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ 14.20 ਫੀਸਦੀ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਜਟ 'ਚ ਨਵੇਂ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ 35050.99 ਕਰੋੜ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਸਮੇਤ 1,51,129.27 ਕਰੋੜ ਦੀ ਮਾਲੀਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮਦਨ ਵਿਚ 17.08 ਫੀਸਦੀ ਦੇ ਵਾਧੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਬਜਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚਾਲੂ ਮਾਲੀ ਸਾਲ 'ਚ 15,946.37 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਾਸ਼ੀ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਲੀਆ ਵਧਾਉਣਾ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ਾ ਘਟਾਉਣਾ ਮੁੱਖ ਏਜੰਡਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਬਜਟ 'ਚ 26,454 ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਭਰਤੀ ਤੇ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਰੱਖੇ 36 ਹਜ਼ਾਰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੈਗੂਲਰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 714 ਕਰੋੜ ਅਤੇ 540 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਵਿੱਤ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿਗੜਦੇ ਵਿੱਤੀ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਾਲੀਆ ਵਧਾ ਕੇ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੁਚੱਜਾ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਠੱਲ੍ਹਣ 'ਤੇ ਵੀ ਫੋਕਸ ਰਹੇਗਾ। ਬਜਟ ਵਿਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਝਲਕਾਰਾ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਪੰਡ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਹੌਲੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਜਟ 'ਚ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਾਰੰਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ

ਜਦੋਂ ਕਿ 18 ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀਆਂ ਮਹਿਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ ਮਹੀਨਾ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿੱਤੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਲਈ ਕੋਈ ਪੈਸਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਚਾਲੂ ਮਾਲੀ ਵਰ੍ਹੇ ਦੌਰਾਨ ਜੀ.ਐਸ.ਟੀ. ਵਸੂਲੀ ਤੋਂ 27 ਫੀਸਦੀ ਵਾਧੇ ਨਾਲ 4350 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੋਰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਮਾਲੀਏ ਦੀ ਵੱਡੀ ਆਸ ਆਬਕਾਰੀ ਆਮਦਨ ਤੋਂ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। 56 ਫੀਸਦੀ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਆਬਕਾਰੀ ਮਾਲੀਆ 9648 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਆਮਦਨ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਆਮਦਨ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਟੈਕਸਾਂ ਤੋਂ 45,588 ਕਰੋੜ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਤੋਂ ਗਰਾਂਟਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ 28,731 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਮਿਲਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਖਰਚ ਵਿਚ 31,172 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਤਨਖਾਹਾਂ ਅਤੇ ਉਜਰਤਾਂ ਲਈ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ 15,146 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਪੈਨਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤੀ ਲਾਭਾਂ ਲਈ ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਬਿਜਲੀ ਸਬਸਿਡੀ 'ਤੇ 15,846 ਕਰੋੜ ਦੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਸਕੂਲੀ ਅਤੇ ਉਚੇਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ 16.27 ਫੀਸਦੀ ਬਜਟ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਬਜਟ ਵਿਚ 47.84 ਫੀਸਦੀ ਅਤੇ ਮੈਡੀਕਲ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਖੋਜ ਦੇ ਬਜਟ ਵਿਚ 56.60 ਫੀਸਦੀ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਵਣਜ ਲਈ 3163 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ, ਉਦਯੋਗਿਕ ਫੋਕਲ ਪ੍ਰਾਇਇਟਾਂ ਦੀ ਸੁਰਜੀਤੀ ਵਾਸਤੇ 100 ਕਰੋੜ ਅਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਬਿਜਲੀ ਸਬਸਿਡੀ ਲਈ 2503 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਦਾ ਆਨਰੇਰੀ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ

(ਡਾ.) ਨਵਦੀਪ ਕੌਰ ਬਲਵਿੰਦਰ (ਨਿੱਕੀ) ਕੌਰ ਸੇਖੋਂ ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਅਮੋਲਕ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ	ਡਾ. ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਬਸਰਾਨ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹੀ ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਟਿਵਾਣਾ ਜੈਦੇਵ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ ਪਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀਆ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਜੱਸੀ) ਗਿੱਲ	ਡਾ. ਹਰਗੁਰਮੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੰਡੇਰ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ ਘੁੰਨ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦਰੜ ਡਾ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ	ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਭੂਰਾ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਮੁਲਤਾਨੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਪਰਿੰਗਫੀਲਡ ਗੁਰਵੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਸੰਗਰੂਰ ਦੀ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ 'ਤੇ ਸਮੂਹ ਪੰਥ ਹਿਤੈਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੱਖ ਵਧਾਈ

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ

ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਨ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਸੈਂਟਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਝੁੱਕੇ ਨਹੀਂ ਹੱਕਾਂ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੁਕੇ ਨਹੀਂ

ਸ਼ੁਭਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (ਮੁਸੇਵਾਲਾ)

ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਅੰਬੀਆਂ

ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਦੀਪ) ਸਿੱਧੂ

ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਕੋਟਨਿ ਕੋਟਿ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੰਗਰੂਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਜਿਤਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਇਸਦਾ ਅਸਰ ਪੂਰੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਿਸੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਜਿੱਤ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਤੇ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸ. ਸੰਦੀਪ ਸਿੰਘ (ਦੀਪ) ਸਿੱਧੂ, ਸ਼ੁਭਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ (ਮੁਸੇਵਾਲਾ) ਤੇ ਸੰਦੀਪ ਨੰਗਲ ਅੰਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀਆਂ ਕੀਮਤੀ ਜਾਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਵਰ ਕਰ ਗਏ। ਇਹ ਜਿੱਤ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਕੌਮ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਿਆਂ 'ਤੇ ਹੁੰਢਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬੰਦ ਹਨ। ਇਹ ਜਿੱਤ ਹਰ ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਹਰ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਿੱਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇਕ ਕਰਕੇ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਜਿੱਤ ਉਸ ਹਰ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮੀਅਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦਿਆਂ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਇਹ ਜਿੱਤ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਹਰ ਹਿੰਦੂ, ਮੁਸਲਿਮ, ਇਸਾਈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ, ਮਾਤਾਵਾਂ, ਭੈਣਾਂ-ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਬੱਚੇ-ਬੱਚੀਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਿੱਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਰ ਮੈਂਬਰ ਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਸਮੇਂ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਲਾ ਕੇ ਚੱਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਮੂਹ ਸਿੱਖਾਂ, ਪੰਥਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ. ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਕਲਚਰਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨਿਊਯਾਰਕ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸ. ਜਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਰਲਡ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸ. ਹਿਮਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ।

ਸ੍ਰ ਬੁਟਾ ਸਿੰਘ ਖੜੋਦ ਕਨਵੀਨਰ | ਸ੍ਰ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਕੁਲਾਰ ਪ੍ਰਧਾਨ | ਸ੍ਰ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਲੋਆਰਥ ਕੌਮੀ ਜਰਨਲ ਸਕੱਤਰ | ਸ੍ਰ ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਥਾਠ ਸਕੱਤਰ ਜਰਨਲ | ਸ੍ਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ ਜਰਨਲ ਸਕੱਤਰ

ਵਲੋਂ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਅਮਰੀਕਾ)

ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਬੈਠੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਘੜੀ ਸੀ ਯੋਜਨਾ

ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਮੁਸੇਵਾਲੇ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਗੈਂਗਸਟਰ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਸੁਭਦੀਪ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਸਿੰਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸੁਰਾਗ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਦਾ ਭੇਡ ਲਾਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ

ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਲੰਬੇ ਸਾਲ ਅਗਸਤ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਹੀ ਯੋਜਨਾ ਘੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਗੈਂਗਸਟਰ ਲਗਾਤਾਰ ਸੁਭਦੀਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਤਲ ਨੂੰ ਅੰਜਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਇਸ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ

ਗਠਿਤ ਗੈਂਗਸਟਰ ਵਿਰੋਧੀ ਟਾਸਕ ਫੋਰਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਪ੍ਰਮੋਦ ਬਾਨ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗਾਇਕ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਕੈਨੇਡਾ ਬੈਠੇ ਗੈਂਗਸਟਰ ਗੋਲਡੀ ਬਰਾੜ, ਲਾਰੈਂਸ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਬੈਠੇ ਭਰਾ ਅਨਮੋਲ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਸਚਿਨ ਬਾਪਾ, ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ 'ਚ ਹੀ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਨੇ ਘੜੀ ਤੇ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਲਾਰੈਂਸ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਫਤਰ ਤੋਂ ਫਰਜ਼ੀ ਪਾਸਪੋਰਟ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸਪੋਰਟ ਦਫਤਰਾਂ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿੰਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਕਤਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਤਫਤੀਸ਼ ਦੌਰਾਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਤਲ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਘੜਨ ਤੇ ਰੋਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਸੂਟਰਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 13 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਬਲਕਿ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸੂਟਰਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਚਾਲੀ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 147 ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੇ 37 ਮੰਡਿਊਲਾਂ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਭੰਨਦਿਆਂ 130 ਹਥਿਆਰ ਬਰਾਮਦ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਬਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਾਫ ਸੀ ਕਿ ਸਿੰਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਕਤਲ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਮਾਸਟਰਮਾਈਂਡ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਹੈ। ਏ.ਜੀ.ਟੀ.ਐਫ. ਮੁਖੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੰਧੂ

ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ 13 ਸੂਟਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਰੰਸੀ ਸਣੇ ਕਾਬੂ

ਜਲੰਧਰ: ਸਥਾਨਕ ਦਿਹਾਤੀ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੈਂਗਸਟਰ ਪਿੰਦਾ ਨਿਹਾਲਵਾਲੀਆ ਗਰੋਹ ਦੇ 19 ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 13 ਸੂਟਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਦਿਹਾਤੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਐਸ.ਐਸ.ਪੀ. ਸਵਪਨ ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਕੋਲੋਂ 11 ਹਥਿਆਰ, ਦੋ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ 8 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕਰੰਸੀ ਵੀ ਜਬਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੁਲਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੂਟਰਾਂ ਖਿਲਾਫ ਜਲੰਧਰ, ਕਪੂਰਥਲਾ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਚ 24 ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਪਰਾਧਕ ਮਾਮਲੇ ਦਰਜ ਹਨ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਗੈਂਗਸਟਰ ਵਿੱਕੀ ਗੋਂਡਰ ਦਾ ਕਰੀਬੀ ਸਾਥੀ ਪਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਇਸ ਗੈਂਗ ਦਾ ਸਰਗਨਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਵੇਲੇ ਗਰੀਸ 'ਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਗਰੋਹ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਪਰਮਜੀਤ ਉਰਫ ਪੰਮਾ ਵਾਸੀ ਸ਼ਾਹਕੋਟ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੀ ਕਾਤਲਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੰਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੀ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਰੋਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਬਲਦੇਵ ਨਿੱਕੂ ਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 29 ਮਈ ਨੂੰ ਇਹ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ਤੇ 25 ਮਈ ਤੋਂ ਸੂਟਰ ਮਾਨਸਾ ਦੇ ਆਸਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਸਰੋਤ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਬਾਰੇ ਖੁਰਾ-ਖੋਜ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਈ ਹੈ।

ਇਕੁਏਜ਼ਨ ਸੰਸਥਾ ਵਲੋਂ ਅਮਰੀਕੀ ਸਿੱਖ ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪੁਰਸਕਾਰ

ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ (ਓਹਾਇਓ): ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸੂਬੇ ਓਹਾਇਓ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ ਵਿਖੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ, ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ, ਪਿਆਰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ (ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ) ਨੂੰ ਇੰਟਰਫੇਥ ਸੰਸਥਾ ਇਕੁਏਜ਼ਨ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜੇਮਸ ਪੀ ਬੁਕਾਨਨ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ ਕੈਂਸਰ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ 41 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। 2017 ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਆਰਕੀਟੈਕਟ ਕੰਪਨੀ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਪੁਰਸਕਾਰ ਸਮਾਰੋਹ ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ ਦੇ ਲੋਰੇਲ ਪਾਰਕ ਦੇ ਉਸੇ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਥੇ ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ ਪਾਰਕਸ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ, ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਟੀਮ ਦੁਆਰਾ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕੀਤੇ ਐਂਜ਼ਾਰਡ ਚਾਰਲਸ ਦੇ ਬੁੱਤ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰੇਗੀ।

ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਲਈ ਸੇਵਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 2018 ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਸਾਲਾਨਾ ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ "ਫੈਸਟੀਵਲ ਆਫ ਫ਼ੇਥਸ (ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮ ਸੰਮੇਲਨ)" ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਚੇਅਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ 13 ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਵ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਅਤੇ 90 ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਭਾਗ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਲੰਗਰ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ "ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ ਤੁ ਮੇਰਾ ਗੁਰਹਾਈ", ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ।

ਹੈਤੀ ਵਿਖੇ ਆਏ ਭੁਚਾਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 2010 ਤੋਂ 2012 ਤਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਕੂਲਾਂ, ਅਨਾਥ ਆਸ਼ਰਮਾਂ, ਘਰਾਂ ਦੇ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। 2017 ਵਿਚ ਪੋਰਟੋ ਰੀਕੋ ਵਿਚ ਹਰੀਕੇਨ ਮਾਰੀਆ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗਰਮ ਭੋਜਨ, ਡਾਕਟਰੀ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸਾਫ ਪਾਣੀ

ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰਮਤਿ ਕੈਂਪ ਲਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹਰ ਸਾਲ ਕੀਰਤਨ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਰਸ ਭਿੰਨਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਅਮਰੀਕਨ ਜੀਊਸ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਰੈਬਾਈ ਡਾ. ਗੈਰੀ ਜ਼ੋਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਬਾਨੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਇਕ ਸਾਂਝੇ ਸਰੋਤ, ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਏਸ਼ੀਅਨ ਅਮਰੀਕਨ ਮੇਅਰ ਆਫ਼ਤਾਬ ਸਿੰਘ ਪੁਰੇਵਾਲ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਦਾ ਪਿਆਰ ਵੰਡਦਾ ਸੀ। ਮੇਅਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ 'ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇੱਕੱਠੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ। ਜੈਪਾਲ ਨੇ ਸਤੰਬਰ 2001

ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪਤਨੀ ਅਸੀਸ ਕੌਰ ਨੇ ਇਹ ਐਵਾਰਡ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ 'ਇਕ' ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾਏ ਸ਼ਬਦ "ਸੋ ਵਡਭਾਗੀ ਜਿਸੁ ਨਾਮਿ ਪਿਆਰੁ" ਦਾ ਗਾਇਨ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, 'ਹਰ ਸਾਲ ਅਸੀਂ ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਕੈਂਪ ਦੌਰਾਨ ਰੋਜ਼ ਮੁੱਖ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰਹਿਣ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਬੋਲੀ, ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹਾਨ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖਾਈਆਂ।'

-ਫੋਟੋ ਤੇ ਵੇਰਵਾ: ਸਮੀਪ ਸਿੰਘ ਗੁਮਟਾਲਾ

Madan Khatri
NMLS #1980752

No Cost Financing Available!
Call 919-307-7577 or 847-530-1550
MKhatri@PrismHomeLending.com
NC, IL and CA Mortgage Loans
Prism Lending Inc. NMLS # 1587080
830 E Higgins road, Schaumburg, IL 60173
CA, FL, IA, IL, IN, NC, TX, WI Licensee

Want to Buy/Sell Home or RE Investments
PropertyZoom Inc.
1204 Nichols Creek Road, Durham NC 27703
Berkshire Hathaway HomeServices AH
1010 Rohlwing Road, Elk Grove Village, IL 60007
Call Now 919-307-7577 or 847-530-1550
16 Years of Experience, over 500 transactions
One of Top 10 Producers at the office for Several Years

Follow us on:
f t y i

LAW OFFICES OF
M VIVEK MALIK

ACCOMPLISHED
IMMIGRATION Attorneys
help FAMILIES
REUNITE in the

UNITED STATES

Our Global & Nationwide Services
in the field of
U.S. Immigration & Nationality Law

Come talk to an experienced immigration attorney
Toll Free No
866-424-4000

OUR OFFICES

- 432 S Emerson Ave, Suite 220, Greenwood, IN 46143
Phone: 317.560.4777
- 1067 N Mason Rd., Suite 4, St Louis, Missouri 63141
Phone: 314.416.8000
- 2440 W Shaw Ave., Suite 205, Fresno, California 93711
Phone: 559.578.4344

www.usa-immigrationlaw.com

Business Immigration & Worksite Compliance ■
ਬਿਜਨੈਸ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਵਰਕਸਾਈਟ ਕਾਮਪਲਾਇਸ

Family & General Immigration ■
ਫੈਮਿਲੀ ਐਂਡ ਜਨਰਲ ਇੰਮੀਗਰੇਸ਼ਨ

Naturalization & Citizenship ■
ਨੈਚੁਰਲਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਸਿਟੀਜ਼ਨਸ਼ਿਪ

Removal Defense & Waivers ■
ਰੀਮੂਵਲ ਡਿਫੈਂਸ ਐਂਡ ਵੈਵਰਸ

Languages SPOKEN Punjabi | Hindi | Urdu | Spanish & English

ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕਾਂਗਰਸਮੈਨ ਫਰੈਂਕ ਜੇ. ਮਰਵਨ ਦਾ ਮਾਣ-ਤਾਣ

ਕਰਾਊਨ ਪੁਆਇੰਟ (ਇੰਡੀਆਨਾ): ਇੰਡੀਆਨਾ ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਾਊਨ ਪੁਆਇੰਟ ਵਿਖੇ ਕਾਂਗਰਸਮੈਨ ਫਰੈਂਕ ਜੇ. ਮਰਵਨ ਦਾ ਮਾਣ-ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਇੰਡੀਆਨਾ ਦੇ ਪਹਿਲੇ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ. ਬੋਪਾਰਾਏ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਿਆਰੇਪਣ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਪਾਤਿਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਬੋਤ ਦੇ ਭਲੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੰਸਾਰ

ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਤਕਰੇ ਤੋਂ ਸਭ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਹੱਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਚੈੱਕ ਰਿਪਬਲਿਕ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਅਮਰੀਕਾ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਟੇਟ

ਕੀਤੀ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਲੇਖਕ ਕਪਿਲ ਦੇਵ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ 100 ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅਤੇ ਚਿੱਤਰ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਬਣਾਏ ਗਏ ਹਨ: ਦਿ ਗੁਰੂਜ, ਦਿ

power-of-universalism-and-liberalism-kapil-dev-on-his-book-we-the-sikhs/332399 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼

ਡਿਸਟ੍ਰਿਕਟ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਿਸਟਰ ਮਰਵਨ ਦਾ ਇਹ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਖਾਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ 2021 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਾਂਗਰਸਮੈਨ ਪੀਟਰ ਵਿਸਕਲੋਸਕੀ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਜਦੋਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਈ ਹੈ, ਇਹ ਲੋਕ ਮਦਦ ਲਈ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।”

ਭਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ, ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਜਾਤ/ਨਸਲ ਦੇ ਫਰਕ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪ੍ਰਬਾ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਸਾਰਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਮਰਵਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਣ-ਤਾਣ ਲਈ ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਾਂਗਰਸਮੈਨ ਪੀਟਰ ਵਿਸਕਲੋਸਕੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜੀਅਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਅਤੇ ਨੌਰਥ-ਵੈਸਟ ਇੰਡੀਆਨਾ ਦੇ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਵਧੀਆ ਤਾਲਮੇਲ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦਾ

ਸੈਨੇਟਰ ਬਣੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਹਿਤ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਜਾਚ ਨਾਲ ਐਨ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲ ਰਾਬਤਾ ਰੱਖਣਗੇ। ਹੈਂਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਭਾਈ ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਮਰਵਨ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਓ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੋਰਡ ਆਫ ਡਾਇਰੈਕਟਰਜ਼ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਘੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਖਿਡਾਰੀ ਕਪਿਲ ਦੇਵ ਦੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ ‘ਵੀ ਦਿ ਸਿੱਖਸ’ (ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ) ਭੇਟ

ਹਿਸਟਰੀ ਅਤੇ ਦਿ ਆਰਟਫੈਕਟਸ ਐਂਡ ਦਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾਜ਼। ਕਪਿਲ ਦੇਵ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੀ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਸ ਲਿੰਕ <https://www.outlookindia.com/website/story/books-it-talks-about->

ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਨੇ ‘ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼’ ਦੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ. ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਾਹੀ ਅਤੇ ਸੋਨੀ ਸਾਹੀ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਸ੍ਰੀ ਫਰੈਂਕ ਜੇ. ਮਰਵਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਰਾਊਨ ਪੁਆਇੰਟ ਆਏ।

ਵਰਲਡ ਸਿੱਖ ਰਾਈਟਰਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ: ਵਰਲਡ ਸਿੱਖ ਰਾਈਟਰਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰੈਸ ਰਿਲੀਜ਼ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਲੇਖਕਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ ਨੇ ਨਵੇਂ ਜਥੇਬੰਦਕ ਵਾਂਚੇ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੈਟਰਲ ਕਮੇਟੀ 'ਚ ਇਕਵਾਕ ਸਿੰਘ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਇੰਦਰਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ (ਅਮਰੀਕਾ), ਡਾ. ਗੁਰਵਿੰਦਰਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ (ਕੈਨੇਡਾ), ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਨਾਰਵੇ), ਜਾਗੀਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ (ਇੰਗਲੈਂਡ), ਸ਼ਿੰਦਾ ਸਿੰਘ (ਆਸਟਰੇਲੀਆ), ਡਾ. ਕਲਿਆਣ ਸਿੰਘ ਕਲਿਆਣ (ਪਾਕਿਸਤਾਨ), ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਫਿਨਲੈਂਡ), ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ (ਜਰਮਨੀ), ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਗਜ਼ਲ (ਆਸਟਰੇਲੀਆ), ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ (ਨਾਰਵੇ),

ਡਾ.ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ (ਸਰਸਾ, ਰਾਜਸਥਾਨ), ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ (ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ, ਅਲਾਹਾਬਾਦ, ਉਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼), ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਜਬਲਪੁਰ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼), ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੰਤਗੜ੍ਹ (ਦਿੱਲੀ), ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ (ਕਰਨਾਲ, ਹਰਿਆਣਾ), ਓਕਾਰ ਸਿੰਘ (ਜੰਮੂ ਕਸ਼ਮੀਰ), ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੋਲਕਾਤਾ (ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ), ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਉਤਰਾਖੰਡ), ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਸੰਧੂ-ਸਿੰਧੂ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ), ਚਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਤਰਾ (ਅਲਵਰ, ਰਾਜਸਥਾਨ), ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਮਟਵਾਣੀ (ਮੋਗਾ), ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਲੋਚੀ (ਲੁਧਿਆਣਾ), ਬਲਜੀਤ ਸੈਣੀ (ਮੁਕੇਰੀਆਂ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ), ਪ੍ਰੋ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦ (ਡਰੋਲੀ ਕਲਾਂ, ਜਲੰਧਰ), ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪਵਾਰ (ਦਿੱਲੀ) ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਫਲੈਟ ਵਿਕਾਊ ਹੈ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੇੜੇ ਜ਼ੀਰਕਪੁਰ-ਸ਼ਿਮਲਾ ਕੌਮੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਪੰਚਕੂਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਸੈਕਟਰ-20 ਵਿਚ ਫਲੈਟ ਵਿਕਾਊ ਹੈ। ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਿਆਰ, ਐਲੀਵੇਟਰ, ਕਾਰ ਪਾਰਕਿੰਗ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਅਤੇ ਪੈਦਲ-ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਸਥਿੱਤ ਮਾਰਕਿਟ। ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ, ਸਿੰਘ ਫੋਨ: 513-884-0456 ਜਾਂ 513-759 0010 (ਮੈਸੇਜ ਫੱਡ ਸਕਦੇ ਹੋ)

Flat For Sale

Flat for sale in a developed Sector 20 Panchkula near Chandigarh, Close to Zirakpur-Shimla National Highway, Vacant to move in, Elevator, Car parking, Security. Market nearby within walking distance. For more details please contact: Singh Ph: 513-884-0456 or 513-759 0010 (Leave Message)

52-01

To Advertise with Punjab Times Call: 847-359-0746

Visit us on the web: www.punjabtimesusa.com
ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼ ਵਿਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰੋ:
847-359-0746

SERVING WISCONSIN & ILLINOIS STATE

BUYING SELLING RENTING OR INVESTING

SELLING: Best Marketing Tools, Affordable Listing Commission

BUYING: Buy A Home Through Us & Get \$1000-\$10000 Closing Cost Credit (Some Condition Apply)

Also Get Free Home Inspection & Attorney Service

JESSE SINGH
Ph: 847-606-3664

E-Mail: J.SINGH@REMAX.COM,
WEBSITE: JSINGH.REMAX.COM
REMAX SHOWCASE, LONG GROVE, IL 60060

GoldenKey LENDING

ਗੋਲਡਨ ਕੀਅ ਲੈਂਡਿੰਗ

ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਲੈਣ 'ਚ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਸਤੇ HOUSE LOAN ਲੈਣ 'ਚ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

HOME LOANS MADE SIMPLE

The feeling of attachment, togetherness
We understand what a home means

Manny Singh Nagra
Principal Broker

Star Alliance Brokerage, INC

Contact Us at

☎ 317-620-4100

☎ 317-750-1900

REAL ESTATE | RESIDENTIAL & COMMERCIAL

325 S. College Avenue, Indianapolis, Indiana 46202

NMLS 147421

www.goldenkeylending.com

KULJEET (KJ) SINGH
Managing Broker Realtor

Interested in:

- Buying ■ Selling
- Investing ■ Renting
- Gas Stations, Motels & Shopping Malls

ਜਾਇਦਾਦ ਖਰੀਦਣੀ ਹੋਵੇ, ਵੇਚਣੀ ਜਾਂ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦੇਣੀ, ਜਾਇਦਾਦ 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਲਾਉਣਾ ਹੋਵੇ, ਯਾਦ ਰੱਖੋ

Over 20 Years of Experience

Kuljeet Singh

Contact Information:

Cell: 224-305-3250

Email: ksingh4622@gmail.com

Serving All Chicagoland & Surrounding Suburbs

Looking for new agents.

SUPER TRAVEL

847-676-9090, 773-465-5566

E-mail: supertravel2003@live.com

Lowest Fares With Excellent Service

United Airlines
British Airways

Etihad, Air India,
KLM, Lufthansa,
Delta, Qatar Airlines.

For Emergency
Call anytime at
847-673-3825

EARLY BIRD SALE!!!!

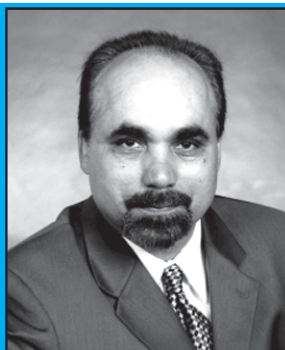
Domestic fares available

Sistar Mortgage

Minimizing Cost, Maximizing Investment

www.SistarMortgage.com

Balbir (Bill) Grewal, Loan Officer (NMLS 353442)
Residential & Commercial Loans

(734) 330-8859 Mobile

(586) 802-7385 Fax

Balbir.Grewal@SistarMortgage.com

Loans Available In Most States!

*Refinance up to 125% value of the house.

- Residential Loans (Purchase, Refinance & Cash Out Refinance).
- Self Employed and H1 Visa
- Jumbo loans
- Commercial Property With Business or Business Only.
- Business Equity Line of Credit.
- Multi Unit Investment Property.

ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਕਤਲ ਪਿੱਛੋਂ ਫਿਰੋਤੀਆਂ ਮੰਗਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਧੇ

ਸ੍ਰੀ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ: ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੈਂਗਸਟਰ ਗੋਲਡੀ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗਰੋਹ ਦੇ ਨਾਮ ਉੱਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਫਿਰੋਤੀਆਂ ਲਈ ਧਮਕਾਏ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਉਪ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੇਨੀ ਨੂੰ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਕਥਿਤ ਮੈਂਬਰ ਨੇ ਧਮਕੀ ਦੇ ਕੇ ਦਸ ਲੱਖ ਦੀ ਫਿਰੋਤੀ ਮੰਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਬਕਾ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕ ਤੋਂ ਵੀ ਫਿਰੋਤੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਓਪੀ ਸੇਨੀ ਨੂੰ ਫਿਰੋਤੀ ਸਬੰਧੀ ਧਮਕੀ ਵਾਲਾ ਫੋਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਨੰਬਰ 'ਤੇ ਵਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰੋਤੀ ਲਈ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਫੋਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਨੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਦਿੱਤੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 18 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸਾਬਕਾ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕ ਅਮਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੋਨੀ ਅਜਨਾਲਾ ਨੇ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਗੈਂਗਸਟਰ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗੈਂਗ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ

ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਵਟਸਐਪ ਕਾਲ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਚਾਈ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਫਿਰੋਤੀ ਮੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੇ ਦੋ ਛੋਟੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰੋਤੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਦੋਵੇਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਬਾਣਾ ਸਿਟੀ ਪੁਲਿਸ ਦੇ

ਐਸ.ਐਚ.ਓ. ਸਚਿਨ ਕੰਬੋਜ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਤਿਨ ਕੁਮਾਰ ਵਾਸੀ ਜੱਟੀਆਂ ਮੁਹੱਲਾ ਫਾਜ਼ਿਲਕਾ ਦੀ ਕਰਿਆਨੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਹਿਲ ਕੰਬੋਜ ਉਰਫ ਰੋਕੀ ਵਾਸੀ ਰਾਧਾ ਸਵਾਮੀ ਕਲੋਨੀ ਦੀ ਲੈਮੀਨੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ ਪਲੇਟਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਨੰਬਰ ਤੋਂ ਫੋਨ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੁਦ ਨੂੰ

ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗੈਂਗ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਫੋਨ 'ਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਦੋ-ਦੋ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਫਿਰੋਤੀ ਮੰਗੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਰਕਮ ਨਾ ਦੇਣ 'ਤੇ ਜਾਨ ਤੋਂ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਅਜਨਾਲਾ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕ ਹਰਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਫਿਰੋਤੀ ਵਾਸਤੇ ਧਮਕੀ ਭਰਿਆ ਫੋਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਫਿਰੋਤੀ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗੈਂਗ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਵਿੱਕੀ ਕੋਬਰਾ ਵਜੋਂ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਦਸ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦਿਹਾਤੀ ਪੁਲਿਸ ਹੇਠ ਆਉਂਦੇ ਬਾਣਾ ਕੰਬੋਜ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੇ ਕੇ ਸਾਬਕਾ ਵਿਧਾਇਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਚ ਹਰਪ੍ਰਤਾਪ ਅਜਨਾਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਟੇ ਕੰਵਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਣਪਛਾਤੇ ਨੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਫੋਨ ਕਾਲ ਆਈ ਤੇ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਖੁਦ ਨੂੰ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗੈਂਗ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਫਿਰੋਤੀ ਮੰਗੀ। ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਧਮਕੀਆਂ ਭਰੇ ਵਾਇਸ ਮੈਸੇਜ ਵੀ ਭੇਜੇ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਮਾੜੇ ਨਤੀਜੇ ਭੁਗਤਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਖਮਾਣੋਂ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਧਮਕੀ ਮਿਲੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਦੋ ਹੋਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀਆਂ ਨੇ ਧਮਕੀ ਭਰੇ ਫੋਨ ਆਉਣ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਚੁੰਨੀ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਗੇਟ ਦੀਆਂ ਗਰਿੱਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਵੱਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ 'ਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮੋਬਾਈਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਅਣਪਛਾਤੇ ਨੰਬਰ ਤੋਂ ਵਟਸਐਪ ਕਾਲ ਆਈ ਤੇ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਬੰਦਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਪੈਸੇ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਭਗਤਾਣਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਅਤੇ ਲਾਂਡਰਾਂ ਵਿਚ ਡੀਜੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਕਾਲ ਕਰਕੇ 5 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੋਲਡੀ ਬਰਾੜ ਗੈਂਗ ਦਾ ਬੰਦਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ 'ਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੇਸ ਦਰਜ ਕਰ ਲਏ ਹਨ।

ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਗੀਤ ਮਗਰੋਂ ਚਰਚਾ 'ਚ ਆਇਆ ਬਲਵਿੰਦਰ ਜਟਾਣਾ

ਰੂਪਨਗਰ: ਮਰਹੂਮ ਗਾਇਕ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਏ ਨਵੇਂ ਗੀਤ 'ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ' ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ 'ਗੁਗਲ' 'ਤੇ ਸਰਚ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰੂਪਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਜਟਾਣਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ 23 ਜੁਲਾਈ 1990 ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸੈਕਟਰ-26 'ਚ ਸਤਲੁਜ ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ (ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ.) ਨਹਿਰ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਸਬੰਧੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਉਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ 'ਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. ਦੇ ਮੁੱਖ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਐਮ.ਐਸ. ਸੀਕਰੀ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਅਵਤਾਰ ਔਲਖ ਦੀ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਾਰਜ ਰੁਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਬਲਵਿੰਦਰ ਜਟਾਣਾ ਦਾ ਸਾਬ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ, ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜੋਲਾ ਤੇ ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਭਾਓਵਾਲ ਵੀ ਰੂਪਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਬੰਧਤ ਸਨ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ 16 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾ ਇਨਾਮ ਰੱਖਿਆ

ਸੀ ਪਰ 4 ਸਤੰਬਰ 1991 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਟਾਣਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਚਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚੰਨਾ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਾਧੂਗੜ੍ਹ ਨੇੜੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਰ ਮੁਕਾਇਆ ਸੀ। ਹਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਭਾਓਵਾਲ, ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਨਿੱਕਾ ਬੱਚਾ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਪਿੰਡ ਗੁੰਬਲਾ ਵਿਚ 5 ਦਸੰਬਰ 1992 ਨੂੰ ਹੋਏ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੌਰਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਪੰਜੋਲਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜੋਲਾ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ। ਪਿੰਡ ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਹੀ ਗੋਦਾਰੀ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਠੋਠਾ ਨੇੜੇ ਪੁਲਿਸ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਕੇਸ: ਗੈਂਗਸਟਰ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਦਾ ਪਿਤਾ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਪੁੱਜਾ

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ: ਗੈਂਗਸਟਰ ਲਾਰੈਂਸ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਕਤਲ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਟਰਾਂਜਿਟ ਰਿਮਾਂਡ ਸਣੇ ਹੋਰ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਗੈਂਗਸਟਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਸੰਗਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਰੋਂ ਰਾਹੀਂ ਦਾਖਲ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵਕੀਲਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਐਡਵੋਕੇਟ ਸਾਰੋਂ ਨੇ ਜਸਟਿਸ ਸੂਰਿਆ ਕਾਂਤ ਤੇ ਜਸਟਿਸ ਜੇ.ਬੀ.ਪਰਦੀਵਾਲਾ ਦੇ ਵੈਕੇਸ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਕੋਰਟ ਦੇ ਟਰਾਂਜਿਟ ਰਿਮਾਂਡ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਉਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਾਨਸਾ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਵਕੀਲ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਬੈਂਚ ਨੇ ਵਕੀਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਨੂੰ 'ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰਵਾਜ਼ਬ' ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਟੀਸ਼ਨਰ ਬਿਸ਼ਨੋਈ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਰੁਖ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਬਣੇ ਦੋ ਟਵਿੱਟਰ ਅਕਾਊਂਟ ਹਟਾਏ

ਮਾਨਸਾ: ਮਰਹੂਮ ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. ਗੀਤ ਪਿੱਛੋਂ ਹੁਣ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਦੇਸ ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਵੇਕ ਅੰਦੋਲਨ ਦੌਰਾਨ ਬਣੇ ਟਵਿੱਟਰ ਅਕਾਊਂਟ ਖਿਲਾਫ ਪਾਵਾ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸਾਨ ਏਕਤਾ ਮੋਰਚਾ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਟੂ ਟਵਿੱਟਰ ਅਕਾਊਂਟ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਕਾਊਂਟ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਬਣੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਕਾਊਂਟਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੰਯੁਕਤ ਕਿਸਾਨ ਮੋਰਚਾ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਡਿਜੀਟਲ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਉੱਤੇ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਿਸਾਨ ਏਕਤਾ ਮੋਰਚਾ ਦੇ ਟਵਿੱਟਰ ਅਕਾਊਂਟ ਦੇ ਪੰਜ ਲੱਖ ਫਾਲੋਅਰਜ ਹਨ ਅਤੇ ਟਰੈਕਟਰ ਟੂ ਟਵਿੱਟਰ ਦੇ 55 ਹਜ਼ਾਰ ਫਾਲੋਅਰਜ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਪੋਸਟਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਟਰਾਲੀ ਟਾਈਮਜ਼ ਦੇ ਸਹਿ-ਸੰਸਥਾਪਕ ਅਜੈਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਏਕਤਾ ਮੋਰਚਾ, ਟਰੈਕਟਰ ਟੂ ਟਵਿੱਟਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਟਵਿੱਟਰ ਅਕਾਊਂਟਸ, ਜੋ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਵਾਲ

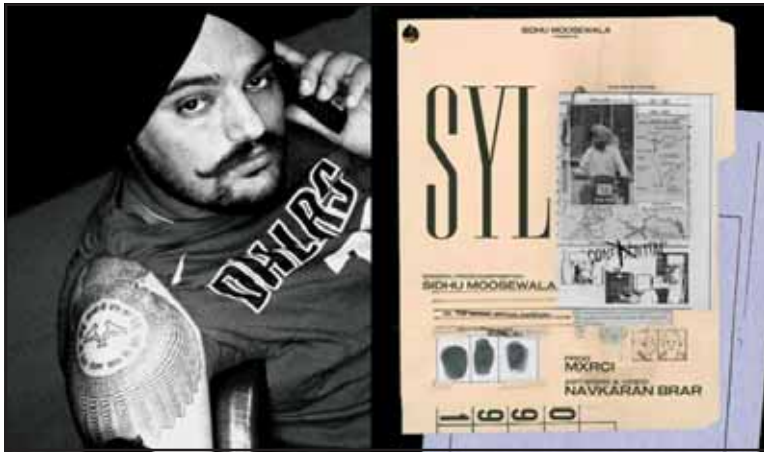
ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਲੋਕਤੰਤਰ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੱਕ 'ਤੇ ਵੀ ਇੰਨਾ ਸਖਤ ਪਹਿਰਾ ਹੈ? ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਘਟੀਆ ਲੈਵਲ ਦੀ ਮਾਈਕਰੋ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਤੱਕ ਉਤਰ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਕਸ਼ਮੀਰ ਫਾਈਲਜ਼' ਵਰਗੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਟੈਕਸ ਫ੍ਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਮਰਹੂਮ ਗਾਇਕ ਦੇ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. ਗੀਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਕ ਸੂਬੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਕਾਰਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਫਿਕਰ 'ਚ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ: ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਮਗਰਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਵਧਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੈਂਗਸਟਰ ਗਰੁੱਪਾਂ ਕੋਲ ਸੈਂਕੜੇ ਸੁਟਰ ਤੇ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਫੜੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੇ ਹਥਿਆਰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਤਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰੋਤੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਬਰਾਬਰ ਅੱਡੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਨਸਾ ਤਸਕਰਾਂ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਸਪਲਾਇਰਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਦੇ ਸੰਪਰਕਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਡਰੋਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹਥਿਆਰ ਪੁੱਜਣ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸੈੱਲ ਹਨ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬੀਤੇ ਦਿਨੀਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਰਾਜ ਵਿਚਲੇ ਗੈਂਗਸਟਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਟੇਟਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਰਾਜਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਂਗਸਟਰ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੁੱਪਾਂ ਵੱਲੋਂ ਗੋਲਬਾਤ ਲਈ ਜੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਐਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਰਾਜਾਂ ਕੋਲ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਤਕਨੀਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦਾ ਗੀਤ 'ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ' ਯੂ-ਟਿਊਬ ਤੋਂ ਹਟਾਇਆ

ਮਾਨਸਾ: ਮਰਹੂਮ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਤਾਜ਼ਾ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਏ ਨਵੇਂ ਗੀਤ 'ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ' ਨੂੰ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚਕਾਰ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. (ਸਤਲੁਜ-ਯਮੁਨਾ ਲਿੰਕ) ਨਹਿਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਬੰਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉਭਾਰੇ ਗਏ ਸਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਵਾਦ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਯੂ-ਟਿਊਬ 'ਤੇ ਗਾਣੇ ਦੇ ਲਿੰਕ 'ਤੇ ਕਲਿਕ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਮਗਰੋਂ 'ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ' ਗਾਣੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ 'ਚ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਨਾਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਉੱਤੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੀਤ ਉਪਰ ਯੂ-ਟਿਊਬ 'ਤੇ ਬੈਨ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੀਤ 23 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੀ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਪੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਾਮ 6 ਵਜੇ ਰਿਲੀਜ਼

ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ 4 ਮਿੰਟ 9 ਸੈਕਿੰਡ ਦੇ ਇਸ ਗੀਤ ਵਿਚ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਨੇ ਖੇਤੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਅਤੇ ਲਾਲ ਕਿਲ੍ਹੇ 'ਤੇ ਝੰਡਾ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਿਕਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ

ਗੀਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ: ਢੀਂਡਸਾ

ਸੰਗਰੂਰ: ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਸੰਯੁਕਤ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਨੇ ਮਰਹੂਮ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਸੁਭਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਆਏ ਗੀਤ ਐਸ.ਵਾਈ.ਐਲ. ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਥੇ ਇਸ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਧੂ ਮੁਸੇਵਾਲਾ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੱਚੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੱਕੀ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਗੀਤ ਕੋਈ ਗੀਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਦੁਖਦਾਈ ਹਕੀਕਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ ਉਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗਈਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵੰਡ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਭਾਰਦਿਆਂ ਇਸ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਟਾਈਮਜ਼

ਸਨਿਚਰਵਾਰ, 2 ਜੁਲਾਈ 2022

ਨਵੀਂ ਸਿਆਸੀ ਸਫ਼ਬੰਦੀ

ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਉਤੇ ਹੋਈ ਉਪ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਚਰਚਾ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਉਪ ਚੋਣ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਾਰ ਨੂੰ ਸਿਆਸੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਣਾਂ ਤੋਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ 2014 ਅਤੇ 2019 ਵਿਚ ਜਿੱਤੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਵੀ ਇਹ ਉਪ ਚੋਣ, ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਸ ਸੀਟ ਦੇ ਖਾਲੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸੁਪਰੀਮੋ ਅਰਵਿੰਦ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਚੋਣ ਪਾਰਟੀ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਜਿੱਤ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਜੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਮਿਸਾਲੀ ਬਹੁਮਤ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲੀ ਸੀ। ਉਂਝ, ਹੋਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਐਨ ਉਲਟ ਹੈ, ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਇਸ ਉਪ ਚੋਣ ਵਿਚ ਹਾਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦੇਖਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ।

ਖੈਰ! ਇਸ ਉਪ ਚੋਣ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹੋਈ ਮਿਸਾਲੀ ਜਿੱਤ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਲਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿਆਸੀ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਹੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਲੋਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਲੋਕ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਬੇਅਦਬੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਪਾਰਟੀ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਕਾਰਨ ਆਮ ਬੰਦਾ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਬਾਦਲ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਮੁਫਾਦਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ। ਐਤਕੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਖਦਸ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਉਪ ਚੋਣ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਹੋਣਾ ਹੈ; ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਸਮੇਤ ਕਈ ਹੋਰ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਂਝਾ ਪੰਥਕ ਉਮੀਦਵਾਰ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਤੋਰੀ ਪਰ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟਰਾਂ ਦੇ ਮਿਲੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਇਸ ਲਈ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਗਟਾਈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰੀਵੱਸ ਆਪਣਾ ਇਕੱਲਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੀ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਡਾਹੁਣਾ ਪਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਖਦਸ਼ਾ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਵਾਲੇ ਖੇਮੇ ਵਿਚ ਨਾ ਚਲੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਹੋਇਆ ਐਨ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੀ ਜ਼ਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਵੋਟਾਂ ਮਿਲੀਆਂ।

ਇਸ ਉਪ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੇ ਪੰਥਕ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਆਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਕਿਰਨ ਜਗਾਈ ਹੈ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦੁਆਲੇ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਨਵੀਂ ਸਫ਼ਬੰਦੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ। ਵੱਡਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਬਾਦਲਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸਿਆਸਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ? ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਮਿਲੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਧੁਰਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 1989 ਵਿਚ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਾਂ ਉਸ ਕੋਲ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਅਕਾਲੀ ਧੜਿਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਦਾ ਮੁਖੀ ਥਾਪਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਛਾਪ ਨਾ ਛੱਡ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਕਰਨ ਨਿੱਤਰੇ ਭਾਈ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਿੱਟੂ ਵਾਲੇ ਪੜੇ ਨਾਲ ਜਦੋਂ ਮਾਨ ਦਲ ਦਾ ਰਲੇਵਾਂ ਹੋਇਆ, ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਪੁਲਾਝ ਭਰਨ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਜਥੇਬੰਦਕ ਢਾਂਚਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦਲਦਲ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਹੋਣਗੇ ਜਿਸ ਦਲਦਲ ਵਿਚ ਪੰਥਕ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਬਾਦਲ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ, ਬਾਦਲ ਦਲ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਲਾਹਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸਿਆਸੀ ਲਾਹਾ ਸਿਰਫ ਵਕਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਅਗਾਂਹ ਵਾਲਾ ਪੈਂਡਾ ਤੈਅ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਕਟਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਇਕ ਰੰਗ ਦੀ ਜਾਂ ਇਕਪਾਸੜ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਫਸਿਆ ਗੱਡਾ ਉਹੀ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ ਹੀ ਕੱਢ ਸਕੇਗੀ ਜੋ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਐਨ ਸਪਸ਼ਟ ਏਜੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗੀ। ਸਪਸ਼ਟ ਏਜੰਡਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ 'ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਰ ਸੂਬਿਆਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਹਮਾਇਤ ਜੁਟਾਉਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ਕਦਮੀ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ।

‘ਆਪ’ ਦੀ ਹਾਰ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਮਾਇਨੇ

ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਹਲਕੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਈ ਮਾਇਨਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੱਤਾਧਾਰੀ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਸਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਹ ਮਸਲੇ ਇਸ ਚੋਣ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਨੇ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕੋਈ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਹ ਚੋਣ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਲੜੀ ਗਈ।

ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣ 'ਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਅ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ (ਆਪ) ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਗੁਰਮੇਲ ਸਿੰਘ ਘਰਾੜ ਨੂੰ ਫਸਵੇਂ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹਰਾਇਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਬਾਦਲ), ਭਾਜਪਾ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਸਭ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮਾਨਤਾਂ ਜ਼ਬਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚੋਣ 'ਆਪ' ਸਮੇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਧਿਰਾਂ ਲਈ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਚੋਣ 'ਚ ਜਿੱਥੇ 'ਆਪ' ਦੀ ਪਿਛਲੇ 100 ਦਿਨ ਦੀ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਹੋਈ, ਉੱਥੇ ਬਾਕੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਚੋਣ ਹੋਂਦ ਦਾ ਸਵਾਲ ਸੀ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜ਼ਿਮਨੀ ਚੋਣਾਂ ਖਾਸਕਰ ਜਦ ਸੱਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ

'ਤੇ ਜਿੰਨੀ ਚਰਚਾ ਬਣਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਉੱਠੀ। ਸੰਗਰੂਰ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਗੜ੍ਹ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਚੋਣ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ

ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਟੈਂਕੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪਰ 'ਆਪ' ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਆਪਕ ਚਰਚਾ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਛਿੜ ਪਾਈ।

ਭਾਖਤਾ ਬਿਆਸ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਬੋਰਡ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੈਂਬਰੀ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਲੱਗਭੱਗ ਔਪਾ ਹਿੱਸਾ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ, ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਮਸਲਾ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਿਆਈ ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਹ ਮੁੱਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਮਸਲੇ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਮੁੱਦਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਸਾਰਤੱਤ ਵਜੋਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕੋਈ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਲੜੀ ਗਈ।

ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਲਿਮਿਟਡ ਕੰਪਨੀ' ਵਾਂਗ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ 'ਤੇ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਇਸ ਕਦਰ ਭਾਰੂ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਉਸਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਅਜਿਹਾ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਆਗੂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ 'ਦਿੱਲੀ' ਕੇਂਦਰਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਪਿਛਲੇ 100 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ 'ਤੇ ਕੇਜਰੀਵਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦਿਖਿਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

'ਆਪ' ਆਗੂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹਰਾ ਪੈਂਨ ਆ ਜਾਣ ਦਿਓ, ਫਿਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਉਹ ਹਰਾ ਪੈਂਨ ਪਿਛਲੇ 100 ਦਿਨ ਵਿਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਦੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਲਈ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਬਲਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮੰਗਣ 'ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬਿਚ-ਧੂਹ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਹਰਾ ਪੈਂਨ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਲਈ ਸੂਬੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਈ ਵਾਰ ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ ਦੀ ਸੰਗਰੂਰ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਅੱਗੇ ਗਏ ਪਰ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕੱਚੇ ਕਾਮੇ ਪੱਕੇ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਅਜੇ ਵੀ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। 2004 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਪੁਰਾਣੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਬਹਾਲੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹੋ ਰਹੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਚੁਟਕਲੇਬਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਹੁਣ 'ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵੀ ਨੌਕਰੀ ਲੈਣ ਆਇਆ ਕਰਨਗੇ' ਪਰ ਕੋਈ ਸਾਰਥਿਕ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਐਮ.ਐਲ.ਏ./

ਮੰਤਰੀ ਵਰਕਰਾਂ ਦੇ ਫੋਨ ਤੱਕ ਚੁੱਕਣੋਂ ਹਟ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਆਪ' ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕੀਤੀ ਚੋਣ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਭਾ ਮੈਂਬਰ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਚ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੇ ਗਏ।

ਇਸ ਚੋਣ ਦੇ ਜੇਤੂ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 1989 ਅਤੇ 1999 ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਤੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਇੱਕ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਲਈ ਕੋਈ ਲੰਮਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੜਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ। ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਾਰ ਲੋਕ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਯੂ.ਐਨ.ਓ. ਵਰਗੀਆਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਕੋਲ ਉਨਾਉਣ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਵਾਰ ਹਵਾਈ ਗੱਲਾਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਮਾਨਦਾਰ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ 100 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਰਾਣੀ ਖੇਤਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪੰਜਵੇਂ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਖਿਸਕ ਜਾਣਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹੀ ਬਣੀ ਹੈ। ਲੋਕ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਾਖ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਬਾਦਲ) ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੋਟਾਂ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀਆਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਪੰਥਕ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਸਾਂਝਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੇ ਬਿਆਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ। ਉਂਝ ਵੀ, ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਕਾਰਜਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ, ਬਹਿਬਲ ਕਲਾਂ-ਕੋਟਕਪੂਰਾ ਗੋਲੀਕਾਂਡ, ਸੁਮੇਧ ਸੈਣੀ ਵਰਗੇ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟਪੁਨਾਹੀ ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਸਾਖ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਖੋਰਾ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਝਟਕੇ ਲੱਗਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ।

ਖਿੰਡਾਅ ਦੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਇਸ ਦਾ ਕੌਮੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਆਗੂ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ 'ਕਾਂਗਰਸ ਮੁਕਤ' ਭਾਰਤ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਤਹਿਤ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਛੱਡ ਭਾਜਪਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ। ਭਾਜਪਾ ਨੇ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵੋਟ ਫੀਸਦ ਵਧਾਉਣ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵੋਟਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਭਾਜਪਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣਾ ਨੇੜੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।

ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੰਭੀਰ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਦਲ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ। ਰਵਾਇਤੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਨਕਾਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਹੀ 'ਬਦਲਾਅ' ਲੱਭ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਜਮਹੂਰੀ ਧਿਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬੇ ਦੇ ਠੋਸ ਹਾਲਤਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਬਦਲ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਨਵਕਿਰਨ ਸਿੰਘ ਪੱਤੀ
ਈਮੇਲ: n4navkiran@gmail.com

ਹੋਵੇ, ਵਿਚ ਸੱਤਾ ਧਿਰ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ 'ਆਪ' ਦੀ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੁੰਝਾ ਫੇਰ ਜਿੱਤ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਰਨ ਦੇ ਦਿਲਚਸਪ ਪਹਿਲੂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ- ਸੰਗਰੂਰ, ਬਰਨਾਲਾ ਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿਚ ਹੋਈ ਇਹ ਚੋਣ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਮੇਤ ਤਿੰਨ ਅਹਿਮ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਹਲਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਹਾਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਲਈ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਮੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਗਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੱਦੀ ਹਲਕਾ/ਪਿੰਡ ਵੀ ਹੈ। ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਚੋਣ ਕਮਿਸ਼ਨ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਈ। ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 45.30 ਫੀਸਦ ਵੋਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਚੋਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਤੇ ਵੀ ਉੱਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ 55 ਫੀਸਦ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੋਟਰ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਨਾ ਲੈਣ, ਕੀ ਉਸ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਚੋਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤਿੰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਪਿੰਡ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪੋਲਿੰਗ ਬੁਥ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੋਲਿੰਗ ਬੁਥਾਂ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਪੱਸਰੀ ਰਹੀ। ਜਿਹੜੇ ਵੋਟਰ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਪਹੁੰਚੇ ਵੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਵਰਕਰ ਸਨ ਤੇ ਵੋਟਰਾਂ ਦੀ ਨਾਰਾਜ਼ਗੀ ਇਸ ਕਦਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ 9 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਵੋਟਾਂ ਤਾਂ 'ਨੋਟਾ' ਨੂੰ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਘੱਟ ਵੋਟ ਫੀਸਦ ਹੈ। 2019 ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ 72.44 ਫੀਸਦ ਪੋਲਿੰਗ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਈ ਸੀ।

ਇਸ ਚੋਣ ਤੋਂ ਇੱਕ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਲੋਕ ਆਮ ਆਦਮੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਜਿਤਾਉਣ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਨ ਬਲਕਿ ਰਵਾਇਤੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਤੋਂ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਗਏ ਸਨ। ਤੇ ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਧਿਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਲੋਕ ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਏ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ 'ਆਪ' ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਲਈ ਵੋਟ ਕਰਨ ਗਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਚੋਣ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਸਲੇ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇ। ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਬਣਨ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਪਾਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਗਰੂਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਰਜ਼ੇ ਕਾਰਨ ਕਿਸਾਨ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪਾਣੀ, ਫਸਲੀ ਵਿਭਿੰਨਤਾ, ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ

★ **ਠਾਹ-ਸੋਟਾ** -ਚਾਚਾ ਬੋਲਿਹਾਜ਼★

ਫੇਸ-ਬੁੱਕ ਦੀ ਫੂਕ?

ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਦੱਸਦੇ ਕਿਸੇ ਤਾਈਂ, ਵੋਟਰ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਦਰਸ਼ਕ ਮੁਕ ਦੇਖੋ। ਝੀੜ ਦੇਖ ਕੇ 'ਕੋਠੇ ਦੇ ਘਾਹ' ਵਰਗੀ, 'ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ' ਸੁਣ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਘੁਕ ਦੇਖੋ। ਜਿਹੜੇ ਹੁੱਬਦੇ ਰਹਿਣ 'ਕੁਮੈਂਟ' ਪੜ੍ਹ ਕੇ, ਫਿਰ ਪਛਤਾਵੇ 'ਚ ਨਿਕਲਦੀ ਹੁਕ ਦੇਖੋ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਹੁੰਦਾ, ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਕਹਿ ਰਹੇ ਨੇ ਕੂਕ ਦੇਖੋ। 'ਜੇਤੂ' ਹਾਰਿਆ ਦੇਖ ਹਮਾਇਤੀ ਆਂਦੇ, ਚਿਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਐ ਪੀਲੇ 'ਫੂਕ' ਦੇਖੋ। ਗਿਣਤੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਦੇਖ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ, ਫੇਸ-ਬੁੱਕ ਦੀ ਨਿਕਲਦੀ 'ਫੂਕ' ਦੇਖੋ !

ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਬਦਲੇਖੋਰ ਹਕੂਮਤ

ਗੁਜਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਕੱਢ ਕਾਰਕੁਨ ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਡ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਆਰ.ਬੀ. ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਮੌਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਬਦਲਾਲੂ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਤੀਸਤਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਏ.ਟੀ.ਐੱਸ. (ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਦਸਤੇ) ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਸੱਤਾ ਨੇ ਬਾਕੀ ਨਿਆਂਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ 24 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। 83 ਸਾਲ ਦੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮਰਹੂਮ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਅਹਿਸਾਨ ਜਾਫਰੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਹਜ਼ੂਮ ਨੇ ਫਰਵਰੀ 2002

ਪੁਰਾਣੇ ਕੇਸ ਚਲਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੌਦੀ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਉੱਪਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੀਟਿੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਵੱਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਜ਼ੂਮਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕਣ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸਾਬਕਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਆਰ.ਬੀ. ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ ਨੇ ਵੀ ਮੌਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਉੱਪਰ 2002 ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਨਿਭਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਸਨ।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦਾਨਾ ਜਾਂਚ ਟੀਮਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਵਿਚ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੌਦੀ ਵੱਲੋਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਮੀਟਿੰਗ ਬੁਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਹਿੰਸਕ ਭੀੜਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਹਦਾਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਕਰਮੰਦ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਬਣਾ ਕੇ ਬੇਕਿਰਕ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ 300 ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਅਤੇ ਤੱਥ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਦੋ ਜਿਲਦਾਂ 'ਚ ਵਿਸਤਾਰਤ ਰਿਪੋਰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਉੱਪਰੀਆਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਰਿਟਾਇਰਡ ਜਸਟਿਸ ਵੀ.ਆਰ. ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਇਰ ਅਤੇ ਜਸਟਿਸ ਪੀ.ਬੀ. ਸਾਵੰਤ, ਬੰਬਈ ਹਾਈਕੋਰਟ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਜਸਟਿਸ ਹੋਸ਼ੇਬ ਸੁਰੇਸ਼, ਉੱਘੇ ਐਡਵੋਕੇਟ ਕੇਜੀ ਕੰਨਾਬਿਰਨ, ਕੇ.ਐੱਸ. ਸੁਬਰਾਮਨੀਅਮ (ਸਾਬਕਾ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ.) ਅਤੇ ਅਰੁਣਾ ਰਾਏ (ਸਾਬਕਾ ਆਈ.ਏ.ਐੱਸ. ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਕਾਰਕੁਨ) ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸ ਅਤਿ ਘਿਨਾਉਣੇ ਜੁਰਮ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ ਉੱਪਰ ਪਰਦਾਪੋਸ਼ੀ ਦੇ ਰੋਂਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕਾਂ ਖੁਲਾਸੇ ਨਿਯਤਕ ਪੱਤਰਕਾਰ ਰਾਣਾ ਅਯੂਬ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਨਸਲਕੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੌਦੀ ਦੀ ਬਤੌਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਹਿ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੱਤਕਾਲੀ ਚੋਟੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਸਾਬਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 2016 'ਚ ਰਾਣਾ ਅਯੂਬ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਸਟਿੰਗ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਤਹਿਲਕਾ' ਰਸਾਲੇ ਨੇ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਪੈਰ ਪਿਛਾਹ ਖਿੱਚ ਲਏ ਸਨ, 'ਗੁਜਰਾਤ ਫਾਈਲ' ਨਾਂ ਦੀ ਚਰਚਿਤ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਛਪਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਰਾਣਾ ਅਯੂਬ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਟਿੰਗ ਅਪਰੇਸ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਟੋਪਾਂ ਉੱਪਰ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀਆਂ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਨੂੰ ਜਾਂਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ। 11 ਜੁਲਾਈ 2019 ਨੂੰ ਰਾਣਾ ਅਯੂਬ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਟੋਪਾਂ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਸਬੂਤ ਸਾਮਿਲ ਕਰਕੇ ਜਾਂਚ ਕਰਾਈ ਜਾਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੁਲਾਸੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਅਸ਼ੀਸ਼ ਖੇਤਾਨ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਅੰਡਰ ਕਵਰ ਮਾਈ ਜਰਨੀ ਇਨਟੂ ਦ ਡਾਰਕਨੈੱਸ ਆਫ ਹਿੰਦੂਤਵ' ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਕੁਲ ਦੁਨੀਆ 'ਚ ਚਰਚਿਤ ਹੋਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਣ ਦੀ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ

ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ। ਗੋਧਰਾ ਟਰੇਨ ਕਾਂਡ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀਆਂ 300 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੌਲਨਾਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਰਿਕਾਰਡ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਕ ਬੇਹੱਦ ਕਰੂਰ ਕਤਲੇਆਮ ਅਗਲੇ ਦਿਨ 28 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਦੀ ਗੋਟਬੰਦ ਗੁਲਬਰਗ ਸੁਸਾਇਟੀ 'ਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਹਜ਼ੂਮ ਨੇ ਜਾਫਰੀ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਛੁਪੇ 68 ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬੇਕਿਰਕੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਅਹਿਸਾਨ ਜਾਫਰੀ ਦੀਆਂ ਆਹਲਾ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਸੁਰੱਖਿਆ

ਅਤੇ ਫਰਜ਼ੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਾਉਣ 'ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਨਾਲ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮਾਂ 'ਚੋਂ ਸਾਫ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਸੀ.ਬੀ.ਆਈ. ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਕੇ.ਆਰ. ਰਾਘਵਨ ਨੂੰ 2017 'ਚ ਮਿਸਰ 'ਚ ਰਾਜਦੂਤ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਸਿੱਟ ਨੇ ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਕੇ ਮੌਦੀ ਨੂੰ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮਾਇਆ ਕੋਡਨਾਨੀ (ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ

ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਪੋਰਟ ਵੀ ਇਕ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਪਹੁੰਚ ਕਰਕੇ ਹਾਸਲ ਹੋਈ। ਦਹਿ ਗਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਾਰੀਕੀ 'ਚ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ.ਜੇ.ਪੀ. ਦੀ ਲੀਗਲ ਟੀਮ ਨੇ ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਖਾਮੀਆਂ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਟ ਦਾ ਝੂਠ ਵੀ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ। ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰੋਟੈਸਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਮੈਟਰੋਪੋਲਿਟਨ ਮੈਜਿਸਟਰੇਟ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ। ਹੇਠਲੀ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪਟੀਸ਼ਨ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਿੱਟ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ। ਹੁਕਮਰਾਨ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਖੜ੍ਹੇ ਕੀਤੇ ਅਤਿਕਿਅਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਲੀਗਲ ਟੀਮ ਸਥਾਨਕ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਾਈਕੋਰਟ 'ਚ ਅਪੀਲ ਦਾਖਲ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਈ। ਅਕਤੂਬਰ 2017 'ਚ ਹਾਈਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਰੱਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਤੰਬਰ 2018 'ਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਸਪੈਸ਼ਲ ਲੀਵ ਪਟੀਸ਼ਨ ਪਾਈ।

ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਦੀ ਇਹੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਹੁਣ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੈਂਬਰੀ ਬੈਂਚ ਨੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਬੈਂਚ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੀ ਬੈਸਟ ਬੇਕਰੀ ਕਤਲੇਆਮ ਕੇਸ 'ਚ 12 ਅਪਰੈਲ 2004 ਦੀ ਉਸ ਟਿੱਪਣੀ ਵੱਲ ਵੀ ਪਿੱਠ ਕਰ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੌਦੀ ਦੀ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 'ਅਜੋਕਾ ਨੀਰੋ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੇ.ਆਰ. ਨਰਾਇਣਨ ਵੱਲੋਂ ਨਾਨਾਵਤੀ-ਸਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਉਸ ਚਿੱਠੀ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਸਾਫ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਗੁਜਰਾਤ ਦੰਗਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਹੱਥ' ਸੀ; ਕਿ ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਫੌਜ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲੇਆਮ ਰੋਕ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ; ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਗੋਂ ਭਗਵੇਂ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬਿਉਰੀ ਉੱਪਰ ਮੋਹਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲੇਆਮ-2002 'ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਦੰਗੇ' ਸਨ। ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਟ ਦੀ ਜਾਂਚ 'ਚ ਹਕੂਮਤ ਦੀ 'ਕੋਈ ਵਡੇਰੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਲੱਭੀ'। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਮੌਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਗਵਾਹ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਤੀਸਤਾ ਵਿਰੁੱਧ ਬਦਲਾਲੂ ਕਾਰਵਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਨਿਆਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਰਾਹ ਰੋਕਣ ਲਈ ਤੀਸਤਾ ਉੱਪਰ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਹਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੀਸਤਾ, ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਜਾਵੇਦ ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਜ਼ਕੀਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤਨਵੀਰ ਜਾਫਰੀ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਤੀਸਤਾ ਉੱਪਰ ਸਬਰੰਗ ਟਰੱਸਟ ਲਈ ਫੰਡਾਂ 'ਚ ਹੋਰਾਫੇਰੀ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਵਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਆਖਿਰਕਾਰ ਹੁਕਮਰਾਨ ਆਪਣੀ ਬਦਲਾਲੂ ਕਾਰਵਾਈ 'ਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਭੀਮਾ-ਕੋਰਗਾਏ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਝੂਠਾ ਪੁਲੰਦਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਤੀਸਤਾ ਦਾ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਸੜਨਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਾਣਾ ਅਯੂਬ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਨਿਆਂਪਸੰਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ 'ਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਸਿੱਟ ਬਣਾ ਕੇ 'ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਦੀ ਜਾਂਚ ਦਾ ਨਾਟਕ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਰ ਇਨਸਾਫਪਸੰਦ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ ਅਤੇ ਆਰ.ਬੀ. ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਤਾਦਾਦ 'ਚ ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਵਰਗੇ ਦ੍ਰਿੜ ਤੇ ਦਲੇਰ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ ਵਰਗੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਡੱਟਣਾ ਸਮੂਹ ਇਨਸਾਫਪਸੰਦ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਉੱਪਰ ਲਗਾਈ ਹਾਲੀਆ ਮੋਹਰ ਸਾਫ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਅਦਾਲਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ। ਸਮੂਹ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਪੱਖੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪਸੰਦ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਹੱਕਾਂ ਦੇ ਰਾਖਿਆਂ ਦੀ ਢਾਲ ਬਣਨ ਲਈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਤਵੀ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਅਤੇ ਰਾਜਕੀ ਦਹਿਸ਼ਤਵਾਦ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਨ ਲਈ ਸੜਕਾਂ ਉੱਪਰ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਮਹਿਮੂਦਪੁਰ
ਫੋਨ: +91-94634-74342

ਵਿਚ 68 ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਸਮੇਤ ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਾਜਕੀ ਪੁਸ਼ਤਪਨਾਹੀ ਹੇਠ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ 27 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਗੋਧਰਾ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੀ ਸਾਬਰਮਤੀ ਐਕਸਪ੍ਰੈੱਸ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ 'ਚ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਅਯੂਪਿਆ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ 59 'ਕਾਰ ਸੇਵਕ' ਅਤੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਸੜ ਗਏ ਸਨ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਂਚ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਘ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਨੇ ਇਹ ਅਫਵਾਹ ਫੈਲਾ ਕੇ, ਕਿ ਇਹ ਅੱਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਲਗਾਈ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਅਗਾਉਂ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਕਹਿ ਕੇ ਵਾਜਬ ਠਹਿਰਾਇਆ। 1984 'ਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਤਰਜ਼ 'ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਿਮ ਫਿਰਕੇ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਸੀ। ਇਹ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਤੱਤਕਾਲੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨਰਿੰਦਰ ਮੌਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਿਰੁੱਧ ਗਿਣ-ਮਿੱਥ ਕੇ ਕਰਵਾਇਆ ਜੁਰਮ ਸੀ।

ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਆਂ ਲਈ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੇਠਲੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਨਾ ਮਿਲਣ 'ਤੇ ਸਰਵਉੱਚ ਅਦਾਲਤ ਤੱਕ ਕਾਨੂੰਨੀ ਚਾਰਾਜ਼ੇਈ ਸਥਾਪਿਤ ਅਦਾਲਤੀ ਅਮਲ ਹੈ ਪਰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਨਿਆਂ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਹੀ 'ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਗੁਪਤ ਸਾਜ਼ਿਸ਼' ਅਤੇ 'ਮੰਦ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਉਛਾਲਦੇ ਰਹਿਣਾ' ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਬੈਂਚ ਨੂੰ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਨਿਆਂ ਲਈ ਭਟਕਦੇ ਮਜ਼ਲੂਮ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਲਗੂ ਲਿੱਬੜੇ ਜਬਾਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਕਸੂਰ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਚਿੱਤਾ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਮਹਿਜ਼ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦੇਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ। ਇਸ ਨੇ ਨਿਆਂ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿਸ਼ਾ-ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਬਦਲਾਖੋਰ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਤੀਸਤਾ ਅਤੇ ਆਰ.ਬੀ. ਸ਼੍ਰੀਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤਰੀ ਅਮਿਤ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਤੁਰੰਤ ਤੀਸਤਾ ਵੱਲ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸੇਧ ਲਿਆ। ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲੇਆਮ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮੈਟਣ ਅਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਭਗਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਵਾਜਬੀਅਤ ਬਖਸ਼ਣ ਦਾ ਸੰਦ ਹੋ ਨਿੱਬੜਿਆ ਹੈ।

ਤੀਸਤਾ ਦੀ ਟੀਮ 2002 ਵਿਚ ਘੱਟਗਿਣਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਪੀੜਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦਿਵਾਉਣ ਅਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਈ.ਪੀ.ਐੱਸ. ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੰਜੀਵ ਭੱਟ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 1990 'ਚ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਕੇਸ 'ਚ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੈ। ਐੱਲ.ਕੇ.ਅਡਵਾਨੀ ਵੱਲੋਂ ਕੱਚੀ ਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਸ਼ਵ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਬੰਦ ਦੇ ਸੰਦੇ ਦੌਰਾਨ ਹੋਈ ਹਿੰਸਾ ਸਮੇਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਕਬਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸੰਜੀਵ ਭੱਟ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਵਿਚ ਨਰਿੰਦਰ ਮੌਦੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਬਾਰੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ ਹਲਫਨਾਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਲਾਵ

ਗੁਜਰਾਤ ਪੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਬਾਰੇ ਮੀਰ ਸੁਹੇਲ ਦਾ ਕਾਰਟੂਨ।

ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਫਰਿਆਦਾਂ ਅਣਸੁਣੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਸਦ ਮੈਂਬਰ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਪੁਲਿਸ ਵੈਨਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ 'ਚ ਹੋਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਮੌਦੀ ਨੂੰ ਵੀ ਫੋਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

ਫਿਰ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਵਿਰੋਧੀ ਜੁਰਮ ਉੱਪਰ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਗੋਧਰਾ ਕਾਂਡ ਅਤੇ 'ਦੰਗਿਆਂ' ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀਆਂ ਦਰਦਮੰਦ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਦਿਲ ਕੰਬਾਉ ਹੌਲਨਾਕ ਕਾਂਡਾਂ ਦੇ ਤੱਥ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਿਲੀਭੁਗਤ ਦੇ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਪਰ ਕੌਮੀ ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰ ਕਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨਾਂ ਸਮੇਤ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਕਤਲੇਆਮ ਪਿੱਛੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਡੂੰਘੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੂਤਰਧਾਰ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਉੱਪਰ ਉੱਗਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਜਰਾਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਅਮਲ ਨੂੰ ਸਾਬੋਤਾਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਝੋਕ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤੀ ਅਮਲ ਹੁਕਮਰਾਨ ਧਿਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲੇਗਾ। ਆਰ.ਐੱਸ.ਐੱਸ.-ਭਾਜਪਾ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਤੇ ਸਟਿੰਗ ਅਪਰੇਸ਼ਨਾਂ 'ਚ ਲਗਾਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਖਾਮੋਸ਼ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਧਿਕਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੱਢੇ ਵੀ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਘ ਬ੍ਰਿਗੇਡ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਤਾਣ ਮੌਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਭਗਵੇਂ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟਾਂ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤਣ, ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਰਾਉਣ, ਕਤਲੇਆਮ

ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਗੁਜਰਾਤ ਦੀ ਮੌਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਦੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਵਾਬਦੇਹੀ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਉੱਪਰ ਕੇਂਦਰਤ ਕੀਤਾ। ਤੀਸਤਾ ਸੀਤਲਵਾੜ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ 'ਸੀ.ਜੇ.ਪੀ.' (ਸਿਟੀਜ਼ਨਜ਼ ਫਾਰ ਜਸਟਿਸ ਐਂਡ ਪੀਸ) ਨਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਬਣਾ ਕੇ ਨਿਆਂ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਦਾ ਚੁਣੌਤੀਪੂਰਨ ਕੰਮ ਹੱਥ ਲਿਆ। 8 ਜੂਨ 2006 ਨੂੰ ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਵੱਲੋਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੌਦੀ ਸਮੇਤ 63 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਰਜ ਕਰਾਈ ਗਈ ਜੋ ਅਹਿਸਾਨ ਜਾਫਰੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਤਤਕਾਲੀ ਡੀ.ਜੀ.ਪੀ. ਨੂੰ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਜ਼ਕੀਆ ਨੇ ਹਾਈਕੋਰਟ 'ਚ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਨੂੰ ਐੱਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਵਜੋਂ ਲੈਣ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਹਾਈਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਪਟੀਸ਼ਨ ਖਾਰਜ ਕੀਤੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਸਪੈਸ਼ਲ ਲੀਵ ਪਟੀਸ਼ਨ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ 2008 'ਚ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਸਿੱਟ ਨੂੰ ਇਸ ਪਟੀਸ਼ਨ 'ਚ ਲਾਏ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਗੋਧਰਾ ਕਾਂਡ ਅਤੇ 'ਦੰਗਿਆਂ' ਦੀ ਜਾਂਚ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਫਰਵਰੀ 2012 'ਚ ਸਿੱਟ ਨੇ ਜ਼ਕੀਆ ਜਾਫਰੀ ਦਾ ਪੱਖ ਸੁਣੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਲੋਜ਼ਰ ਰਿਪੋਰਟ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਿਪੋਰਟ ਨੇ ਨਾ ਸਿਰਫ ਅਹਿਸਾਨ ਜਾਫਰੀ ਦਾ ਕਾਲ ਡੇਟਾ ਰਿਕਾਰਡ ਹੀ ਦਬਾ ਲਿਆ ਸਗੋਂ ਹਿੰਸਾ ਭਤਕਾਉਣ ਲਈ ਜਾਫਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ। ਤਮਾਮ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਿੱਟ ਵੱਲੋਂ ਨਰਿੰਦਰ ਮੌਦੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲੀਨ ਚਿੱਟ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਗੁਜਰਾਤ ਕਤਲੇਆਮ 'ਚ ਮੌਦੀ-ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੇ.ਆਰ. ਨਰਾਇਣਨ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ

ਸਾਬਕਾ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਕੇ.ਆਰ. ਨਰਾਇਣਨ ਨੇ 8 ਅਪਰੈਲ 2005 ਨੂੰ ਨਾਨਾਵਤੀ-ਸਾਹ ਕਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਲਿਆਲਮ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਛਪੀ ਉਸ ਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਸਾਰ-ਤੱਤ ਸਹੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਉੱਪਰ ਅਸਰਦਾਰ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਨਰਾਇਣਨ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਹਮਾਇਤ ਹਾਸਲ ਸੀ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ, 'ਮੈਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਕਈ ਚਿੱਠੀਆਂ ਭੇਜੀਆਂ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਵਾਜਪਾਈ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਿਲਿਆ ਵੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਫੌਜ ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਦੰਗੇ ਦਬਾਉਣ ਲਈ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਮੰਗਣ ਤਾਂ ਫੌਜ ਭੇਜਣ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਹਨ। ਫੌਜ ਭੇਜੀ ਤਾਂ ਗਈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜੇ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ 'ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਗੁਜਰਾਤ ਵਿਚ ਵਾਪਰੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦੁਹਰਾਏ ਨਾ ਜਾਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚੀ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਜਰਾਤ ਦੰਗਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਰਾਜ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਸਨ।'

(ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਇੰਡੀਆ, 26 ਅਪਰੈਲ 2005)

ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ-9

ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਮਾਇਨੇ

ਵਿਭੂਤੀ ਨਰਾਇਣ ਰਾਏ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਲਿਖਾਰੀ ਵੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ 5 ਨਾਵਲਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। 'ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ' ਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਰਸਤੇ 'ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਕੱਟੜਤਾ, ਗੈਰ-ਵਿਗਿਆਨਕ ਸੋਚ, ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੀ ਨੌਵੀਂ ਕਿਸਤ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਤਰਸੇਮ ਲਾਲ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਵਿਭੂਤੀ ਨਰਾਇਣ ਰਾਏ
ਅਨੁਵਾਦ: ਤਰਸੇਮ ਲਾਲ

ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਕਲੋਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ। ਜੇ ਛੇਵੇਂ ਅਤੇ ਸੱਤਵੇਂ ਦਹਾਕੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਹਿਰੀਕਰਨ ਦੇ ਵਧਦੇ ਰੁਝਾਨ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦਾ ਅੰਧਾ-ਧੁੰਦ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਲੱਛਣ ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਸੀ। ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਨੇ ਇਸ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ।

ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦਾ ਜੋ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਨਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਨਵੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਦੋਵਾਂ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ, ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਬਣੇ ਗਲਤ ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ੰਕੇ ਤਿਆਗਣ ਅਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਮਝਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ 1960 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਭਾਰਤੀ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਨਾਸ਼ੂਰ ਵਾਂਗ ਰਿਸਣ ਵਾਲੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਸਿਰਫ ਨਵੀਆਂ ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀਆਂ ਘੱਟ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈਆਂ ਸਗੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦੰਗੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਸੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਉੱਜੜ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਿਵਾਸੀ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵਸੇ।

ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਓ ਮੇਰਠ ਦੀ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨਗਰ ਨਾਮ ਦੀ ਕਲੋਨੀ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ। ਮੇਰਠ ਹਾਪੁੜ ਰੋਡ 'ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਕਸਤ ਹੋਈ, ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਮਕਾਨਾਂ ਵਾਲੀ ਇਹ ਕਲੋਨੀ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਨਮੂਨਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਵਲੋਂ ਮੇਰਠ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੀ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਕਲੋਨੀ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਕਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਵੇਚੇ ਗਏ। ਕਾਫੀ ਗਿਣਤੀ ਪਲਾਟਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਕੇ ਖਰੀਦਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮੀ ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਟਾਂ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।

ਇਸ ਕਲੋਨੀ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ

ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਸੌ ਦੇ ਲਗਭਗ ਪਲਾਟ ਅਤੇ ਮਕਾਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਹ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਪੈਸਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹੁਣ ਮੇਰਠ ਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ, ਤੰਗ, ਗਲੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ (ਜਿੱਥੇ ਕੇਵਲ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ) ਅਜਿਹੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਪਾਰਕ, ਚੌੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਅਤੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹੋਣ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਦਯੋਗ ਸ਼ਾਇਰ ਬਸ਼ੀਰ ਬਦਰ ਵੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਹੱਲੇ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਅੰਗਮਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ "ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਤਾਂ ਰਹੋ ਹੋ ਪਰ ਮੁੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਇੱਥੇ ਹੀ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ।" ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਆਏ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਝਿਜਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। 1987 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਤਣਾਓ ਜਾਂ ਝਗੜੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਇਲਾਕਾ, ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਵਿਕਸਤ ਮੁਹੱਲੇ ਵਾਂਗ ਤਣਾਓ ਮੁਕਤ ਰਿਹਾ ਪਰ 1987 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੁਹੱਲੇ ਦਾ ਹਰ ਮੁਸਲਿਮ ਮਕਾਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਸ਼ੀਰ ਬਦਰ ਦਾ ਮਕਾਨ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਸਾਰੇ ਮਕਾਨ, ਸਾੜ-ਫੂਕ, ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਅਤੇ ਤੋੜ-ਫੋੜ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ। ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਅਪਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਿਮ ਨਿਵਾਸੀ ਵਾਪਸ ਮੁਸਲਿਮ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ।

ਕੁਝ-ਕੁਝ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਹੀ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦੀ 'ਕਰੇਲੀ ਸਕੀਮ' ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਮੁਸਲਿਮ ਆਬਾਦੀ ਨਾਲ ਘਿਰੀ ਇਸ ਮਿਸ਼ਰਤ ਕਲੋਨੀ ਵਿਚ ਹਰ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਓ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂ ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਚਰਿੱਤਰ ਕਾਰਨ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਚ 1969 ਤੱਕ ਕਾਫੀ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮਾਂ ਦੀ ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀ ਸੀ। ਬਪੂ ਨਗਰ, ਨਵਰੰਗਪੁਰਾ, ਚਮਨਪੁਰਾ, ਗੋਮਤੀਪੁਰ, ਕਾਲੂਪੁਰ, ਦਰਿਆਪੁਰ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਦਯੋਗਿਕ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। 1969 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਇਲਾਕੇ ਚੁਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਮੁਸਲਿਮ ਬਹੁਲ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਇੱਕ-ਦੁੱਕਾ ਘਰ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁਲ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਮਕਾਨ ਖਰੀਦ ਲਏ। ਇਹੀ ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ 1985 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਅਪਵਾਦ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਉਲਟ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਬਹੁਲ ਧਰਮ ਵਾਲੀ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਣ। ਬਪੂ ਨਗਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਵੰਡਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ

ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿਚ 'ਮੋਰਚਾ' ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਮਲਾਵਰ ਜਥੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਸਨ। ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਉਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਬਾਦੀਆਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਈਆਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮਿੱਲ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਵੀ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਥਾਨਾਂ ਵੱਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕੁਆਰਟਰਾਂ ਦੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬੰਬਈ ਵਿਚ 1992-93 ਦੌਰਾਨ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਨਗਰ ਦੀ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਾਲੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬੰਬਈ ਵਿਚ 1992-93 ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਦੰਗਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨਗਰ ਦੀ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਾਲੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਵੀ ਉਹੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅੰਧੇਰੀ (ਪੂਰਬ) ਦੀ ਤਕਸ਼ਿਲਾ ਕਲੋਨੀ, ਨਿਰਮਲ ਨਗਰ (ਬਾਂਦਰਾ ਪੂਰਬ) ਚਾਚਾ ਨਗਰ, ਖੇਰਵਾੜੀ, ਮਿਉਂਸਪਲ ਕਲੋਨੀ, ਚਾਰਕੋਪ (ਕਾਂਦੀਬਲੀ) ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਇਲਾਕੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋਗੇਸ਼ਵਰੀ ਵਿਚ ਰਾਧਾ ਬਾਈ ਚਾਲ, ਕੁਰਲਾ, ਪਾਈਪਲਾਈਨ ਰੋਡ, ਦੇਵਨਗਰ ਵਿਚ ਰਫੀਕਨਗਰ, ਸੈਂਟਰਲ ਮੁੰਬਈ ਦਾ ਦੇਵਰੀ ਇਲਾਕਾ ਅਜਿਹੇ ਖੇਤਰ ਹਨ ਜਿੱਥੋਂ ਹਿੰਦੂ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਖਰੀਦ-ਫਰੋਖਤ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਜਾੜੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸੋਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਜਾਨ ਮਾਲ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਇਹ ਘਾਟਾ ਵੀ ਪੀੜਤ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੇ ਸਹਿਣ ਕੀਤਾ।

ਆਬਾਦੀ ਦੀ ਇਸ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਦੇ ਕਈ ਖਤਰਨਾਕ ਨਤੀਜੇ ਭਵਿੱਖ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਗੇ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਘੱਟ ਸਮਝਦਾਰੀ ਹੋਰ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਦੁਰ-ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਧਣਗੀਆਂ। ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਦੌਰ ਸਮੇਂ ਇਕ ਹੀ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ।

000
ਅੱਜ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਹਿੰਸਾ ਅਕਸਰ ਵਪਾਰਕ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਬਹੁਲਵਾਦੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਆਰਥਿਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਫਿਰਕੇ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਖਾਸ ਤੌਰ

'ਤੇ ਹੱਥ ਖੱਡੀ ਉਦਯੋਗ ਅਤੇ ਹੋਰ ਛੋਟੇ ਦਸਤਕਾਰੀ ਉਦਯੋਗਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਮੁਸਲਿਮ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਵਧ ਫੁੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਬਨਾਰਸ ਦੀ ਸਾੜੀ, ਅਲੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਤਾਲਾ, ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ ਦਾ ਪਿੱਤਲ ਉਦਯੋਗ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਵਸਤੂਆਂ ਦੇ ਉਤਪਾਦਨ ਲਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਹਿੰਦੂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਮਾਮੂਲੀ ਤਲਖੀ ਵੀ, ਪੂਰੇ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਸਮੂਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਵਪਾਰਕ ਹਿੱਤ, ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੁਲੇ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰਕੂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧ ਲੱਭ ਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਪਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਕਾਰੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੰਗੇ ਕਰਾਏ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਬਨਾਰਸ ਦਾ ਸਾੜੀ ਉਦਯੋਗ ਇਸ ਦੀ ਚੰਗੀ

ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਉਦਯੋਗ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੁਣਕਰ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਵਪਾਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਵਪਾਰੀ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਦੇ ਕੇ ਬੁਣਕਰਾਂ ਤੋਂ ਸਾੜੀਆਂ ਬਣਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਦੰਗਿਆਂ ਦਾ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਸਾੜੀ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਕਈ ਵਾਰ ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਅਸਲ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਵਰਗ ਦੇ ਗੋਦਾਮਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਮਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਦੂਜੇ ਵਰਗ ਦੇ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਗਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੀ ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਥੋਂ ਦਾ ਉਦਯੋਗ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਵੰਡ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਪਾਰੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵਪਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚੁਸਤ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਉਦਯੋਗ ਨੂੰ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵੱਧ ਵਿਕਸਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਬਣੇ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਮਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਪਾਰਕ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਵੀ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗੋਦਾਮਾਂ ਜਾਂ ਕਾਰਖਾਨਿਆਂ ਉੱਪਰ ਹਮਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਭੋਇੰ ਮਾਫੀਆ ਦੁਆਰਾ ਦੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਵਿਚ ਨਿਭਾਈ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ। ਬਿਲਡਰ ਲਾਬੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਇਹ ਮਾਫੀਆ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ

ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ
ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੁਲਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਨ ਬਣਾ ਕੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਬਲਾਂ ਅੰਦਰ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵਧੇਰੇ ਪੁਲਿਸ ਬਲ, ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਹਥਿਆਰ, ਵਧੇਰੇ ਗੱਡੀਆਂ, ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਸੂਚਨਾ ਤੰਤਰ ਕੋਈ ਮਾਇਨੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੈ।
-ਵਿਭੂਤੀ ਨਰਾਇਣ ਰਾਏ

ਪਿੱਛੇ ਵਪਾਰਕ ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ-ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੋਵੇਂ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਹਿਮਦਾਬਾਦ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਅਜੇ ਵੀ ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀ ਵਾਲੇ ਹਨ। 1969 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਲੱਭਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹੀ ਲੋਕ ਇਸ ਬਿਲਡਰ ਲਾਬੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਨ। ਬਿਲਡਰ ਲਾਬੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਸਥਾਨ ਚੁਣਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਪਲਾਟਾਂ ਅਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਦੌਰਾਨ ਯੋਜਨਾਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਓ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਘਬਰਾ ਕੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਆਬਾਦੀ ਵਿਚ 'ਫਸੇ' ਲੋਕ ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਮਕਾਨ ਬਣ ਜਾਣ ਜਾਂ ਪਲਾਟ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੇ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਵਿਕਰੀ ਨਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਫਿਰਕੂ ਤਣਾਓ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਲਡਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਿਲਡਰ ਦੇ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਕਾਨ ਬਣਾਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਣਾਓ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਬਿਲਡਰ ਆਪਣੇ ਧਨ ਜਾਂ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬੰਬਈ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਦੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਭੋਇੰ ਮਾਫੀਆ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸਾਫ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀਆਂ ਅਸਮਾਨ ਛੂਹਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੇ ਬਿਲਡਰ ਲਾਬੀ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਧਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਧ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਹੈਸੀਅਤ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਜਾਂ ਵਪਾਰਕ ਬਿਲਡਿੰਗਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲਲਕ ਲਈ ਇਹ ਭੋਇੰ ਮਾਫੀਆ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 1992-93 ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਸਮੇਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਦਾਹਰਨ ਮਿਲੇ ਜਦੋਂ ਝੁੰਗੀਆਂ-ਝੋਂਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਮਕਸਦ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਉੱਥੇ ਨਵੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨਾ। ਧਾਰਾਵੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਝੋਂਪਤੀਆਂ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਝੋਂਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵਪਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। (ਚੱਲਦਾ)

ਖੇਡਾਂ: ਕਬੱਡੀ, ਵਾਲੀਬਾਲ, ਅਥਲੈਟਿਕਸ

ਪੰਜਾਬ ਸਪੋਰਟਸ ਐਂਡ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਮਿਸ਼ੀਗਨ

ਸੋਹਰਤ ਦੇ ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਖੂਨ ਜਿਗਰ ਦਾ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਕਮਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
ਕਾਮਯਾਬ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਵਾਂ ਮੈਂ, ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਲੋਂ

15ਵਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਮੇਲਾ ਤੇ ਕਬੱਡੀ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ 16 ਜੁਲਾਈ 2022

(ਸਨਿਚਰਵਾਰ, ਸਵੇਰੇ 8 ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ 9 ਵਜੇ ਤੱਕ)

Willow Metro Park

Near Detroit Metro Airport, I-275

23200 S Huron Road, New Boston, MI 48164

ਇਨਾਮ

ਕਬੱਡੀ ਓਪਨ

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ \$21,000

ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ \$18,000

ਤੀਜਾ ਇਨਾਮ \$16,000

ਚੌਥਾ ਇਨਾਮ \$15,000

ਵਾਲੀਬਾਲ (ਓਪਨ)

ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਮ

\$3100

ਦੂਜਾ ਇਨਾਮ \$2100

**Free Food
& Free
Entertainment
Car Entry \$10**

ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ
ਸੱਦਾ

PSSCA Khed Mela Organizing Committee Members

ਸੁੱਖਾ ਸੇਖੋਂ

ਕੇਵਲ ਗਿੱਲ

ਮਨਪ੍ਰੀਤ ਗਿੱਲ

ਕੁਲਬੀਰ ਗਿੱਲ

ਅਮਰਜੀਤ ਗਿੱਲ

ਰਵਿੰਦਰ ਬਿੰਦ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਧਾਲੀਵਾਲ

ਸੁਖਵੰਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਰਾਜ ਨਿੱਜਰ

ਅਰਜੁਨ ਗਿੱਲ

ਅਰਜੁਨ ਗਿੱਲ

ਸੁਖਦੇਵ ਸੇਖੋਂ

ਕਰਮਬੀਰ ਸਿੰਘ

ਕਰਨ ਗਿੱਲ

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਕਾਲ ਕਰੋ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਫੋਨ: 734-347-1154

ਸੁਖਵੰਤ ਗਿੱਲ ਫੋਨ: 734-231-7035

ਰਾਜ ਨਿੱਜਰ ਫੋਨ: 734-637-7540

ਰਾਜ ਜਾਮਾਰਾਏ ਫੋਨ: 734-644-1010

ਸੁਖਦੇਵ ਸੇਖੋਂ ਫੋਨ: 248-431-9678

ਕਰਮਬੀਰ ਸਿੰਘ ਫੋਨ: 734-558-3151

ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਸਖਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਮੇਲੇ ਦਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਣ।

15ਵਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਮੇਲਾ, ਮਿਤੀ: 07/16/2022, ਸਥਾਨ: ਵਿਲੋ ਮੈਟਰੋ ਪਾਰਕ

Diamond Sponsors

							
ਸਵ. ਸ. ਚੌਠ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ	ਜਤਿੰਦਰਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ	ਮਿਕ ਸੰਧੂ	ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ	ਮਿੱਕ ਗਰੇਵਾਲ ਅਟਾਰਨੀ ਲੈਨਸਿੰਗ	ਗਰੈਚਨ ਫ੍ਰਿਟਮਰ ਗਵਰਨਰ ਮਿਸ਼ੀਗਨ	ਜੋਸਲਿਨ ਬੈਨਸਨ ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਸੈਕਟਰੀ ਆਫ ਸਟੇਟ

Platinum Sponsors

								
ਕਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ	ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ	ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ	ਕੁਲਬੀਰ (ਕੇ.ਬੀ.) ਗਿੱਲ	ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਵਰਲਡਵਾਈਡ ਟਰੇਵਲ	ਨਿਰਵੈਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ	ਐਸ਼ੂ ਸੰਧੂ	ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ	ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

Gold Sponsors

										
ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ	ਰਾਜ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ	ਰੈਸ਼ੀ ਸੰਧੂ	ਚਰਨਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ	ਜਸਵਿੰਦਰ ਸੋਨਾ ਸੰਧੂ	ਅਮਰਰਾਜ ਧਾਲੀਵਾਲ ਉਮਰਾਨੰਗਲ	ਸੁਖਜੀਤ ਸੁਖ ਸਿੰਘ	ਕੁਲਦੀਪ ਕੀਪਾ ਟਾਂਡਾ	ਰਣਜੀਤ ਰਾਣਾ ਸੇਖੋਂ	ਅਰਵਿੰਦਰ ਹੈਪੀ ਬਦੇਸ਼ਾ	ਟੇਨੀ ਗੁਰੇਂ
										
ਡਾ. ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ	ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ	ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ	ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ	ਚਰਨਜੀਤ ਯੋਗੀ ਬਾਠ	ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੁੰਦਰ	ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਮਾ	ਹਰਜੀਤ ਵਿੱਲੋਂ ਕਲੀਵਲੈਂਡ	ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿੱਲੋਂ	ਅਮਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਬਦੇਸ਼ਾ	ਹਰਦੀਪ ਦੀਪਾ ਬਦੇਸ਼ਾ, ਸ਼ਿਕਾਰੀ

Silver Sponsors

											
ਪਰਦੀਪ ਸੰਘਾ	ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਹੇਅਰ	ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ	ਗੁਰਦਾਸਾਰ ਸਿੰਘ	ਗੁਰਭਿੰਦਰ ਸਿੰਘ	ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਨੀਪਾਲ	ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬੁਆਲ	ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ	ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ	ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੋਹਲ	ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਰੋਤਾ	
											
ਸੁਰਿੰਦਰ ਬੱਠੀ ਜੱਜ	ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਧਨੋਆ	ਸੁਖਦੀਪ ਸੁੱਖੀ ਧਾਲੀਵਾਲ	ਇਮਰੇਜ਼ ਸਿੰਘ	ਟੇਨੀ ਭੱਟੀ	ਅਮਜਦ ਚੌਧਰੀ	ਡਾ. ਕੁਲਜੀਤ ਲੁਬਾਣਾ	ਹਰਮੋਹਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ	ਇੰਦਰਬੀਰ ਬੰਟੀ ਭੰਗੂ	ਸਿਮਰ ਸਿੰਘ	ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ	
											
ਸੁਖਪਾਲ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ	ਜੋਨੀ ਸਿੰਘ	ਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ	ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ	ਤੀਰਥ ਮਸਿਆਨਾ ਬੋਦਲ	ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ	ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਟੀ	ਕੰਵਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ	ਕੁਲਦੀਪ ਵਿੱਕੀ ਗਿੱਲ	ਰਿੱਪੀ ਡੀਨਾ	ਗਗਨਦੀਪ ਸਿੰਘ	
											
ਰਾਜ ਗਰੇਵਾਲ ਮਸਕੀਗਨ	ਮੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈਪੀ	ਨਿਰਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰੂਬੀ	ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸ਼ੈਲੀ	ਅਜੇ ਗਰੇਵਰ	ਮਨਜੀਤ ਨੰਨਣ	ਸੁਖਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੇਹੀ	ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੈਨੀਪਾਲ	ਸੁਖੀ ਸਿੰਘ ਪਰਹਾਰ	ਰਾਜਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ	ਲਾਡੀ ਮੁਲਤਾਨੀ ਲੈਨਸਿੰਗ	
										ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੈਨਸਿੰਗ	ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ ਸਮਾਘ

15ਵਾਂ ਸਾਲਾਨਾ ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਪੰਜਾਬੀ ਖੇਡ ਮੇਲਾ, ਮਿਤੀ: 07/16/2022, ਸਥਾਨ: ਵਿਲੋ ਮੈਟਰੋ ਪਾਰਕ

Diamond Sponsors

ਦਵਿੰਦਰ ਗਰੇਵਾਲ
PRESTIGE
FREIGHT CO.

ਸੁੱਖੀ ਨਰਵਾਲ
ਮੂਨ ਸਟਾਰ

ਰਸਟੀ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ
(ਬੀ ਟੀ ਐਸ ਕੈਰੀਅਰ)

ਗੋਲਡੀ ਢਿੱਲੋਂ
ਰੋਡਐਕਸ ਐਂਡ ਫਲੈਟ ਰੇਟ
ਫੰਡਿੰਗ

ਸਨੀ ਗਿੱਲ
ਆਈਐਸਐਸਏ
ਲੋਜਿਸਟਿਕਸ

ਨੈਰੀ ਸਿੰਘ
ਆਰਟੀਆਈ ਲੈਬਜ਼
ਵਿਨੋਨੀਆ

ਕਰਨ ਗਿੱਲ
ਰਿਐਲਟਰ

Platinum Sponsors

ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਗਿੱਲ

ਰਸਮਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਲੋਚਮ

ਭੁਪਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਪਰਮ ਸਿੰਘ ਪੰਮਾ
ਐਨ ਪੀ ਟਰੱਕਿੰਗ

ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਿੱਪਲ
7 ਸਟਾਰ ਟਰੱਕਿੰਗ

ਪਰਮੀਤ ਸਿੰਘ
7 ਸਟਾਰ ਟਰੱਕਿੰਗ

ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਸਾਗੀਨਾਵ

ਇਕਬਾਲ ਬੋਪਾਰਾਏ
ਕਲੀਵਲੈਂਡ

ਸੁਖਬੀਰ ਢਿੱਲੋਂ ਲਾਸ
ਵੇਗਸ

Gold Sponsors

ਰੰਜੀਵ ਪੁਰੀ
(ਮਿਸ਼ੀਗਨ ਸਟੇਟ
ਰਿਪਰਜੈਂਟੇਟਿਵ)

ਸੁਖੀ ਗਰੇਵਾਲ

ਹਾਰਵੀ
ਘੁਮਣ

ਐਡੀ ਉੱਭੀ

ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ
ਭੁੱਲਰ

ਡਾ. ਭਾਨ ਗਰਗ
(ਵਿਡਸਰ)

ਰੁਪਿੰਦਰਪਾਲ
ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ

ਮਨਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਰਾਇਤ

ਡਾ. ਸੰਦੀਪ
ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਰੇਨੂੰ ਭੱਖਰ

ਰੰਜੀਵ ਖੰਨਾ

ਰੁਪਿੰਦਰਪਾਲ ਅਤੀਤਸਾਗਰ
ਗਰੇਵਾਲ ਪਾਲੀਵਾਲ

ਅਤੀਤਸਾਗਰ
ਪਾਲੀਵਾਲ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆ
ਸਿਨਸਿਨੈਟੀ

ਪਾਲ ਖਲੀਲ

ਦਰਸ਼ਨ ਬਸਰਾਓ
ਰੇਡੀਓ ਚੰਨ ਪਰਦੇਸੀ

ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ
ਟਿਵਾਣਾ
(ਚੰਨ ਪਰਦੇਸੀ)

ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਮਾਵੀ

ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ

ਹੈਪੀ ਹੀਰ

ਜਸਕਰਨ ਸਿੰਘ
ਪਾਲੀਵਾਲ ਸ਼ਿਕਾਰੋ
(ਕਬੱਡੀ ਮਿਲਵਾਕੀ)

ਨਵੀ ਮੁਲਤਾਨੀ
(ਕਬੱਡੀ ਮਿਲਵਾਕੀ)

ਤਾਰੀ ਡੱਬ
(ਕਬੱਡੀ
ਇੰਡੀਆਨਾ)

ਵਿੱਕੀ ਸੰਮੀਪੁਰ
(ਕਬੱਡੀ ਸ਼ਿਕਾਰੋ)

Silver Sponsors

ਬਲਵਿੰਦਰ
ਗਿੱਲ ਬਾਠ

ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ
ਮਾਨ

ਬਲਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਰਾਏ

ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ
ਗਿੱਲ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ
ਗਿੱਲ

ਤਰਲੋਚਨ
ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਰੇਸ਼ਮ ਸਿੰਘ
ਗਿੱਲ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਸੁੱਗਾ

ਮਨਭੂਲ ਸਿੰਘ
ਚੱਠਾ

ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਵਿਰਦੀ

ਸਤਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਬਿੱਲੂ

ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਮੁੰਡੀ

ਰਣਜੀਤ
ਸਿੰਘ

ਸਰਵਜੀਤ
ਸਿੰਘ

ਬਲਿੰਦਰਜੀਤ
ਰਾਜੂ ਅਟਵਾਲ

ਲਾਲੀ ਮਾਂਗਟ

ਹਰਜਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਜਗਦੇਵ ਦੇਬੀ
ਘੁਮਣ

ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ
ਮਾਂਗਟ

ਰਸ਼ਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਸਿੰਧੂ

ਗੁਰਿੰਦਰ ਗੁਰੀ
ਮਾਂਗਟ

ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਪੇਲੀਆ

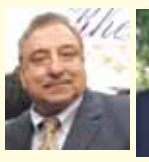
ਡਾ. ਦੀਪਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ

ਜਗਤਾਰ ਜੱਗਾ
ਪਾਹਲ

ਗੁਰਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਲੋਰੀ

ਹਰਦੀਪ
ਸਿੰਘ ਬੱਲ

ਗੁਰਨਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਬੱਲ

ਸੁਖਰਾਜ
ਸਨੀ
ਖਹਿਰਾ

ਇੰਦਰਪਾਲ
ਸਿੰਘ ਬਠਲਾ

ਕੁਲਰਾਜ ਸਿੰਘ
ਰੰਧਾਵਾ

ਇਸ਼ਟਦੇਵ
ਸਿੰਘ ਰਾਠੌਰ

ਸਤਗੁਰੂ ਸਿੰਘ
ਘੁਮਣ

ਕੁਲਵੰਤ
ਸਿੰਘ ਪੱਡਾ

ਇੰਦਰਜੀਤ
ਸਿੰਘ ਪੱਡਾ

ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਦਿਓਲ

ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ

ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ
ਭੁੱਲਰ, ਵਿਡਸਰ

ਜੀਵਨ ਗਿੱਲ
ਵਿਡਸਰ

ਬਿਕਰਮ ਬਿਕ
ਗਰੇਵਾਲ

ਸੁਖਪਾਲ ਬੱਗਾ
ਵਿਡਸਰ

ਸਤਨਾਮ ਬਾਜਵਾ
ਵਿਡਸਰ

ਬਲਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਸਰਬਜੀਤ
ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਮਨਦੀਪ ਲੱਕੀ
ਗਿੱਲ

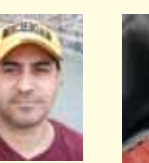
ਦੁਰਲਾਭ ਪੰਨੂ
ਵਿਡਸਰ

ਪਰਮਜੀਤ ਢਿੱਲੋਂ
ਵਿਡਸਰ

ਜਗਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਮਾਨ

ਬਾਬਾ ਆਟੋ
ਵੈਸਟਲੈਂਡ

ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ

‘ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ’ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਨਿਕਾਸ, ਵਿਕਾਸ, ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਅਤੇ ਇਸ ਧਰਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਬਿਹਤਰੀਨ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ 1939 ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਾਇਆ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਬੁਲ ਕਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਖਿਲਾਫ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਕਾਂਗਰਸ ਅੰਦਰਲੇ ਮੁਸਲਿਮ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਇਹ ਤੱਥ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੁੱਲ ਨੂੰ

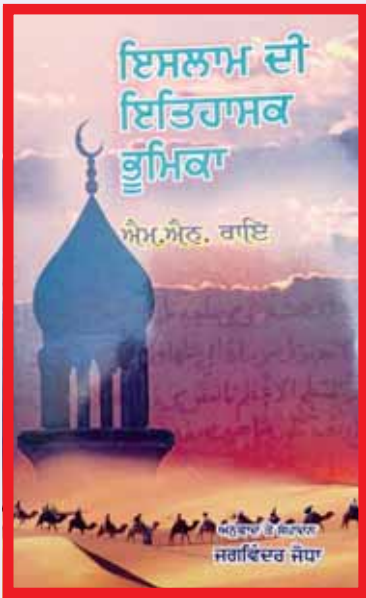
ਜਗਵਿੰਦਰ ਜੋਧਾ

ਫੋਨ: +91-94654-64502

ਘਟਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਸਲਾਮ ਸਬੰਧੀ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੀ ਜਿਗਿਆਸਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਸਲਾਮੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਉਸ ਵਿਧਾਨ ਦੀ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਨਿਭਾਈ।

1920 ਦੇ ਆਸ-ਪਾਸ ਤਾਸ਼ਕੰਦ ਆਵਾਸ ਦੌਰਾਨ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਬਾਰੇ ਅਧਿਐਨ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਖਾਸੇ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ‘ਐਥਨਿਕ ਪਛਾਣਾਂ’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਇਤਿਹਾਸ-ਚਿੰਤਕਾਂ ਦਾ ‘ਬੰਗਾਲ ਦੇ ਨਵ-ਜਾਗਰਨ’ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਸਨ ਕਾਲ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਖੇਧ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਰਸਤਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫਿਰਕੂ ਵੰਡ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਨੌਜਵਾਨ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਰਤਾਨਵੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਸੀ ਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਵਾਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਦਿਆਂ ਤਿੱਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਦੁਫੇੜ ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾ ਰਾਇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੁਫੇੜ ਵਿਚਲੇ ਫਾਸਲੇ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਥਾਂ-ਪੁਰ-ਥਾਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

‘ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ’ ਦਾ ਮੁਖੜਾ।

ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ

ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਕੱਟੜ ਵਿਰੋਧੀ ਰਿਹਾ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਉੱਪਰ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਨਿਰਵਿਘਨ ਰਾਜ-ਕਾਜ ਲਈ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕਰਕੇ ਵਿਗੜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ-ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਧੱਕ

ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾਈ। ਇਸ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਲਾਮੀ ਜੇਤੂਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਜ਼ਾਲਮ, ਨਿਰਦਈ ਤੇ ਲੁਟੇਰੇ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਕੱਟੜਤਾ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਸਾਬਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ/ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਾਲ ਲੁਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਵਿਗਿਆਨ, ਸਿਹਤ ਸੇਵਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮੀ ਸੈਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਕੀਤੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਗਰਦ ਵਿਚ ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਨੇ ਬਾਖੂਬੀ ਕੀਤਾ।

ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿੱਥਾਂ ਤੇ ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਤੋੜਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਦਿੱਤਿਆਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੇ ਨਿਕਾਸ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਤਤਕਾਲੀ ਵਪਾਰਕ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਨਹੀਂ, ਰਾਇ ਇਸਾਈ ਮੱਠਾਂ ਦੇ ਅਕਹਿ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੋਂ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਵਡੇਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਸੋਂ ਨੂੰ ਨਿਜਾਤ ਦਿਵਾਉਣ ਤੇ ਭਵਿੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਰਨ ਲਈ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਤੱਥ ਇਸਲਾਮੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦਿਆਂ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵਸੋਂ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਿਕ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਆਪਣੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਬਰਤਾਨਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਢੁਕਵਾਂ ਤਰਕ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਛਪੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ‘ਹਿਸਟੋਰੀਕਲ ਰੋਲ ਆਫ ਇਸਲਾਮ’ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸੰਗਠਨ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਾਪੀ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੀ.ਡੀ.ਐਫ. ਫਾਈਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ‘ਤੇ ਉਪਲਬਧ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ।

ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਨਾਲ ਬਗਲਗੀਰ ਹੋ ਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਿਤਾਬ (ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ) ਹੋਰ ਵੀ ਸਾਰਥਕ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਾਠਕ ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਬਾਰੇ ਇੰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਗਤੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਿੱਛੋਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ।

ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਬਣਤਰ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪੱਖੀ ਰੁਝਾਨਾਂ ਦੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਖਤਰਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਪਛਾਣ, ਪਰਿਵਾਰ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਹੁੰਗਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਆਮਦ, ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਤ ਦੇ ਆਰਥਿਕ-ਰਾਜਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ

ਪੋਥੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ। ਐਮ.ਐਸ. ਰਾਇ ਦੁਆਰਾ 1939 ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਇਸ ਲੰਮੇ ਲੇਖ ‘ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ’ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਪਿਛੋਕੜ, ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਵੱਲੋਂ ਨਿਭਾਈ ਭੂਮਿਕਾ, ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਇਸਲਾਮੀ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਅਰਬ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ-ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਹੀ ਗਈ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਅਤੇ ਉੱਥਾਨ ਸਮੇਂ ਨਿਭਾਈ ਗਈ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਭੂਮਿਕਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਜਨੂਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ

ਹੈ ਤਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦ ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਤ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਐਮ.ਐਨ. ਰਾਇ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਇੰਨੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕ ਸਮੂਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਵਾਕਿਫ ਨਾ ਹੋਣ। ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੰਪਰਦਾਇਕਤਾ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਤੇ ਮਨਘੜਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਲਈ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਪੜ੍ਹਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

-ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ

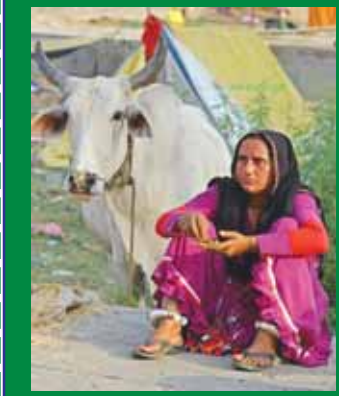
ਕਾਲਮ ‘ਆਖ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬੋਲਦੀਆਂ’ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਖੂਬ ਹਲੂਣਿਆ ਹੈ। ਤਸਵੀਰ ਦੇਖ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਵਲਵਲੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਤੌਰਾਂ ‘ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ’ ‘ਚ ਸਾਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਦੇ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਭੇਜੋ। ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ, ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਫੋਟੋ ਨਾਲ ਕਾਵਿ ਟੋਟਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰ ਕੈਪਸ਼ਨ ਭੇਜਣ ਲਈ ਆਖਰੀ ਤਾਰੀਖ 9 ਜੁਲਾਈ 2022 ਹੈ। -ਸੰਪਾਦਕ

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-541

ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਚ ਰੱਖੇ ਨੇ ਦੀਵੇ ਬਾਲ, ਬੰਨ੍ਹੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਤੇ ਲੀੜੇ ਲਾਲ। ਜੜ੍ਹੀਂ ਤੇਲ ਦੇ ਸੁਕਾਏ ਨੇ ਰੁੱਖ, ਆਪ ਸਹੇੜ ਲਏ ਉਸਨੇ ਦੁੱਖ। ਅੰਪ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਹੈ ਤਸਵੀਰ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਫੁੱਟੀ ਹੈ ਤਕਦੀਰ।

ਕੈਪਸ਼ਨ ਮੁਕਾਬਲਾ-539

ਗੱਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ, ਸ਼ਾਮਲਾਟਾਂ ਵਿਚ ਡੇਰੇ ਲਾਉਂਦੇ। ਬੱਠਲ ਬਾਲਟੀਆਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਲਗਾ ਕੇ, ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਫੇਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੰਸ਼ ਰਾਜੇ ਦੀ, ਲੋਹਾ ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਡੰਗ ਟਪਾਉਂਦੇ। -ਗੁਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਵਪਾਲੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਨਗਰ, ਬਠਿੰਡਾ। ਫੋਨ: 94176-49275

ਜਿੱਥੇ ਮਿਲੀ ਪੱਧਰੀ ਜਗ੍ਹਾ, ਬਸ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿੱਲਾ, ਕਹਾਉਂਦੇ ਵੀ ਗੱਡੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੁਹਾਰਾ ਕੰਮ ਭੱਠੀ ਤਪਦੀ ਸਦਾ। ਤੱਕਲੇ, ਫਾਨਟੀਆਂ, ਟੁੱਟੇ-ਭੱਜੇ ਨੂੰ ਟੰਕਾ, ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ, ਸੁਡੋਲ ਚਿਹਰੇ ਸੁੱਕੇ ਵੀ ਅਵੱਲੇ, ਝੰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਗੁੜ੍ਹੀਆਂ ਘੱਗਰੀਆਂ, ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਨਾਲੇ ਕੱਡੀਆਂ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੁਆਲੇ। ਫਿਰ ਤੁਰ ਵੇਚ ਲੈਣੀਆਂ ਵੰਗਾਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ।

-ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਲ ਦੋਸਾਂਝ

ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਸਾਡੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੁੱਲੀ ਪਾ ਲੈਨੇ ਆਂ। ਨਗੋਰੀ ਨਾਲ ਹਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਵੱਟਾ-ਸੱਟਾ ਲਾ ਲੈਨੇ ਆਂ। ਹਥੇਲੀ ਤਾਈਂ ਬਣਾ ਕੇ ਥਾਲੀ ਚੱਪਾ ਟੁੱਕ ਵੀ ਖਾ ਲੈਨੇ ਆਂ। ਸ਼ਿਕਵਾ ਕਦੇ ਨਾ ਆਵੇ ਮੁੱਖ ‘ਤੇ ਬੱਸ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਲੈਨੇ ਆਂ। -ਜਗਮੀਤ ਸਿੰਘ ਪੰਧੋਰ ਵਿੰਨੀਪੈਂਗ, ਕੈਨੇਡਾ ਫੋਨ: +1 2042963177

ਵੱਡਾ ਪੱਥਰ ਜਿਵੇਂ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਗੋਲ ਮਟੋਲ ਪਾਰਸ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਆਜ਼ਾਦ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਵਾਲਾ ਗਡਰੀਆ ਟੱਬਰ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਪਰਵਾਸ ਕਰਦਾ ਜਾਵੇ। ਗਰੀਬੀ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਾਵੇ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਵਿਗੜੇਲ ਮੂੰਡੇ ਟੱਕਰਦੇ ਗਡਰੀਆ ਹੁਸਨ ਕੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਆਂਚਲ ਬਚਾਵੇ।

-ਅਮਰਜੀਤ ਤੂਰ ਕੁਲਬੁਰਫਾ (ਪਟਿਆਲਾ) ਫੋਨ: 98784-69639

ਸ਼ਾਮਲਾਟ ਵਿਚ ਆ ਲਾਉਂਦੇ ਡੇਰਾ ਵਣਜਾਰੇ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਰਾਣਾ ਪਰਤਾਪ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਖਾਧੀ ਸੌਂਹ ਪੁਗਾਉਂਦੇ ਨੇ ‘ਭਾਂਡੇ ਕਲੀ ਕਰਾ ਲਓ’ ਦਾ ਹੋਕਾ ਗਲੀ ਗਲੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਨੇ, ਇਕ ਗੱਡੀ ਦੇ ਬਲਦ ਹੈ ਪੂੰਜੀ ਜੋ ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰ ਘੁਮਾਉਂਦੇ ਨੇ -ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ‘ਨੂਰਪੁਰੀ’

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਿੰਗ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਮੇਰੇ ਲੋਕ'

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚੋਂ ਜੇ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਿੰਗ ਦਾ ਨਾਮ ਕੱਢ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਇਉਂ ਲੱਗੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਂ-ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕੋਈ ਇਕ ਅੰਗ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸ਼ਖਸ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਬਦਲੇ, ਇਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਇਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਿਲਿੰਗ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਖੁੰਡ ਚੁਕਾਈ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ

ਤਕ ਮਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਦਿ ਸਭ ਯਾਦ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਬੰਦ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਇਕ ਹੀ ਲਾਈਨ, "ਚਾਰ ਸੌ ਪਚਵੇਂ ਜਾ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਤੇ 2182 ਬੰਦਿਆਂ (ਔਰਤਾਂ 1020 ਤੇ ਪੁਰਸ਼ 1162) ਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਨਗਰੀ" ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ, ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਣ ਲਈ ਖੋਜ ਤੇ ਮਿਹਨਤ, ਅੰਕੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ। ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਦਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਰਦਾਰ ਨੌਰੰਗ ਸਿੰਘ

ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲੇਖਕ, ਉਥੋਂ ਦੀ ਬਨਸਪਤੀ, ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਵਸੇ ਲੋਕ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ, ਕਿੱਤੇ, ਸੁਭਾਅ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਧਰਮ, ਜਾਤੀਆਂ, ਗੋਤਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਸੈਲੂਲਰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ: ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚਾਰ ਬਰੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਢਾਬ ਵਾਲਾ ਬਰੋਟਾ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲਾ ਬਰੋਟਾ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਲਾ ਬਰੋਟਾ, ਹਲਟੀ ਵਾਲਾ ਬਰੋਟਾ। ਢਾਬ ਵਾਲੇ ਬਰੋਟੇ ਹੇਠ ਖਿਲਰੀਆਂ ਕਬੂਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿੱਠਾਂ, ਦੁੱਧ ਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਲਵੇਰੀ ਨੂੰ ਖਵਾਉਣ 'ਤੇ ਉਹ ਦੁੱਧ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਾਲੇ ਬਰੋਟਿਆਂ 'ਤੇ

ਬਚਪਨ ਵਲ ਯੂਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਬੀਹੀ 'ਤੇ ਬਿਤਾਏ ਲੇਖਕ ਦੇ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ, ਮਾਈ ਬੋਬੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਬੰਤੀ ਤੇ ਕਾਕੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਪਿਆਰ, ਪਿੰਡ ਦੀ ਤਾਈ ਬਚਨੀ, ਤਾਈ ਕਰਤਾਰ ਕੌਰ, ਆਪਣੀ ਸੌਂਸ ਪਾਰਬਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਸੱਤਿਆ, ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤੀ ਮਾਂ ਗੁਰਦੇਵ ਕੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਿਚਲਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਰੋਸਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ, ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਭਾਵੁਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਜੋਂ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਪਿੰਡ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਦਮੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ।

ਚੰਗੇ ਸਨ। ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਜਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਫਲਸਰੂਪ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ, ਡਾਕਟਰ, ਸ਼ਾਇਰ, ਵਿਦਵਾਨ, ਪੱਤਰਕਾਰ, ਅਦਾਕਾਰ, ਕਲਾਕਾਰ, ਕੰਪਿਊਟਰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸੋਬਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਦਕਿਆਂ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਖਿਡਾਰੀ, ਪਹਿਲਵਾਨ, ਉੱਘੇ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਜਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਗਏ, ਸਭ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਨੇ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਿਖਲਾਈ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਦਿਆ ਕੇਂਦਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕਿਰਸਾਣਾਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਨਸ਼ੇ ਵੀ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਨੌਂ ਭੰਗੀ ਪਰਿਵਾਰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਫਲ ਕਿਰਸਾਨ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਹੁਤ ਸਰਲ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਜ਼ਰੂਰ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਲੇਖਕ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ 'ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਬਿਲਿੰਗ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡੇਰਿਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਚਾਰਟ ਤੇ ਬਿਲਿੰਗ ਗੋਤ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਪੱਤੀਆਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਿੰਗ ਦੀ ਇਹ ਉੱਨੀਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੱਠ ਨਾਵਲ, ਪੰਜ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਤਿੰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਤੇ, ਇਕ ਸੰਪਾਦਨਾ (ਸਿਦਕੀ ਪਰਵਾਨ) ਅਤੇ ਇਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ 'ਸਕੂਲ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ' ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਕਿਤਾਬ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਨਰੰਜਣ ਮਸ਼ਾਲਚੀ (1997), ਖੇਤੋਂ ਸੁੱਖ ਵਿਹੜੇ ਸੁੱਖ (2002), ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਉੱਤੇ (2007), ਪੁੱਤ ਕਮਲਾ ਗਏ (2009), ਦੀਵੇ ਜਗਦੇ ਰਹਿਣਗੇ (2011), ਖਾਲੀ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ (2013), ਗੁਲਾਬੀ ਨਗ ਵਾਲੀ ਮੁੱਦਰੀ (2017), ਤੇ ਰਿਜ਼ਕ (2019) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਸਨ। ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ, ਮੌਤ ਦੇ ਸਾਏ (1991), ਆਪਣਾ ਖੂਨ (1994), ਨਿਆਜ਼ (1998), ਪੱਛੇ ਦੀ ਹਵਾ (2011), ਤੇ ਤਿਹਾਰ ਦਾ ਦਿਨ (2011) ਦੇ ਨਾਮ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਆਨੇ ਦੀ ਅਕਲ (2008), ਚਾਚਾ ਚੇਤੂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ (2011), ਜੇ ਤੁਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਮਾਰਾਂਗੇ (2013) ਰੱਖੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਐਸੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁਰਸਕਾਰ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। 'ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਛਿਪਦਾ', ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਅਣਛਪੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਇਨਾਮ, ਕਹਾਣੀ ਜੈਲੋ ਨੂੰ 1995 ਦਾ ਸਰਵੋਤਮ ਇਨਾਮ, ਨਾਵਲ ਖੇਤੋਂ ਸੁੱਖ ਵਿਹੜੇ ਸੁੱਖ 'ਤੇ 'ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਉੱਤੇ' ਨੂੰ 'ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਐਵਾਰਡ' ਮਿਲੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪੁਰਸਕਾਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਵੱਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਲੇਖਕ ਸਨਮਾਨ, ਖਾਲੀ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਨੂੰ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਢਾਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਐਵਾਰਡ, ਪੁੱਤ ਕਮਲਾ ਗਏ ਨੂੰ ਸਰਵੋਤਮ ਪੁਸਤਕ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ 'ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਐਮ.ਫਿਲ ਤੇ ਪੀ.ਐਚ.ਡੀ. ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਵਲ ਰਿਜ਼ਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਐਮ ਏ (ਦੂਸਰਾ ਸਾਲ) ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿਚ ਹੈ।

ਇਕ ਪੱਖੋਂ ਬਿਲਿੰਗ ਦੀ ਕਿਤਾਬ, 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਮੇਰੇ ਲੋਕ' ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਤਰਜਮਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਲਈਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ ਤੇ ਗਿਆਨ ਭਰਪੂਰ ਕਿਤਾਬ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਿੰਗ ਦੀ ਕਲਮ ਹੀ ਲਿਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਿਲਿੰਗ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ, ਸੰਨ 1900 ਤੋਂ 2021 ਤਕ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਤੋਂ ਚੁਣੇ। ਪੁਸਤਕ, 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ ਮੇਰੇ ਲੋਕ', ਸੇਹਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ ਹੈ, ਉਸ ਕਾਲ ਦੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਦਰਪਣ ਹੈ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਲਈ ਸੋਧ ਹੈ।

ਜੇ.ਬੀ. ਸਿੰਘ
ਕੈਂਟ (ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ)
ਫੋਨ: 253-508-9805

ਸਿਆਟਲ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ। ਬਿਲਿੰਗ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸ ਕਿਤਾਬ ਪ੍ਰਤੀ ਬੋਲਣ ਲਈ, ਸਾਡੀ ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਲੋਹਲ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੌਂਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਲਿੰਗ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ, ਮੇਰੇ ਲੋਕ' ਛਪਣ ਲਈ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ, ਸਮਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਕਿਤਾਬ ਰਿਲੀਜ਼ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲਈ। ਜਦ ਬਿਲਿੰਗ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਕਿਤਾਬ 'ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਕੇ ਹਟੇ ਤਾਂ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਲੇਖਕ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, 'ਜਿਸ ਡੁੱਘਾਈ ਤਕ ਬਿਲਿੰਗ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਲਿਖੀ ਕਿਤਾਬ, ਚਾਰ-ਪੰਜ ਵਾਰ ਦੁਬਾਰਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਪਵੇਗੀ।'

ਸਮਾਰੋਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਬਿਲਿੰਗ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਦੋਨੋਂ ਇਕੋ ਹੀ ਟਰੈਲ 'ਤੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਸਮਾਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਅਸਾਂ ਨੇ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਵਕਤ ਚੁਣ ਲਿਆ।

ਸੈਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ, ਕੁਝ ਦਿਨ ਵਿਚ ਹੀ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਣ ਗਏ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ, ਕਾਲਜ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਯਾਦਾਂ, ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਸਭ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਖਬਾਰਾਂ ਜਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਉਹ ਬਰਾਬਰ ਦੀ, ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਘਟਨਾ ਤਾਂ ਦੱਸਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਘਟਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਦੇ ਪਾਤਰ ਦੀ ਹੱਡ-ਬੀਟੀ ਹੁੰਦੀ। 'ਫਲਾਣੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਦੇ ਫਲਾਣੇ ਪਾਤਰ ਨਾਲ ਵੀ ਇਉਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।' ਫਿਰ ਉਹ ਨਾਵਲ ਦੀ ਸੰਖੇਪ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਉਘਾ ਨਾਵਲ ਹੋਵੇ, ਜਿਹੜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਹੇਠੋਂ ਨਾ ਲੰਘਿਆ ਹੋਵੇ। ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਇੰਨੀ ਕਿ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹੇ ਨਾਵਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਯਾਦ ਹੁੰਦੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਰਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮੁੱਢ ਕਦੀਮ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਇੰਡੀਆ ਚਲੇ ਗਏ। ਵਾਪਸ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸਾਡੀ ਸੈਰ ਦੀ ਰੂਟੀਨ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਯਾਤਰਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦਿਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁੱਛ ਲਿਆ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, 'ਮੇਰੀ ਕਿਤਾਬ-ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ, ਮੇਰੇ ਲੋਕ' ਛਪ ਕੇ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਕੱਲ੍ਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਕਾਪੀ ਲੈ ਕੇ ਆਵਾਂਗਾ।' ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਲੱਗੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਨਿਤਨੇਮ ਵਾਂਗ ਪੜ੍ਹਿਆ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕੇਵਲ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਬਿਲਿੰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਹਰ ਸਫ਼ਾ ਪੜ੍ਹਨ ਬਾਅਦ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਵੇ- 'ਕਿਵੇਂ, ਆਪਣੀ ਢਾਈ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ

ਕਵੀਸ਼ਰ ਨੂੰ, ਵੀਹ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਲੰਮੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ 50 ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ। ਉਹ ਹੱਸਮੁਖ, ਫੁਰਤੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਟੇਜ ਦੇ ਧਨੀ ਇਨਸਾਨ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਮੁਫ਼ਤ ਕਰਾਉਂਦੇ, ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੰਦੇ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਪਿੰਡ 'ਸੇਹ' ਬਾਰੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਪਿੰਡ 'ਸੇਹ' ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤਕ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਬਿਲਿੰਗ ਇਸ ਨੂੰ ਸਫ਼ਾਈ ਪਸੰਦ ਪਿੰਡ ਲਿਖਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ, ਖੰਨੇ ਤੋਂ ਖਮਾਣੇ ਵਲ ਜਾਂਦੀ ਸੜਕ 'ਤੇ, ਤਹਿਸੀਲ ਸਮਰਾਲਾ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਇਸ ਪਿੰਡ ਅਤੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਨੌਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਇਕ ਕਾਵਿ ਬੰਦ ਰਾਹੀਂ, ਸਾਡੀ ਯਾਦ 'ਤੇ ਅਮੁੱਕ ਛਾਪ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ:

ਸੇਹ, ਸਲੋਈ, ਸਰਵਦਪੁਰ, ਗੋਹ ਗੋਸਲਾਂ ਮਾਨੂੰਪੁਰ, ਚੱਕ ਨੌਲੜੀ ਦਾ ਉਦਪੁਰ।
ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸੇਹ' ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਕਈ ਕਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਅਨੁਸਾਰ, ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜੰਗਲ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ 'ਸੇਹ ਤੇ ਗੋਹ' ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸੇਹ' ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਮ 'ਗੋਹ' ਪੈ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਇਹ ਪਿੰਡ 'ਸੇਹ ਮਾਸਟਰਾਂ ਦੀ' ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਿੱਤਾ 'ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ' ਚੁਣ ਲਿਆ। ਲੇਖਕ ਨੇ ਪਿਛਲੇ 110 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਪਿੰਡ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦੁਆਰ ਨੂੰ ਨਗਰ ਖੇੜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ, ਜਿੱਥੇ ਹਰ ਧਰਮ, ਜਾਤ ਦੇ ਲੋਕ, ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਦੇ, ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ, ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਪੁਸ਼ਿਆਂ ਵੀ ਜਾਂਦਾ। 1951 ਵਿਚ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਮੁਰੱਬੇਬੰਦੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕਿਸਮ (ਉਪਜਾਊ, ਚਿਕਨੀ, ਕਾਲੀ ਤੇ ਸੌਜੂ) ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਕੀਮਤ ਪੈਣ ਲੱਗੀ। ਮੁਰੱਬੇਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਬਨਸਪਤੀ ਦਾ ਵੱਢਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਇਸ ਪਿੰਡ ਲਈ ਨੁਕਸਾਨਦਾਇਕ ਸਾਬਤ ਹੋਈ।

ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੁੱਢ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ

ਹਰੀਅਲ ਪੰਛੀ ਅਰਾਮ ਕਰਦੇ। ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ ਵਾਲੇ ਬਰੋਟੇ ਨੇੜੇ ਬਰਾਤਾਂ ਉਤਰਦੀਆਂ। ਹਲਟੀ ਵਾਲੇ ਬਰੋਟੇ ਹੇਠਾਂ ਲੋਕ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਰੌਂਣਕ ਲਗਾਉਂਦੇ, ਕਬੱਡੀ, ਫੁਟਬਾਲ ਦੇ ਮੈਚ ਹੁੰਦੇ, ਬਰਾਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਗੋਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਲੇਖਕ ਹਰ ਗੋਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। 'ਬਿਲਿੰਗ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਭੰਗੂ ਲੜਦੇ ਹੁੰਦੇ' ਜਾਂ 'ਕੋਈ ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਨਿੰਦੇ, ਬਿਲਿੰਗ ਝੱਟ ਵਿੰਗੇ।'

ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੱਖਰੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ, ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਵਰਤਨ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ, ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਬੋਗਰਜ਼, ਤਿੰਨ ਬਾਬਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, 'ਉਤਰ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਢਾਬ ਵਿਚ, ਭਾਗਵਤ ਪੁਰਾਣ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਬਾਬਾ ਕੇਹਰੂ, ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਬਾਬਾ ਬੰਗੂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗੁੱਜਰ ਬੋਅਲੀ, ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਘਰ ਦਾ ਸਥਾਨ ਤੇ ਐਡਰੈੱਸ ਇਉਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜੀ ਪੀ ਐਸ ਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਦੋ ਗਲੀਆਂ, ਮਹਿਰਿਆਂ ਦੀ ਗਲੀ ਤੇ ਪਰਜਾਪਤਾਂ ਦੀ ਬੀਹੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਬਿਲਿੰਗ ਆਪਣੇ ਆਦੀ ਘਰ ਦੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, "ਸਾਡਾ ਮਕਾਨ ਬੇਹ ਉੱਤੇ ਬਣਿਆ, ਚੁਨੇ ਲਿੰਪਿਆ ਬੋਰੇਰਾ, ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਨਿਕਲਵਾਂ ਦਿਸਦਾ..." ਉਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਆਸ-ਪਾਸ ਦੇ ਸਭ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੇ ਹਰ ਘਰ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖੂਬੀ ਦਸਦਾ ਹੋਇਆ ਵਾਰਤਕ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦਿਲਚਸਪ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

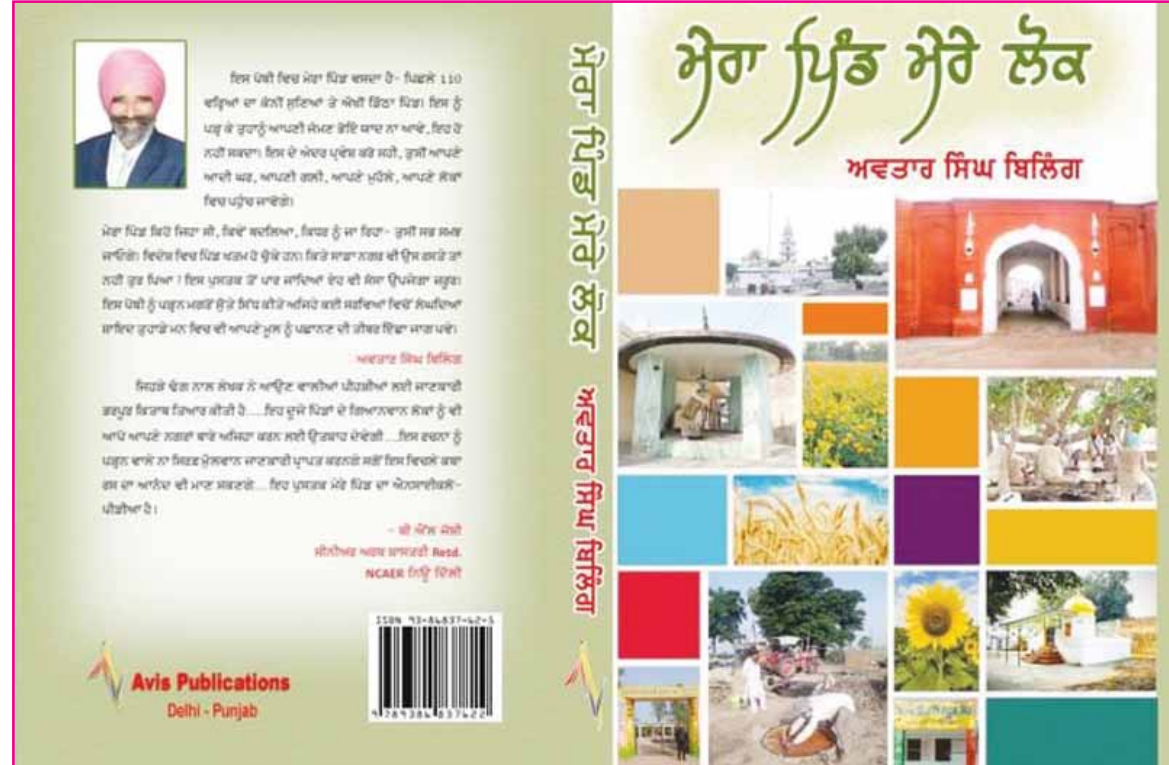
ਚਾਈ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਤਾਏ ਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਨਲਕੇ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਲਗਵਾ ਲੈਣਾ, ਲੇਖਕ ਦਾ ਖਾਲੀ ਬੋਰ ਵਿਚ ਬਰਫ਼ੇ ਦਾ ਫਾਲਾ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ, ਸਕੂਲ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪੜ੍ਹਾਮੇ ਵੱਡਣੇ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਧਰਮ ਤੋਂ ਅਭੈਲ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣਾ-ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ

ਕਿਰਸਾਣੀ ਪੇਸ਼ਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ, ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਿਤਕੇਵਾਲ ਪਰਜਾਪਤ, ਲੱਕੜ ਲੋਹੇ ਦੇ ਕਾਰੀਗਰ, ਮਹਿਰੇ, ਦਰਜੀ, ਪੀਜੇ, ਭਰਾਈ ਤੋਲੀ ਸਭ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ਹਰ ਕਿੱਤੇ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਬਣਦੇ, ਕਿਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਦੱਸਦਿਆਂ ਲੇਖਕ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ ਇਕਾਨਮੀ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਵਕਤ ਦੇ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਣਭੋਲ ਸਾਧਨ, 'ਰਾਸ' ਪੈਂਦੀਆਂ, ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਨਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੀਤ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ, ਸਾਜ ਵਜਦੇ, ਮਦਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਜਾਦੂ ਦੇ ਖੇਲ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਸਿਹਤਮੰਦ ਖੇਡਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਕਬੱਡੀ ਤੇ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਕਰਾਏ ਜਾਂਦੇ' ਲਿਖਦਿਆਂ, ਉਹ ਹੂ-ਬਹੂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਅੱਜ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੱਸਦਾ-ਖੇਡਦਾ ਸੀ। ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਭਾਵੇਂ, ਰੋਟੀ 'ਤੇ ਪਿਆਜ਼ ਰੱਖ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦਾ, ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਾ। ਵਿਹਲ ਹੁੰਦੀ, ਦਿਲ ਪਰਚਾਵਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ। ਮੌਸਮ ਤੇ ਹੁੰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਪਰਚਾਵੇ ਦੇ ਵੰਗ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ। ਹਾੜੀ ਦੀ ਬਿਜਾਈ ਜਾਂ ਕਟਾਈ ਵਾਲੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਖੁਰਕਣ ਨੂੰ ਵਿਹਲ ਨਾ ਮਿਲਦਾ। ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮਨ ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਲੈਂਦੇ। ਤਦ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਬਲਬ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਮੋਟਰਾਂ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ। ਲੋਕ ਲੱਸੀ, ਅੱਧ-ਚਿੜਕਾ ਪੀਣ ਦੀ ਬਿਜਾਏ ਚਾਹ ਪੀਣਾ ਫੁੱਫਰ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, 'ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਾਧ ਫਕੀਰਾਂ ਦੇ ਡੋਰਿਆਂ ਤੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਨਸ਼ੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਗਏ। ਕਿਰਸਾਣੀ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਕਿਸਾਨ ਜੇ ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਸੀ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਉੱਗਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਰਚਨਾ ਤੇ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਘਟਦੇ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਬਦਲਣ ਲਈ। ਪੱਕੇ ਮਕਾਨ ਬਣਨ ਲਗੇ। ਮਕਾਨਾਂ ਬਾਹਰ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਬਣੇ ਦਿਸਦੇ।

ਪੁਰਾਣੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਾਲੇ ਆਮ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ, ਲੋਕ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਏ. ਐਸ. ਕਾਲਜ ਖੰਨਾ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਚਾਰ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਸੀ। ਅਧਿਆਪਕ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਲਈ ਕੀ ਨੀਤੀ ਹੋਵੇ?

ਸਾਰੇ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਆਰਥਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। 1929-33 ਦੀ ਮਹਾਂਮੰਦੀ ਨੇ ਨਵ-ਕਲਾਸਕੀ ਆਰਥਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀਆਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਫਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਲਾਸੀਕਲ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ 1870ਵਿਆਂ ਦੀ ਨਵ-ਕਲਾਸੀਕਲ ਪ੍ਰਤੀ-ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵ-ਕਲਾਸਕੀ ਆਰਥਿਕ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਚੋਂਪਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚੁਣੌਤੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੰਡੀ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਵੈ-ਚਾਲਿਤ ਸਥਿਰਤਾ ਵਾਲੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਸਮੇਤ ਮਹਾਂਮੰਦੀ ਦੌਰਾਨ ਕਿਰਤ, ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਮੁਦਰਾ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਅਸੰਤੁਲਨ ਦੌਰਾਨ ਨਵ-ਕਲਾਸੀਕਲ ਸਿਧਾਂਤ ਢਹਿਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਮੰਦੀ ਹੋਣ ਲਿਤਾ ਤੇ ਅਰਥਚਾਰਿਆਂ ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੀਨਸਵਾਦੀ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +44-7922-657957
ਅਨੁਵਾਦ: ਦੀਪ ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-98180-03625

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +44-7922-657957
ਅਨੁਵਾਦ: ਦੀਪ ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-98180-03625

ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨਮਤੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ।
1960ਵਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਅਤੇ 1970ਵਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿਚ, 1973 ਦੌਰਾਨ ਆਲਮੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਤੇਲ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਾਧੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਛਾਈ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਆਰਥਿਕ ਖੜੋਤ ਤੇ ਭਾਰੀ ਮਹਿੰਗਾਈ ਵਾਲੇ ਦੌਰ ਨੇ ਕੀਨਸਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਉਸ ਧਾਰਨਾ ਵਿਚਲੀਆਂ ਤਰੇਤਾਂ ਉਜਾਗਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਹੜੀ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਮਹਿੰਗਾਈ ਨੂੰ ਘਟ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕੀਨਸਵਾਦ ਦੇ ਸੰਕਟ ਨੇ ਮੁਦਰਾ ਦੀ ਪੂਰਤੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੀਆਂ ਮੁਦਰਾਵਾਦੀ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਨੂੰ ਨਵ-ਉਦਾਰਵਾਦ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਖੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜੋ 1980ਵਿਆਂ ਦੇ ਬੈਚਰ-ਰੀਗਨ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸਿਖਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਅਤੇ 1980ਵਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਟਾਲਿਨਵਾਦੀ ਅਰਥਚਾਰਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸੋਵੀਅਤ ਦੇ ਢਹਿ-ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨਵ-ਉਦਾਰਵਾਦ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਤਿਮ ਫਤਿਹ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ।
ਨਵ-ਉਦਾਰਵਾਦ ਦਾ ਜੇਤੂ ਜਸ਼ਨ 2007-09 ਦੇ ਆਲਮੀ ਵਿੱਤੀ ਸੰਕਟ ਨਾਲ ਤਹਿਸ-ਨਹਿਸ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਨਵ-ਉਦਾਰਵਾਦ ਪੱਖੀ ਕੁਲੀਨਾਂ ਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਕਠੋਰਤਾ ਵਾਲੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਨਰ-ਜਨਮ ਲਿਆ। 1918 ਦੀ ਫਲੂ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਤੋਂ 1929-33 ਦੀ ਮਹਾਂਮੰਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਵਿਡ-19 ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਭਿਆਨਕ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਸੰਕਟ ਹੈ। ਕੋਵਿਡ-19 ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਮਹਾਂਮੰਦੀ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸੰਕਟ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਬਾਹਕੁਨ ਹੋਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਂਮੰਦੀ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਚਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਕਟ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗਲੋਬਲ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦੀ ਖੇਤਰੀ ਤੀਬਰਤਾ ਅਸਾਵੀਂ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ, ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ 1929-33 ਦੀ ਮਹਾਂਮੰਦੀ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਆਲਮੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੰਕਟ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਸੰਕਟ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਣੀ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦਿਆਂ 2015 ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਪੈਰਿਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤਬਦੀਲੀ ਸਮਝੌਤਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਦਯੋਗਿਕ ਕਾਲ ਦੇ ਔਸਤ ਆਲਮੀ ਤਾਪਮਾਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ 2030 ਤੱਕ ਗਲੋਬਲ ਤਾਪਮਾਨ

ਪੰਜਾਬ ਇਸ ਵਕਤ ਕਈ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸੰਕਟ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਓਨਾ ਪੂੰਜੀ ਨਿਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਜਿੰਨਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਨਿੱਤ ਦਿਨ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸੰਕਟ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸੱਟ ਵੱਜੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੇ ਹਾਲਾਤ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵੱਸਦੇ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦਾ ਔਸਤ ਵਾਧਾ 1.5 ਡਿਗਰੀ ਸੈਂਟੀਗ੍ਰੇਡ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਅਮੋਤ ਅਤੇ ਤਬਾਹਕੁਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਹੁਣ ਸਿਰਫ 8 ਸਾਲ ਦਾ ਹੀ ਮੌਕਾ ਬਚਿਆ ਹੈ।
ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਨੀਤੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਘੜਨ ਵੇਲੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਦੇ ਇਸ ਆਲਮੀ ਵਰਤਾਰੇ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਘੀ (ਫੈਡਰਲ) ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਅਧੀਨ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਿਵਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਜੋ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਲਈ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਵਾਲੇ ਨੀਤੀ ਪ੍ਰਵਚਨ ਨੂੰ ਮੋਕਲਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਫੈਡਰਲ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਕੇ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਜੋ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਪੂਰੀ ਸਮਰੱਥਾ ਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਲੰਘਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਅੰਦਰ ਅਜਿਹਾ ਸਿਆਸੀ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਆਕਾਰ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਦਮਘੋਟ ਪਕੜ ਤੋੜਨ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮਨਵਾਉਣ ਦੀ ਸੀਮਿਤ ਸਮਰੱਥਾ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਵੇ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ ਬਣਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਸਥਾਈ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲੀਆ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਨਾ ਕਰਨਾ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਮਘੋਟ ਆਮ ਧਾਰਨਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਅਕਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰਾਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਸੀਮਾ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਘੜਨ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰੁਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
ਕੋਵਿਡ-19 ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਟ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਰਥਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਮਾਤੀ ਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਮਕਾਜ ਚਲਾਉਣ' ਦੇ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਆਲਮੀ ਸੋਚ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਾ ਸਿਰਫ ਆਰਥਿਕ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇਗਾ ਬਲਕਿ ਇਹ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਦੀਆਂ ਅਣਕਿਆਸੀਆਂ ਤਬਾਹੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ।
ਨਵੇਂ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਸੋਚਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਆਰਥਿਕ ਸੰਕਲਪਾਂ, ਨਮੂਨਿਆਂ, ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਤੇ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ। ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਸੰਕੀਰਨ

'ਕਾਨੂੰਨ-ਵਿਵਸਥਾ' ਵਾਲਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਛੱਡ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਬੇਲਗਾਮ ਅਤੇ ਘੜਮੱਸ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਲੱਗਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। 'ਕਾਨੂੰਨ-ਵਿਵਸਥਾ' ਵਾਲੀ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹੀ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਦੀ ਚੁੱਪ ਨਾਲੋਂ ਘੜਮੱਸ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਲੋਕਤੰਤਰੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਅਤੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕਤਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।
ਇਸ ਨਵੀਂ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸਮਾਸ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਉੱਤਰ ਕੋਵਿਡ-19 ਕਾਲ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸਿਆਸੀ ਅਰਥਚਾਰਾ ਵਿਕਸਿਤ ਪਵੇਗਾ।
ਇਹ ਨਵਾਂ ਸਿਆਸੀ ਅਰਥਚਾਰਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਕਲਪ, ਟੀਚਾ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਾਧੇ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰੇਗਾ। ਆਲਮੀ, ਕੌਮੀ ਅਤੇ ਉਪ-ਕੌਮੀ ਤਰੱਕੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਦੇ ਵਾਧੇ ਨਾਲ ਨਾਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਰਵਾਇਤੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜਾਂ ਕਥਿਤ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਮੰਤਰ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਤੇ ਉਪ-ਕੌਮੀ ਇਕਾਈਆਂ ਆਪਣੀ 'ਤਰੱਕੀ' ਜਾਂ ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਘਾਟ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਕਾਈਆਂ ਇਕ ਕਾਲ ਬਿੰਦੂ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਤੁਲਨਾ, ਹੋਰ ਤੁਲਨਾਯੋਗ ਇਕਾਈਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੁਲਨਾਯੋਗ ਇਕਾਈਆਂ ਦੇ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਵਾਧੇ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ, ਕਰਕੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।
ਸੰਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਤੇ ਨਾਕਾਰਾਤਮਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਵਜੋਂ ਸਲਾਹੀ ਜਾਣਾ ਇਸ ਦੀਆਂ ਘਾਟਾਂ, ਖਾਸਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਪਣ ਦੇ ਢੰਗ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਆਰਥਿਕ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਇਹ ਖਬਰ ਹੀ ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਫੈਲਣ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਅੰਦਰ ਖੇਤੀ ਆਧਾਰਿਤ ਵਸੋਬੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਗੈਰ-ਮਾਨਵ ਜੀਵ ਨਸਲਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਰਫਤਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂੰਜੀ ਹਰ 'ਸਰੋਤ' ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਵਿਡ-19 ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਹਿਮਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਾਇਰਸ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਨਸਲਾਂ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਦਾਬੇ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਇਹ ਵਾਇਰਸ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਤਰਕ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਅਤੇ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਧ ਗਿਆ। ਜੰਗਲ ਖਤਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਵਸੋਬਿਆਂ ਦੇ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਪਿੱਛੇ ਵਧਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਤਾਕਤ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੁਨਾਫਾਖੋਰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੀਟ ਮੰਡੀ ਵੱਲੋਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ

ਵਧਾਅ ਅਤੇ ਜੀਵਿਤ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਵਸਤਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਵਰਗੀਆਂ ਲਾਗ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।
ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸੀਮਿਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਤਪਾਦਾਂ ਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਮਾਪਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਫਲ ਵਰਗੇ ਉਤਪਾਦ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਕੰਮ ਵਰਗੀਆਂ ਕਈ ਚੰਗੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਮੰਡੀ ਦੀ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਇਹ ਪੁਰਜ਼ ਪੱਖੀ ਮਾਪਦੰਡ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਰਜ਼ਾਂ ਦੇ ਤਬਾਹਕੁਨ ਫੌਜੀ ਖਰਚੇ ਵਰਗੇ ਬੁਰੇ ਤੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ਕ, ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀਆਂ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਾਪਦੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਤਪਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ (ਜੰਗਲ ਖਤਮ ਕਰਕੇ) ਵਾਤਾਵਰਨ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਬਾਹ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਤਪਾਦ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੋਣ ਜਾਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਇਸ ਨਾਲ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਦਮ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਸਿਰਫ ਸੂਬੇ ਦੀ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਗਿਣਨ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣਾ ਨਾ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਦੀਆਂ ਅਦਲਾ-ਬਦਲੀ-ਯੋਗ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਦਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਮਾਪਣ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਰ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦਿਆਂ ਇਹ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਤੇ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਰਗੀਆਂ ਜਨਤਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦੀ ਗੁਣਵੱਤਾ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਣ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਆਫ ਇਕਨਾਮਿਕ ਐਂਡ ਸਟੈਟਿਸਟੀਕਲ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ੇਸ਼ਨ ਵਰਗੇ ਅੰਕੜੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾਈ ਪੁਨਰ-ਸੰਰਚਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ ਜੋ ਸਾਲਾਨਾ ਅੰਕੜਿਆਂ ਦਾ ਸਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਵਾਧਾ ਮਾਪਣ ਪ੍ਰਤੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਜੀ.ਡੀ.ਪੀ. ਦੇ ਵਾਧੇ ਦੀਆਂ ਦਰਾਂ ਦੀ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਤੁਲਨਾ ਵਾਲੀ ਅਰਥਗੀਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਆਰਥਿਕ ਵਾਧੇ ਦੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਤੁਰਦਿਆਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਫੌਰੀ ਲੋੜ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ ਤੋਂ ਉਦਯੋਗ, ਉਦਯੋਗ ਤੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ 'ਵਿਕਾਸ' ਵਾਲੀ ਰਵਾਇਤੀ ਗਤੀ ਰੋਖਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਸੰਕਟ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਨਿਰਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੱਖੀ

ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਖੇਤੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਡਲ 'ਤੇ ਵੀ ਸਵਾਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਕੌਮੀ ਭੋਜਨ ਸੁਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਕਥਿਤ ਹਰੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ, ਹਵਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਿਹਤ ਤਬਾਹ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਇਕ ਵਾਰ ਵਾਤਾਵਰਨ ਮੁਆਫਕ ਇਸ ਬਦਲਵੀਂ ਕਾਰਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸੰਘ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਵਾਲਾ ਗਠਜੋੜ ਬਣਾ ਕੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਸਥਿਰਤਾ ਪੱਖੀ ਨਾ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਦੇ ਮੁਆਫਕ ਫਸਲੀ ਚੱਕਰ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਖੇਤੀ ਮੰਡੀ ਸੂਧਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਹੋਇਆ ਤਾਜ਼ਾ ਟਕਰਾਅ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਟਕਰਾਵਾਂ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਸੂਬੇ ਦੀ ਕਾਰਜ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਂਦਰ ਉਦਯੋਗਾਂ ਤੇ ਸੂਬੇ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਬਿਹਤਰ ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ 'ਤੇ ਉਸਰਿਆ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਇਸ ਰਸਤੇ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅਕਾਦਮੀਸ਼ੀਅਨਾਂ, ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਜਨਤਕ ਦਬਾਅ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਇਹ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਆਧਾਰਿਤ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਰਸਤਾ ਚੁਣਨ ਤੇ ਅਪਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਨਤਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਅਤੇ ਨਜ਼ਰਸਾਨੀ ਵਾਲਾ ਦਬਾਅ ਬਣਿਆ ਰਹੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਸ ਵਾਤਾਵਰਨ ਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦੇ ਉਲਟ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤੀ ਫੈਡਰਲ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧੀਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਦਲਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਅਫਸਰਾਂ ਦੀ ਸੋਚ, ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾ ਸਹੀ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜਨਤਕ ਸਿਆਸੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਰਜਾ ਦੇ ਪਥਰਾਟ ਆਧਾਰਿਤ ਬਾਲਣ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਨਵਿਆਉਣਯੋਗ ਸਰੋਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਕਨੀਕੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਰਜਾ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ।
ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ ਵਾਸਤੇ ਇੰਛਾ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਚਿਰੰਜੀਵੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਜਨਤਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤੀ ਖੇਤੀ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਭਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਤਣ ਦੇ ਮਹੱਤਵ 'ਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਉਂ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਪੱਖੀ ਨੀਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ-ਸੂਬੇ ਵਿਚਾਲੇ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਇਹ ਸੰਭਾਵਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਰਸਤੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਮਸਲਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੰਕੀਰਨ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਲਾਮਬੰਦੀ ਨਾਲ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸੀ.ਬੀ.ਐੱਸ.ਸੀ. ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਜਤਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਇਹੀ ਸਕੂਲ ਪੰਜਾਬੀ 'ਤੇ ਹਿੰਦੀ

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਪੈੜ

ਘੋੜੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ

ਪੁਰਾਤਨ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਘੋੜਾ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਮੁੱਖ ਸਾਧਨ ਸੀ। ਸਫਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਯੁੱਧ, ਜਲੂਸ ਅਤੇ ਵਿਆਹ-ਸ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਮਸ਼ੀਨੀ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਘੋੜੇ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ, ਮੋਟਰਕਾਰ, ਸਕੂਟਰ ਆਦਿ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈਆਂ ਹਨ; ਮਾਨੋ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦੇ ਬਣੇ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਰਥਾਤ 'ਘੋੜ-ਸ਼ਕਤੀ' ਨੇ 'ਮੋਟਰ-ਸ਼ਕਤੀ' ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਇਹ ਸਾਹਕਾਰ ਜੋ ਸ਼ਕਤੀ, ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰੀ, ਗੋਰਵ ਤੇ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਰੋਪੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਅਸਵ

ਜੀ.ਐਸ. ਰਿਆਲ

ਦੇ ਸਜਾਤੀ ਫਾਰਸੀ 'ਅਸਪ', ਲਾਤੀਨੀ equus ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ hippos ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਆਧੁਨਿਕ ਆਰਿਆਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਅਸਵ' ਦੀ ਥਾਂ ਘੋੜਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਣ-ਆਰਿਆਈ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਇੰਜ ਹੀ ਰੋਮਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਘੋੜੇ ਲਈ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸ਼ਬਦ ਉਤਰ-ਲਾਤੀਨੀ caballus 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਰੂਪ cheval ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿੱਚ ਘੋੜੇ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜਵਨ, ਆਸ਼, ਹਯ, ਤੁਰੰਗ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਤੇਜ਼ ਰਫਤਾਰ ਹੈ ਜੋ ਘੋੜੇ ਲਈ ਬੜਾ ਢੁਕਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਹੈ।

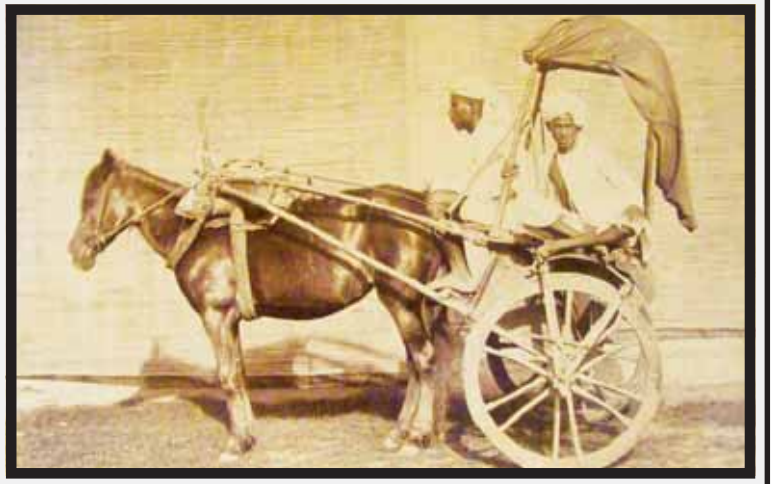
ਘੋੜੇ ਦੇ ਸੂਚਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਕਸਿਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਕਾਰਕਰਦਗੀ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਘੋੜੇ ਦੀ ਮਦੀਨ, ਅਰਥਾਤ ਘੋੜੀ ਦਾ ਬਦਲਿਆ ਅਰਥ ਘੋੜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ (ਚਾਰ ਲੋੜਾਂ ਵਾਲਾ) ਲੱਕੜ ਦਾ ਬਣਿਆ ਢਾਂਚਾ, ਟੇਕ ਜਾ ਸਟੈਂਡ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਚੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂ ਅਟਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਜਿਵੇਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਾ ਸਵਾਰ ਆਪਣੀ ਘੋੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਵੇ)। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਘੋੜੀ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ: ਖੂਹ ਦੇ ਪਾਛੇ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਬੱਲੇ ਰੱਖੀ ਲੱਕੜੀ, ਸਟੈਂਡ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸਫੇਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫੱਟੀ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਿਤਾਰ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਕੱਸੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਸੇਵੀਆਂ ਵੱਟਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਟੈਂਡ 'ਤੇ ਕੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਤਾਣਾ ਟਿਕਾਉਣ ਦੀ ਲੱਕੜੀ, ਇਤਿਆਦਿ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 'ਘੋੜੀ' ਬਣਨ ਦਾ ਅਰਥ (ਖੋਲ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਉੱਚੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ) ਇੱਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਕੋਠੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਦੂਜਾ ਜਣਾ

ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇ। ਘੋੜੀ, ਅਰਥਾਤ 'ਘੋੜੀਆਂ' ਦਾ ਇੱਕ ਅਰਥ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਗਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਗੀਤ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਸਬੰਧ ਲਾਤੇ ਦੇ 'ਘੋੜੀ ਚੜ੍ਹਨ' ਨਾਲ ਹੈ। 'ਘੋੜੇ' ਦਾ ਇੱਕ ਅਰਥ ('ਫੀਲੋ' ਅਰਥਾਤ 'ਹਾਥੀ' ਵਾਂਗ)

ਗਧਾ ਵੀ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ easel (ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਦਾ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਟੈਂਡ) ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ass ਅਰਥਾਤ ਗਧਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਵਾਰ ਜਾਂ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ

ਅਰਥ ਘੋੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅੱਸੂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਅਸ਼ਵਿਨੀ ਨਕ਼ਤਰ ਨਾਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾ ਇਸ ਨਕ਼ਤਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਆਕਾਰ 'ਅਸਵ' ਅਰਥਾਤ ਘੋੜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ

ਮਨੁੱਖੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਘੋੜੇ ਦੀ ਨਵੇਕਲੀ ਥਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਠੀਆਂ ਦਾ ਸਹਾਰਾ, ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦਾ ਸਾਥੀ, ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਤੇ ਢੋਲ-ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ, ਜਲੂਸਾਂ ਦੀ ਸੇਭਾ ਅਤੇ ਜੰਡਾਂ ਦੀ ਠਾਠ-ਬਾਠ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਘੋੜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਰ, ਦੋਨੋਂ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਬੀਰਤਾ ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਤੋਂ ਬੀਤੇ ਯੁੱਗ ਦੀ ਯਾਦ ਤਾਜ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਹੁ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਘੋੜੀ ਦਾ ਬੁਠ-ਮੂਠ ਦੀ ਘੋੜੀ, ਅਰਥਾਤ ਲੱਕੜ ਦੀ ਟੇਕ ਵਿੱਚ ਵਿਗਸਣਾ ਇਸ ਤੱਥ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸਦੀਆਂ-ਬੱਧੀ ਘੋੜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਘੋੜਾ-ਗੱਡੀ। ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਡੇਚ ਸਦੀ ਪੁਰਾਣੀ 1870ਵਿਆਂ ਦੀ ਹੈ।

ਸਤਰੰਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਰਾ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਪੁਰਜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੋਂ ਘੋੜੇ ਦੀ ਬੂਬੀ ਤੇ ਗਰਦਨ ਦੀ ਝਲਕ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਘੋੜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਕੁਝ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘੋੜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ 'ਦਰਿਆਈ ਘੋੜਾ' (ਦਰਿਆਈ ਜੀਵ), 'ਸਮੁੰਦਰੀ ਘੋੜਾ' ਅਰਥਾਤ Sea-horse (ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਪੰਜ ਇੰਚ ਲੰਮੀ ਮੱਛੀ) ਅਤੇ 'ਕਮਾਦ ਦਾ ਘੋੜਾ' (ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਟਿੱਡਾ)। ਪੰਜਾਬੀ 'ਘੋੜੀ' ਵਾਂਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ horse ਦਾ ਵਿਕਸਿਤ ਅਰਥ ਵੀ ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਣੀ ਘੋੜੀ ਹੈ (ਦੇਖੋ clothes-horse, ਕੱਪੜੇ ਸੁੱਕਣੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਟੈਂਡ; saw-horse, ਲੱਕੜੀ ਚੀਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਟੇਕ)। ਇੰਜ ਹੀ ਫਰਾਂਸੀਸੀ chevalet ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਛੋਟਾ ਘੋੜਾ ਅਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਅਰਥ ਲੱਕੜ ਦੀ ਘੋੜੀ ਹੈ। ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ cheval glass ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਟੈਂਡ ਜਾਂ ਫਰੇਮ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਸੀਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਿਗਾਰ-ਮੇਜ਼ ਦਾ। ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਰਥ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ

ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੈ (ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਅਸਵ-ਵਾਰ' ਹੈ) ਪਰ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਜਾਂ ਬੱਸ ਆਦਿ ਦੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅਮੀਰਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਨਾਲ ਘੋੜਿਆਂ ਆਦਿ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ cavalcade ਦੇ ਟਾਕਰੇ 'ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਵੀ ਘੋੜਾ ਹੈ। 'ਸਵਾਰ ਹੋਣ' ਦਾ ਇੱਕ ਲਾਖਣਿਕ ਅਰਥ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 'ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਹੈ'। ਪੱਛਮ ਵਿੱਚ ਘੋੜ-ਸਵਾਰ ਦੇ ਅਰਥ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਲੋਂ ਫਰਾਂਸੀਸੀ cavalier (ਸੂਰਬੀਰ, ਜੋਧਾ, ਢੋਲ-ਸਿਪਾਹੀ) ਅਤੇ chivalry (ਸੂਰਬੀਰਤਾ, ਸਾਹਿਯੁੱਧ) ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਉਪਰੋਕਤ ਲਾਤੀਨੀ caballus, ਅਰਥਾਤ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹਨ। ਘੋੜਾ ਸਾਡੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਗ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ Phillips ਦਾ ਮੂਲ

ਵਰਗਾ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਘੋੜੇ ਦਾ ਨਾਂ ਘਾਹ-ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਸਗੰਧ, ਦਵਾਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬੂਟੀ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਅਸਵ-ਗੰਧ' ਹੈ। ਇੰਜ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਈਸਬਗੋਲ (ਇੱਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੀਜ ਜੋ ਦਵਾਈ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ) ਦਾ ਮੂਲ ਫਾਰਸੀ 'ਅਸਪਗੋਲ' ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੂਲ ਅਰਥ ਘੋੜੇ ਦਾ ਕੰਨ ਹੈ (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬੂਟੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ਘੋੜੇ ਦੇ ਸਾਜਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਨ ਵਜੋਂ, ਲਗਾਮ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਨਿਯੰਤਰਨ ਜਾਂ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ 'ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਦੇਣੀ', ਜਾਂ 'ਬੇਲਗਾਮ'। ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਚਾਲ ਘੱਟ ਵੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਵਾਗ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਘੋੜੇ ਦੀ ਵਾਗ ਮੋਟਰਕਾਰ ਦੇ ਗਿਅਰ, ਐਕਸੀਲੇਟਰ, ਸਟੀਅਰਿੰਗ ਤੇ ਬਰੇਕਾਂ, ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ ਲਈ ਨੀਤੀ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਨੂੰ ਭਾਰੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਦਾਰੇ ਹਨ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ (1975-77) ਦੌਰਾਨ 'ਸਿੱਖਿਆ' ਨੂੰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਂਝੀ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦੀ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਸੋਧ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੈਰ-ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੰਸਦ ਦੀਆਂ ਦੋ ਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਭਾਜਪਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਵਧਦੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਮਰਥਕ ਹਨ। ਹਿੰਦੀ ਪੱਖੀ ਸੀ.ਬੀ.ਐਸ.ਈ. ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਫੈਲਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇਸੇ ਕੇਂਦਰੀਕਰਨ ਪੱਖੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਭਾਈਚਾਰੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹੇ ਕਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਦੇਖਦਿਆਂ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਮਦਨ ਦੇ ਸਰੋਤ ਵਧਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਜ਼ੇ ਘਟਾਉਣ ਜਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਰਜ਼ੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿੱਠਣ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਰਥਿਕ ਲਾਹਾ ਮਿਲਣਾ ਹੈ। ਸੂਬੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਤਿ-ਅਮੀਰਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਤਰੀਕਾ ਸੋਚਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਤਿ-ਅਮੀਰਾਂ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਨਾਲ

ਭਰਪੂਰ ਜਾਇਦਾਦ ਅਤੇ ਆਮਦਨ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ, ਕਿਰਤ, ਪਾਣੀ, ਰੇਤਾ, ਜੰਗਲਾਂ, ਪਹਾੜਾਂ ਆਦਿ ਕੁਝ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਤੋਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਨਾਫ਼ਾ ਖੱਟਿਆ ਹੈ ਜਦਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਬਾਦੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ, ਖਾਸਕਰ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਮੰਦਹਾਲੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ, ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਪਾਰੀਆਂ/ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੰਦਹਾਲੀ ਹੁਣ ਸ਼ਹਿਰੀ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰਾਂ/ਸਾਹੂਕਾਰਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਹੈ। ਕੋਵਿਡ-19 ਮਹਾਮਾਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਆਏ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਦੇਖੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁਣ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤਿ-ਅਮੀਰ ਪੰਜਾਬੀ (ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ) ਉਸ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਕਮਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿੱਤੀ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਦੇਣ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੰਦਹਾਲੀ ਹਿੱਸੇ ਰਹੇ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ 550ਵਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ ਮਨਾਇਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਵੰਡ ਛਕੋ' ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਅੰਦਰ ਸਿਰਫ

ਕੇਂਦਰ ਕੋਲ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਇਸ ਮਸਲੇ 'ਤੇ ਲੜਨ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਦੋਹਰੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਪਹਿਲੀ, ਸਿੱਧੇ ਟੈਕਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾਮ ਦੇਣ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਸਤੇ ਲੱਭਣਾ ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸੂਬਾ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਦੀ ਰਿਆਇਤ ਦੇਣ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਲਾਮਬੰਦੀ ਕਰਨਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਲਈ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਟੈਕਸ ਜਾਇਦਾਦ, ਜ਼ਮੀਨ ਜਾਂ ਆਮਦਨ 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਦੀ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਯੂ.ਕੇ. ਅੰਦਰ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਨੇ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਆਮਦਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ 'ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਆਮਦਨ ਟੈਕਸ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋੜੀਂਦਾ ਫੇਰ-ਬਦਲ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਿਆਸੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਤਿ-ਅਮੀਰਾਂ 'ਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿੱਧਾ ਟੈਕਸ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਤੇ ਮੁਆਫ਼ਕ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਟੈਕਸ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੇਤਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਰਾਮਦ ਅਤੇ ਬਰਾਮਦ ਤੋਂ ਆਮਦਨ ਵਧਾਉਣ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੰਧ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਮੁਲਕ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਨਾਲ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਅਤੇ ਸਾਂਤਮਈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੌਜੂਦਾ

ਫੈਡਰਲ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਘੜਨ ਵਿੱਚ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਭੂਮਿਕਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਦਕਿ ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦੀ ਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਰਹੱਦੀ ਸੂਬਿਆਂ ਨਾਲ ਗਠਜੋੜ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਜਿਹੜੇ ਗੁਆਂਢੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫੌਜੀ ਵਿਵਾਦ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਠਜੋੜ ਲਈ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਨੀਤੀ ਘੜਨ ਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਵੰਨ-ਸਵੰਨਤਾ, ਤੇ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੰਘ ਅੰਦਰ ਮੌਜੂਦ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਲੜਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਸੋਚ ਤੇ ਅਮਲ ਦੇ ਬਦਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ (ਜਿਸ ਦੀ ਲੋੜ ਗੰਭੀਰ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ), ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਸੰਸਥਾਈ, ਪਰਿਵਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵੀ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦੇਣਾ ਓਨਾ ਹੀ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਰਥਿਕ, ਵਾਤਾਵਰਨੀ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਿਆਂ, ਸੰਸਥਾਵਾਂ (ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਸਕੂਲਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨਾਂ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਸ਼ੌਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰਾਂ) ਨੂੰ ਸਵੈ-ਸ਼ਾਸਨ ਦੇ ਨਵੇਂ ਤਰੀਕੇ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੇ

ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਰਹਿੰਦ-ਖੂੰਹਦ ਘਟਾਉਣ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਣ; ਖਾਸਕਰ ਅਮੀਰ ਤੇ ਮੱਧਵਰਗੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਵਰਗੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮੌਕੇ ਮਨਾਉਣ ਅਤੇ ਖਪਤ ਕਰਨ ਸੰਬੰਧੀ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਤੋਂ ਅਰਥਚਾਰੇ ਤੇ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨੀ-ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਪੁਨਰ-ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਬਦਲਵੇਂ ਰਾਹ ਵਜੋਂ 'ਗਰੀਨ ਨਿਊ ਡੀਲ' ਬਾਰੇ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਤੇ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਇਸ ਲੇਖਕ ਤੇ ਹੋਰ ਵਾਤਾਵਰਨੀ-ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਕੋਵਿਡ-19 ਸੰਕਟ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ, ਦੇਖੋ ਰੈੱਡ ਐਂਡ ਗ੍ਰੀਨ ਸਟੋਰੀ ਗਰੁੱਪ)। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਣਕਿਆਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਜਾਣਨਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂ.ਕੇ. ਜਿਸ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਲੰਮਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ, ਨੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੰਦੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਧਰਤੀ ਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਖਤਰਾ ਬਣ ਕੇ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਦਾ ਸੰਕਟ ਹੈ। ਅਣਕਿਆਸੇ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਅਪਣਾਏ ਸਮਾਧਾਨਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਸਮਾਧਾਨ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ-ਸੂਬੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਘੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਘਾੜਤ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੋੜ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ...

ਇਹ ਅਨੋਖਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪਹਾੜ, ਦਰਿਆ, ਜੰਗਲ ਤੇ ਮਾਰੂਥਲ, ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ, ਲਹਿਲਹਾਉਂਦੇ ਖੇਤ, ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀ ਤੇ ਰੁੱਖ, ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਬਾਰਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਹਵਾਵਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੱਖਰੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਗੱਲ ਬਾਬਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਆਖੀ ਸੀ। ਕਾਬੁਲ ਤੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾਪਣ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਗਈ: 'ਸਿੰਧ ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ- ਧਰਤੀ, ਪਾਣੀ, ਪਹਾੜ, ਲੋਕ ਤੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡ, ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਰੀਤਾਂ,

ਡਾ. ਜੇ.ਐੱਸ. ਗਰੇਵਾਲ

ਸਾਰਾ ਕੁਝ' ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਅੰਦਰੂਨੀ ਵਖਰੇਵੇਂ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੇ। ਗੰਗਾ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਖਿੱਤੇ ਸਨ। ਸਿੰਧ ਦੇ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਕਈ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸੀ; ਜਿਵੇਂ ਭੇਰਾ, ਸਿਆਲਕੋਟ, ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਦੀਪਾਲਪੁਰ ਪਰ ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ 'ਤੁਜ਼ਕ-ਏ-ਬਾਬਰੀ' ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ।

ਫਿਰ ਵੀ 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਤੱਕ ਇਹ ਸ਼ਬਦ (ਪੰਜਾਬ) ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ 'ਅਕਬਰਨਾਮਾ' ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਕਈ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਅਕਬਰ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸੰਗਠਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਤਲੁਜ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਪੰਜ ਦੋਆਬਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਧਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਸਲਤਨਤ ਵਿਚ ਇਹ ਇਕੱਲਾ ਸੂਬਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਜ ਦੋਆਬ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗਦੇ ਸੂਬੇ ਮੁਲਤਾਨ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੰਜ-ਦੋਆਬ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚੋਂ 'ਦਾਲ' ਅਤੇ 'ਵਾਉ' (ਦੇ) ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਕਬਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਾਫੀ ਸਾਰਥਕ ਲੱਗਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ' ਮੰਨ ਲਈਏ, ਜਿਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਪੰਜ ਦਰਿਆ ਅਤੇ ਕਿਉਂ। ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਕਾਲ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇ ਦਾ ਹੀ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗਣੇਸ਼ ਦਾਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਚਾਰਬਾਗਿ-ਪੰਜਾਬ' ਜਿਸ ਦੀ ਰਚਨਾ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦਰਬਾਰ ਉੱਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈ, ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਸੂਬੇ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਗਣੇਸ਼ ਦਾਸ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ 'ਸਲਤਨਤ-ਏ-ਪੰਜਾਬ' ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੇ ਕਈ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਵਾਂ ਸੂਬਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾਮ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਅਤੀਤ ਵਿਚ ਏਨੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰੱਖਦੇ ਜਿੰਨੀ ਇਸ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ। ਇਸ ਲਈ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬ' ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ, ਜਿਵੇਂ 'ਕਾਸਟਸ ਐਂਡ ਦਿ ਟ੍ਰਾਈਬਜ਼ ਆਫ ਦਿ ਪੰਜਾਬ', 'ਦਿ ਲੀਜੰਡਸ ਆਫ ਦਿ ਪੰਜਾਬ', 'ਦਿ ਪੰਜਾਬ ਇਨ ਪੀਸ ਐਂਡ ਵਾਰ', 'ਦਿ ਪੇਜੰਟਰੀ ਇਨ ਪ੍ਰਾਸਪੈਰਟੀ ਐਂਡ ਡੈਟ'। ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ

ਉੱਘੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜੇ.ਐੱਸ. ਗਰੇਵਾਲ ਦਾ ਇਹ ਲੇਖ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਦਾ ਹੈ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈ। ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਜੇ.ਪੀ.ਐੱਸ. ਓਬਰਾਏ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ, ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਬਣਤ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਈ ਅਜੋਕੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ- ਜਿਵੇਂ ਰਿਚਰਡ ਫਾਕਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਲਾਇਨਜ਼ ਆਫ ਦਿ ਪੰਜਾਬ'। ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਵਿਚ 'ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ' (ਦਿ ਲੈਂਡ ਆਫ ਦਿ ਫਾਈਵ ਰਿਵਰਜ਼) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਡੈਵਿਡ ਰੌਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਲੈਂਡ ਆਫ ਦਿ ਫਾਈਵ ਰਿਵਰਜ਼ ਐਂਡ ਸਿੰਧ' ਅਤੇ ਐਚ.ਕੇ. ਤ੍ਰੇਵਸਕੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਦਿ ਲੈਂਡ ਆਫ ਦਿ ਫਾਈਵ ਰਿਵਰਜ਼: ਐਨ ਇਕਨਾਮਿਕ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਦਿ ਪੰਜਾਬ' ਵਿਚ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅਰਥ ਸੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੰਜਾਬ। ਵਿਰੋਧਾਭਾਸ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਅੱਖਰੀ ਵਰਤੋਂ ਰੂਪਕ ਬਣ ਗਈ। ਇਸ ਨੇ ਕਈ ਉਲਝਣਾਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਦ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਘੜਵੀਂ ਮਿਸਾਲ ਬੀ.ਐੱਸ. ਨਿੱਝਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਦਿ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡਰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼' ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਪੂਰਬਲੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ: 'ਦਿ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡਰ ਦਿ ਲੇਟਰ ਮੁਗਲਜ਼', 'ਦਿ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡਰ ਦਿ ਗ੍ਰੇਟ ਮੁਗਲ' ਅਤੇ 'ਦਿ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡਰ ਦਿ ਸੁਲਤਾਨਜ਼' ਵਿਚ। ਹੋਰਨਾਂ ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਸਤੇਮਾਲ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ- ਐਲ. ਚੋਪੜਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਏ ਸਵੈਰਿਨ' ਅਤੇ ਬੀ.ਆਰ. ਚੋਪੜਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕਿੰਗਡਮ ਆਫ ਦਿ ਪੰਜਾਬ 1839-45'। ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਆਨ ਦਿ ਈਵ ਆਫ ਫਸਟ ਸਿੱਖ ਵਾਰ' ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਅਚੇਤ ਹੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਭੂਗੋਲ ਸ਼ਾਸਤਰੀਆਂ ਵੱਲ ਮੁੜਦੇ ਹਾਂ। ਓ.ਐਚ.ਕੇ. ਸਪੇਟ ਗੰਗਾ-ਸਿੰਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪ ਮਹਾਂਦੀਪ ਦੇ ਚਾਰ ਮੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਖਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਉਪ ਖਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੰਗਾ-ਸਿੰਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚਲੇ ਇਕ ਖਿੱਤੇ ਵਜੋਂ ਸਪੇਟ ਦੇ 'ਪੰਜਾਬ' ਵਿਚ 'ਬਿਸਤ ਜਲੰਧਰ ਦੋ-ਆਬ' ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਪੋਠੋਹਾਰ ਤੇ ਸਾਲਟ ਰੇਂਜ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਸਤਲੁਜ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ: ਡੇਰਾ ਇਸਮਾਈਲ ਖਾਂ ਅਤੇ ਡੇਰਾ ਗਾਜ਼ੀ ਖਾਂ ਦੇ ਮੈਦਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਅਤੇ ਬਹਾਵਲਪੁਰ ਦਾ ਕਾਫੀ ਵੱਡਾ ਇਲਾਕਾ। ਸਪੇਟ ਅਨੁਸਾਰ ਗੰਗਾ-ਸਿੰਧ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚਲਾ ਇਕ ਹੋਰ ਖਿੱਤਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮੰਤਵ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ: ਗੰਗਾ-ਸਿੰਧ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਇਲਾਕਾ ਜਿਹੜਾ ਪੂਰੇ ਬਿਸਤ ਜਲੰਧਰ ਦੋਆਬ ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ, ਸਤਲੁਜ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਮੁਨਾ ਤੱਕ ਦੀ ਪੱਟੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅਰਾਵਲੀ ਪਰਬਤ ਤੱਕ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅਤੇ ਬਾਰ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵਾਲਾ ਘੱਗਰ ਨਦੀ ਦੇ ਸੁੱਕੇ ਥਲ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ। ਗੰਗਾ-ਸਿੰਧ

ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਪੱਟੀ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਉਪਰਲੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਲੁਜ ਅਤੇ ਘੱਗਰ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਇਲਾਕਾ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਘੱਗਰ ਅਤੇ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਇਲਾਕਾ ਉਪਰਲੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋ. ਆਰ.ਐਲ. ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ 'ਇੰਡੀਆ ਏ ਰੀਜਨਲ ਜਿਓਗ੍ਰਾਫੀ' ਨੂੰ ਪਰਬਤ ਲੜੀ ਅਤੇ ਬਾਰ ਰੇਗਿਸਤਾਨ, ਪੱਛਮ ਅਤੇ ਪੂਰਬ ਦੇ ਪਾਸੇ ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਜਮੁਨਾ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਇਲਾਕਾ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਲਾਕਾਈ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨਾਲ ਸੂਚੇਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨਾਲ ਜੂਝਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। 1976 ਵਿਚ ਹੋਈ 'ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾਨਫਰੰਸ' ਮੌਕੇ ਰੋਮਿਲਾ ਬਾਪਰ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਇਕ ਅਰਥ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋ-ਆਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਖਿੱਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।' ਇੱਥੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਤਾਂ ਚਾਰ ਦੋਆਬ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਪੰਜ-ਦੋਆਬਾਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਰੋਮਿਲਾ ਬਾਪਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ 'ਇਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਤਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੀ ਉਭਰੀ ਹੈ।' ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਥਨ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਾਲ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਦਾ ਪਰ ਇੱਥੇ ਇਲਾਕਾਈ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਅਹਿਮ ਮੁੱਦਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਲਈ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਰਫ ਭੂਗੋਲਿਕ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਤ ਵੀ ਅਹਿਮ ਹਨ। ਰੋਮਿਲਾ ਬਾਪਰ ਨੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੀ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਵੱਡੇਰਾ ਭਾਗ ਇਸ ਦੇ ਉਪ ਖਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਤੇ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤੱਥ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਵਾਉਣਾ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਐਂਡ ਸੋਸ਼ਲ ਮੂਵਮੈਂਟਸ ਇਨ ਏਸ਼ੀਐਂਟ ਪੰਜਾਬ' ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਨਾ ਤਾਂ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਵਾਲਾ ਪੰਜਾਬ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਕਸੌਟੀ ਨਾ ਤਾਂ ਭੂਗੋਲਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ ਭੂਗੋਲਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਤਫਾਕ ਨਾਲ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੱਤ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸੋਧ ਲਏ ਗਏ ਹਨ।

ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ਸੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਮੂਲ ਸਥਾਪਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ ਆਖੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਵਸਦੀ ਸਿੰਧ ਘਾਟੀ ਦੀ ਸਭਿਅਤਾ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮਨਵੇਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ

ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਮਨਵੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜੋ ਬਿਲਕੁਲ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਵੱਡੇ ਇਲਾਕੇ ਤੱਕ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਵਰਣ-ਆਸ਼ਰਮ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜਿਕ ਆਦਰਸ਼ਾਂ, ਹੋਮ ਯੋਗ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਰਮ-ਕਾਂਡਾਂ, ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨ, ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਿਚ। ਉਸ ਯੁੱਗ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਮਾਤ-ਭੂਮੀ ਉਪਰ ਫਖਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਇਕਸੁਰਤਾ ਅਤੇ ਏਕਤਾ ਬਾਰੇ ਜੋ ਗੱਲ ਆਖੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭਾਵੇਂ ਅਤਿਕਥਨੀ ਹੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਉੱਤੇ ਹੱਕੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਈਸਾ ਪੂਰਬਲੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਵਿਚ ਸਪਤ ਸਿੰਧੂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵੈਦਿਕ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਆਏ ਅਤੇ ਫੇਰ ਗੰਗਾ-ਜਮੁਨਾ ਦੋਆਬ ਤੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲ ਗਏ। ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ੁੱਧਤਾਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੰਨਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਉਦੋਂ ਉੱਠ ਅਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਮੁੱਚੀ ਸਫਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਹ ਲਸਣ ਅਤੇ ਪਿਆਜ਼ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂ-ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਵੀ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਮੁਰਗੇ, ਭੇਡਾਂ, ਖੇਤੇ, ਸੂਰ, ਊਠ ਆਦਿ ਦਾ ਮਾਸ। ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਯੂਨਾਨੀਆਂ, ਪਾਰਥੀਆਂ, ਸ਼ੱਕਾਂ ਅਤੇ ਕੁਸ਼ਾਣਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ੀ ਆ ਗਈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਾਣ ਸਾਮਰਾਜ ਇਰਾਨੀ, ਚੀਨੀ, ਰੋਮਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦਾ ਮਿਲਣ ਬਿੰਦੂ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੇ ਪੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਗਈ। ਮਹਾਂਯਾਨੀ ਬੁੱਧਮਤ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਹੁਣ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵਿਚ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਉਂ ਏਸ਼ੀਆ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਦਾਰਤਾ ਆ ਗਈ।

000
ਸਾਡਾ ਸਰੋਕਾਰ ਬੁੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚਲੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਨਾਲ ਇੰਨਾ ਨਹੀਂ ਜਿੰਨਾ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਹੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕਾਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਦੋਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਉਸਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੱਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਬਦਲ ਗਈ ਸੀ। ਕਨਿਸ਼ਕ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕਾਰਨ ਤੇ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਵਾਲੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਲਹਿਰ ਕਾਰਨ ਭੂਮੀ ਉੱਤੇ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕ ਦੋਆਬ ਦੇ ਉਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਦਰਿਆਈ ਘਾਟੀਆਂ ਵੱਲ ਜਾਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਰਾਨੀ ਢੰਗ ਦੇ ਖੂਹਾਂ ਦੀ ਸਿੰਜਾਈ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਤੋਂ ਬਾਬਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਅਬੁਲ ਫਜ਼ਲ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸੰਘਣੀ ਵਸੋਂ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

(ਬਾਕੀ ਅਗਲੇ ਸਫੇ 'ਤੇ)

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ

ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੇਂਦਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਆਕਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜੋ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਵਪਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਪਾਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਕਿੰਨੀ ਅਮੀਰ ਹੋਵੇਗੀ।

ਧਰਮ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੁੱਧਮਤ ਦੀ ਥਾਂ ਵੈਸ਼ਨਵ ਅਤੇ ਸ਼ੈਵ ਮਤ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਮਤਾਂ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੀ। ਸ਼ੈਵਮਤ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਗੌਰਖਨਾਥ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਯੋਗੀਆਂ ਦੀ ਲਹਿਰ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਜੋ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਵਧੇਰੇ ਉਦਾਰ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਵੈਸ਼ਨਵ ਭਗਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਵੀ ਉਭਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸੀ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੋਵੇਂ ਸਨ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਮਸਜਿਦਾਂ ਅਤੇ ਖਾਨਗਾਹਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਉਂ ਅੱਧ-ਪੱਛੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਮਹਾਂਕਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਪੈਰੋਬਰੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਆ ਕੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੁਲੀਨ ਵਰਗ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਰਬੀ ਵੀ ਆ ਗਈ ਜਦੋਂਕਿ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰ ਅਜਿਹੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਜੋ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਕਬੂਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 16ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਮਕਬੂਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਫਾਰਸੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਭਾਸ਼ਾ ਆ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਇਸਤੇਮਾਲ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉੱਚੇ ਵਰਗਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਸਿੱਖਿਆ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਉਪ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਮੌਖਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਾਹਿਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਅਮੀਰ ਖੁਸਰੋ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਲਾਹੌਰੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੇਰ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕਪਟਨ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਕਵਿਤਾ ਜਾਂ ਬਾਣੀ ਰਚ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਫੀ ਫਕੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ ਵੀ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਲੀਹ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀਰ ਰਸ ਅਤੇ ਸ਼ਿਗਾਰ ਰਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਬਣ ਕੇ ਉਭਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਰਚਨਾ ਅਕਬਰ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸ਼ਾਇਰ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਰਚਨਾ ਸੀ ਦਮੋਦਰ ਗੁਲਾਟੀ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਕਿੱਸਾ ਹੀਰ ਰਾਂਝਾ।

ਮੋਤਵੀਂ ਝਾੜ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਨੁਕਤੇ ਤੋਂ ਜਿਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਸ਼ਾਹਜਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ਾ-ਦੁੱਲਾਖਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਲੰਮੀ ਸਾਂਝ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। ਉਸੇ ਤਾਕਤ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖਵਾਉਣ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਦੇ ਵੀ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਫੈਲਣ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਣ ਗਈਆਂ।

17ਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਚੇਤਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਸੀ। ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਸੰਕਲਨ ਨਾਲ 17ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਾਰਤਕ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ 'ਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋ ਗਈ। ਦਮੋਦਰ ਨੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਜਿਸ ਰੂਪਕਾਰ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ 18ਵੀਂ ਸਦੀ

ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਅਤੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦੇ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰੀ ਦੀ ਬੀਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਉਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਉਭਾਰ ਨੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹੋ ਕੇ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੇਖਕ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਲੇਖਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਸ ਮਾਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਸਮੁੱਚੇ ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਮਗਰੋਂ ਜਾਂ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜ ਗਈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਅਜਿਹੇ ਗਹਿਣੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੋ ਜੋ ਹਿੰਦ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਹਿਮਦ ਯਾਰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਨਿਰੋਲ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵੀ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉੱਠੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਉੱਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੇ ਮੁਗਲ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਇਲਾਕੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਹਕੂਮਤ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਲਈ। ਇਹ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਦੇਸੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਧੇਰੇ ਢੁੱਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਹਾਕਮਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਢੁੱਕਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਾਇਆ। 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਹਾਕਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਪੈਟਰਨ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆਂ ਪਤਾ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ ਖਾਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ 18ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅੱਧ ਤੱਕ ਹੋਣੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਬਦਲ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਇਲਾਕਾਈ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਇਰ ਸ਼ਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਨੇ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਅਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਰਮਿਆਨ ਹੋਣੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਾਲੇ ਯੁੱਧ ਆਖਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਵਖਰੇਵਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਰ ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਭੂਸੱਤਾਧਾਰੀ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪਰ ਨਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪਕਾਰ ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਸਮੂਹ ਧਰਮ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਚੇਤਨਾ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫੁੱਲਿਤ ਹੋਈ। 1940 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸ਼ਾਇਰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਾਣ ਦੇ ਸੋਹਲੇ ਗਾਉਂਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਰ ਸਿਕੰਦਰ ਹਜ਼ਾਤ ਖਾਂ ਵਰਗਾ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ

ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਲਈ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਅਹਿੰਤ ਸੋਚਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਬਾਹਰਲੇ ਬੰਦੇ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ। ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੇ ਇਸ ਇਲਾਕਾਈ ਜਜ਼ਬੇ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀਆਂ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਇਹ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਹਾਕਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਪਰਾਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੇ ਨਵੀਂ ਮੱਧ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹੜੀ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ, ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਾਲੀ, ਅਸਰਦਾਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੇਤਨ ਸੀ। ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਹਾਕਮ ਆਪਣੀ ਐਲਾਨੀਆ

ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਉਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਤਹਿਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਪਰਦਾਇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਗੂ ਵਜੋਂ ਸੋਚਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਇਸਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਦੀ ਹਲਕੀ ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ ਹੀ ਹੋਣੀ ਸੀ ਪਰ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤਾਂ ਧਰਮ ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹਮਲਾ ਸਨ। ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਉੱਤਰ ਧਾਰਮਿਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ।

ਧਰਮ ਸੁਧਾਰ ਅਤੇ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਵੀਂ ਮੱਧ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪਿਆ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੇਸੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾਵਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਿਸ ਨੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲਿਪੀਆਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਵੀ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਤਿੱਖੇ ਮਤਭੇਦ ਸਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਿਸ ਨੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਕੁਝ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਸਾਂਝ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਨੂੰ ਫਾਰਸੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਅਤੇ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦਰਜੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਇਸ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਨੂੰ ਜੋਤਨ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਾਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮਨੋਰਥਾਂ ਲਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਫਿਰਕਿਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹਿੱਤਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਤਿੱਖਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਬਣ

ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਇਕਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਗੋਲਿਕ ਲੱਛਣ ਤਾਂ ਸਨ ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਪਛਾਣ ਇਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਗਿਆ। ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੇ ਸਾਂਝੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਕ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਦੂਸਰੇ ਧਾਰਮਿਕ ਫਿਰਕਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸੂਬੇ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦੇ ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਤਪਰਤਾ ਦਿਖਾਈ ਅਤੇ ਇਹੀ ਸਿਧਾਂਤ ਬੰਗਾਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦਾ 1956 ਵਿਚ ਪੁਨਰਗਠਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ 1966 ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਜੋ ਵੱਧ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇੰਨੀ ਹੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਇਉਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਘਟਣ ਨਾਲ ਵੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਇਕਸੁਰਤਾ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਇਕਾਈ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅੰਦਰੋਂ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

000
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਇਕ ਪੱਖ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝਣ ਵੇਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇ ਸਨ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਸ ਦੇ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਿਖਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਖਰ 1949 ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਗਈ ਜੇ.ਡੀ. ਕਨਿੰਘਮ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਦਿ ਸਿਖਸ' ਸੀ। ਇਹ ਉਹ ਵਰ੍ਹਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਅਤੀਤ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤੀ ਗੰਭੀਰ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਅਤੀਤ ਪ੍ਰਤੀ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲੇਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਗੈਰ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰੇਟ ਪੱਧਰ ਦੇ ਖੋਜ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਉਪਰ ਆਧਾਰਿਤ ਸਨ। ਇਹ ਸਨ ਜੀ.ਸੀ. ਨਾਰੰਗ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਟਰਾਂਸਫਰਮੇਸ਼ਨ ਆਫ ਸਿੱਖਿਜ਼ਮ' ਅਤੇ ਜੀ.ਐਲ. ਚੌਧਰੀ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਏ ਸੋਵਰੇਨ ਸਟੇਟ'। ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ 'ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ' ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਇੰਦੂ ਭੂਸ਼ਨ ਬੈਨਰਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਐਵੇਲੂਸ਼ਨ ਆਫ ਦਿ ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਐਨ.ਕੇ. ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਰਾਈਜ਼ ਆਫ ਦਿ ਸਿੱਖ ਪਾਵਰ' ਤੇ 'ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ' ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਉਭਰਨ ਵਾਲੀ ਧਾਰਮਿਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਸੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਚਿਰ ਸਥਾਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਭਰ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਉਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ

ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੇ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ, ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਕਾਦਮਿਕ ਖੋਜ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਕਾਰੀ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਵੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ 'ਸਿੱਖ' ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲੇਖਣ ਨਾਲੋਂ ਲੰਮੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤਕੜੀ ਵੀ।

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਇਕਮਿਕ ਕਰਕੇ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਅੰਗ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਰਲਗੰਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਲਾਕਾਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਮੱਸਿਆ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਕਿਹੜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੁਮੇਲ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਹੱਤਵ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਮੌਤਵੀਂ ਝਾੜ ਪਾਉਂਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਇਕਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਗੋਲਿਕ ਲੱਛਣ ਤਾਂ ਸਨ ਪਰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਹ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਪਛਾਣ ਇਸ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਕੁਝ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬੋਲੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਸਾਹਿਤਕ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਪਛਾਣ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਫੈਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹਕੂਮਤ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਤੇ ਉਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੁਭਾਅ ਨੇ 'ਪੰਜਾਬੀ' ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਫੈਲਾਉ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਪਾਸਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਲਾਕਾਈ ਪਛਾਣ ਬਾਰੇ ਸੁਚੇਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਹੋਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਕ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਦਾ ਸਮਾਨਅਰਥਕ ਬਣ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚਲਾ ਇਲਾਕਾ ਹਿਮਾਲਿਆ ਅਤੇ ਬਾਰ ਮਾਰੂਥਲ ਅਤੇ ਸਿੰਧ ਤੇ ਜਮਨਾ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਸਮਾਜਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ ਇਕਸਾਰਤਾ ਵਾਲਾ ਖਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਵਸੋਂ ਸਾਂਝੀ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਅਜਿਹਾ ਸੰਕਲਪ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਚੀਨਤਮ ਕਾਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਵੀ ਮਦਦ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪੰਜਾਬ ਜਿਹੜਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖਿੱਤੇ ਨਾਲ ਸਮਾਨਤਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਹਰਿਆਣਾ, ਕੇਂਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਿਤ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਸ ਤੋਂ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਇਕਾਈ ਵਜੋਂ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਵਾਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕਤਾ ਅਤੇ ਉਪਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਸੰਕੋ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਸੁਭਾਵ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਖਿੱਤਾ ਅਪਰਿਵਰਤਨਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸਮਰੂਪ ਹਕੀਕਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਘੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਕਲਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਹਾਰਕ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਦਾ ਸੀਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਕੀਕਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੰਨਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਲਈ 'ਪੰਜਾਬ' ਇਲਾਕਾਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਸੰਕਲਪ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਡੇਰੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਪ-ਖਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਵੱਲ ਵੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਭੰਡਾਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬ' ਰਵਾਇਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੋਚ ਨਾਲੋਂ ਕੁਝ ਹਟਵੀਂ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਭੰਡਾਲ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਅੱਜ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨੂੰ ਪਰਖਣ ਦਾ ਸਾਡਾ ਪੈਮਾਨਾ ਉਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਅਗਲੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਲਈ ਲੱਭੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਨਾ ਕਿ ਪਰਚਮ ਵਾਂਗ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਟੁਕੜਾਂ।”

“ਅਜੋਕੇ ਵਿੱਤੀ ਸਰਮਾਏ ਦੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮਨੋ-ਚੇਤਨਾ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਭਰਮ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਵ-ਉਚ ਸਚ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਨਾ ਵਿਵਸਥਾ ਹੀ ਇਕੋ-ਇਕ ਸੰਭਵ ਦੁਨੀਆ ਹੈ। ਇਸ ਭਰਮ ਦੇ ਸੱਚ ਜਾਪਣ ਲਈ ਇਕੱਲਾ ਸਟੇਟ ਦਾ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਘੜ ਲਏ ਗਏ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਆਖਣ ਲਈ ਦੋ

ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਘੜ ਲਏ ਗਏ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਆਖਣ ਲਈ ਦੋ

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ
ਫੋਨ: +91-98156-98451

ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਪੈਂਤੜਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ।

... ਪਹਿਲਾ, ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਰਹੇ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਹਕੀਕਤ ਤੋਂ ਤਰਕ ਆਧਾਰਿਤ ਜਵਾਬ। ਦੂਸਰਾ, ਪਰ ਓਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ, ਮਾਰਕਸ ਕੋਲ ਪਰਤ ਕੇ ਉਸ ਅਸਲ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਓਨਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹੈ, ਜਿੰਨਾ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸੀ।”

ਸਾਰੀ ਕਿਤਾਬ ਨਿਠ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਬਾਅਦ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰਵਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਵਾਇਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਮਾਰਕਸ-ਏਂਗਲਜ਼ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਮੌਲਿਕ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਵਲ ਮੋੜਾ ਨਹੀਂ ਕਟ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਰਵਾਇਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬਣੀਆਂ ਦੋ ਗਲਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ।

ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਨਾ ਕਿ 'ਕੈਪੀਟਲ' ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਲਿਖਤ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਧਾਰਨਾ ਕਿ "ਜਿਵੇਂ ਨਿਊਟਨ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂਤਾ ਬਲ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ, ਫਰਾਇਡ ਨੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਰਾਹੀਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਢੰਗ ਦੀਆਂ ਵਖਰੀਆਂ ਖਸਲਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ।”

ਪਹਿਲੀ ਧਾਰਨਾ ਮਾਰਕਸ ਦੀ 'ਕੈਪੀਟਲ' ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਪਹਿਲੀ ਮੌਲਿਕ ਖੋਜ ਨੂੰ ਦੋਮ ਦਰਜੇ ਉੱਤੇ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਕਿਰਤ ਰਚੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਇੰਝ ਆਲਮੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਅਛੇਪਲੇ ਹੀ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਧਕਣ ਲਈ ਸਰਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਵੇਲੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਲੈਨਿਨ ਉੱਤੇ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸਟਾਲਿਨ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਅਧੂਰਾ ਜੁਆਬ ਦੇ ਕੇ ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਸ਼ਾਹਕਾਰ 'ਕੈਪੀਟਲ' ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਸ ਦੀ ਗੀਗਲ ਅਤੇ ਫਿਊਰਬਾਖ ਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਤੋਂ ਅਗੇ ਜਾ ਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੇ 'ਕੈਪੀਟਲ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਦੂਜੀ ਧਾਰਨਾ ਜਿਥੇ ਨਿਊਟਨ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਕੀਤੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ 'ਸਾਇੰਸ' ਦੀ ਸਾਇੰਸ' ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ

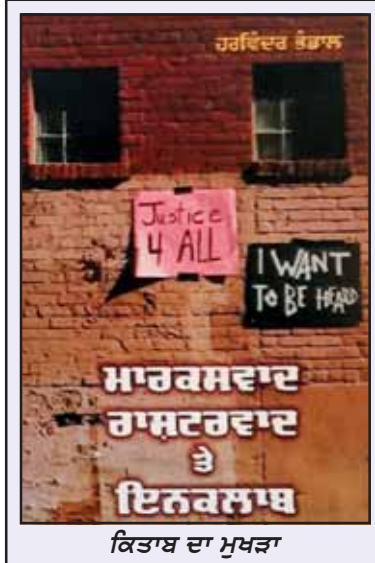
ਅੱਜ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਵਿਕਾਸ ਮਾਡਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਵੰਗਾਰ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅੱਜ ਭਾਵੇਂ ਹਾਸ਼ੀਏ ਉੱਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਅੱਜ ਵੀ ਓਨੀਆਂ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਹਨ। ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਹਰਵਿੰਦਰ ਭੰਡਾਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ 'ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬ' ਬਾਰੇ ਸ. ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਫਰਾਡ 'ਫਰਾਇਡ ਦੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ' ਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਬਰਾਬਰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸਲੀ ਜਨਮ ਦਾਤਾ ਖੁਦ ਮਾਰਕਸ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਹੀ ਗੀਗਲ ਦੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ 'ਮਨ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਸਾਇੰਸ' ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫਰਾਇਡ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਯੂਰਪ ਦੇ ਬਿਮਾਰ ਮਨ ਦਾ

ਜਿਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਯਮ ਬਾਹਰੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਖੁਦ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋਵੇਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਖ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ... ਇਛਾਵਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਇਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਤੇ ਜੁਗਤ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਨਾਫਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਨਾਫਾ ਕਮਾਉਣਾ ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਜਕੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਮੁਰਦਾ ਪੂੰਜੀ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜ ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹੈ।”

“ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਰਾਜਸੀ ਅਰਥਚਾਰਾ ਵਪਾਰ ਦੇ ਫੈਲਣ ਦੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਤਰਕਗੀਣ ਛਾਬੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਸਾਇੰਸ

ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਮੁਖੜਾ

ਅਮਰੀਕਾ, ਚੀਨ, ਯੂਰਪ, ਬਰਤਾਨੀਆ ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਿਰ-ਵਢ ਮੁਕਾਬਲਾ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ 'ਸਾਮਰਾਜ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਅਵਸਥਾ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਸਾਮਰਾਜੀ ਦੌਰ 'ਚ ਆ ਕੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਇਹ ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਰ ਵਗਿਸ਼ੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ-ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਡੀਆਂ ਖੋਹਣ ਦੀ ਦੌੜ ਹੈ। ਇਹੀ ਦੌੜ ਇਹਨਾਂ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ ਅਰਬਾਂ-ਖਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਪਰਮਾਣੂ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲੋੜ ਵਿਚੋਂ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕਰੋੜਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਹਥਾਂ 'ਚੋਂ ਰੋਟੀ ਖੋਹ ਕੇ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦ ਰਹੀ ਹੈ।

ਹਰਵਿੰਦਰ ਭੰਡਾਲ

ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਹੈ।

ਪਛਮੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਖੇਤਰ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਗੀਗਲ ਨੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਕਹੀ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਹੀ 'ਰਬ' ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਹੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਗੀਗਲ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਰਬੀ ਹੋਂਦ ਬਲਕਿ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕੁਦਰਤ ਰਬੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਇਸ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਸਿਰਮੋਰ ਸਿਰਜਣਾ ਹੈ। ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ, ਤਰਕਸੰਗਤ, ਜਗਿਆਸੂ ਮਨ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਸਲੀ ਹੋਂਦ ਹੈ ਪਰ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਗਿਆਨ ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਇਹ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੇ ਅਨੁਭਵੀ ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੋਮਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਿਊਰਬਾਖ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਕਿਰਤ 'ਇਸਾਈਅਤ ਦੇ ਤਤ' ਵਿਚ ਇਸਾਈ ਧਰਮ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀ ਹੈ ਕਿ ਫਿਊਰਬਾਖ ਕੁਦਰਤ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ।

ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ 'ਕੈਪੀਟਲ' ਦੀ ਤੀਜੀ ਜਿਲਦ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੰਨਿਆਂ (ਸਫਾ 820) 'ਤੇ ਲਿਖੀ ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦੀ ਬਾਹ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੀ ਕਿ "ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹਕੀਕੀ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਬੁਝਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ, ਇਉਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦਾ ਖਾਸਾ ਜਿਣਸੀ (ਵਿਕਾਊ) ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਾਕੀ ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਜੀਵ ਜਗਤ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਸਿਧਾ ਕੁਦਰਤ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਭਿਅਕ ਮਨੁੱਖ ਸਗਲ ਸਮਾਜੀ ਤਾਣੇ ਬਾਣੇ ਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਭਵ ਢੰਗਾਂ ਸਮੇਤ ਸਿਧਾ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ।”

ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਗੀਗਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, “ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਪਣੀਆਂ (ਕੁਦਰਤੀ-ਮਨੁੱਖੀ) ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਸੁਚੇਤ ਪਛਾਣ ਹੈ। ... ਆਜ਼ਾਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਨੇਮਾਂ ਤੋਂ ਕਲਪਿਤ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਕੁਦਰਤੀ ਨੇਮਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾਲ ਜੀਵਨ

ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਅਰਥ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਸਵੈ ਉੱਤੇ ਖੁਦ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਕੁਦਰਤ ਉੱਤੇ (ਸਾਮੂਹਿਕ) ਕਾਬੂ ਪਾਉਣਾ ਹੈ।”

ਇਥੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਦਰਤ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਉਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੁਦਰਤ ਉੱਤੇ ਜਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਬੇਲਿਹਾਜ਼ ਉਜਾੜਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤੀ-ਮਨੁੱਖੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਚਰਨਾ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਕੁਦਰਤੀ ਆਫਤਾਂ ਦਾ ਸਾਮੂਹਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੱਲ ਲਭਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾਰੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, “ਕੁਦਰਤ 'ਤੇ ਜਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ਫਹਿਮੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਹਰ ਜਿੱਤ ਦਾ ਕੁਦਰਤ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।... ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹੇ ਕਿਸੇ ਅਜਨਬੀ ਵਾਂਗ ਕੁਦਰਤ 'ਤੇ ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਖੁਦ ਹਡ-ਮਾਸ-ਦਿਮਾਗ ਸਮੇਤ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਹੀ ਅਟੁਟ ਅੰਗ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਰਖਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਮੁਹਾਰਿਤ ਇਸ ਹਕੀਕਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਦਰਤੀ ਨੇਮਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਾਂ।”

ਪੂੰਜੀ ਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: “ਪੂੰਜੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ (ਮੁਰਦਾ) ਕਿਰਤ ਹੈ। ਪੂੰਜੀ ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਕਤੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗੁਣਾਂ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਖਰੀਦ ਸ਼ਕਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹਾਸਲ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਨਿਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਿਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਉੱਤੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਕੋਲ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਹਕ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਪੂੰਜੀ ਦੇ ਇਸ ਹਥਿਆਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹੁਕਮੀਆ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਰਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਇਹੀ ਹੁਕਮੀਆ ਸ਼ਕਤੀ ਖੁਦ ਪੂੰਜੀ ਮਾਲਕ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਜਕੜ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਪਤੀ ਖੁਦ ਵੀ ਮੁਰਦਾ ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁਲਾਮ ਬਣ

(ਕਾਨੂੰਨੀ ਫਰਾਡ) ਦੇ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਜਨਮ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਲਾਲਚੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚੋਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਜੂਦ ਵਿਚ ਘੋਰ ਕਮੀਨਗੀ ਅਤੇ ਸੁਆਰਥ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਲੋਕ ਅਜੇ ਵੀ ਇਸ ਮੂਰਖਾਨਾ ਸੋਚ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ ਕਿ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਦੌਲਤ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਫੌਰੀ ਕੰਮ ਇਸ 'ਕੀਮਤੀ' ਧਾਤ ਦੀ ਬਰਾਮਦ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੌਮਾਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕਮੀਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਿਹਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦਾ ਹਰ ਸੰਭਵ ਢੰਗ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਗਦ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਵਜੂਦ ਸਮੇਈ ਅਲਾਮਤ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਤਾਣੇਬਾਣੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਣ ਲਈ ਜਿਹੜਾ ਰੋਲ ਪਹਿਲਾ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਓਹੀ ਰੋਲ ਹੁਣ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਰੁਤਬਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।” (ਏਂਗਲਜ਼)

“ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪੈਸਾ ਮਨੁੱਖ ਦਾ 'ਰਬ' ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੈਸੇ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਵਿਚ ਰਬੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਬਣੇ ਸਾਰੇ ਸੰਕਲਪਾਂ ਨੂੰ ਬੋਝੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਅਤੇ 'ਰਬ' ਨੂੰ ਵਿਕਾਊ ਜਿਣਸ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੇ ਪੈਸੇ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕੁਦਰਤ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਤਤ ਖੋਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਨਿਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਗਲਬੇ ਅਧੀਨ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕੁਦਰਤ ਬਾਰੇ ਬਣਿਆ ਮਨੁੱਖੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ, ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫਰਤ ਅਤੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਜਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਅਤੇ ਸਿਰਫ ਪੈਸੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।” (ਮਾਰਕਸ)

“ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, “ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਧੀਨ ਅਜੋਕੇ ਬੁਰਜਵਾ ਸਮਾਜ ਨੇ ਪੈਦਾਵਾਰ ਅਤੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਧੜਵੈਲ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਕਾਰਨ ਇਹ ਉਸ ਜਾਦੂਗਰ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਜਗਾਈਆਂ ਜਾਦੂਗਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ

ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰਖਣ ਦੇ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਕੁਝ ਕੁ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਵਾਪਾਰਿਕ ਸੰਕਟ ਹਰ ਵਾਰ ਸਮੁੱਚੇ ਬੁਰਜੁਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਡਾ ਖਤਰਾ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਸੰਕਟਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਮੌਜੂਦਾ ਪੈਦਾਵਾਰ ਸਗੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰਜੇ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਾਧਨ ਵੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਚਨਚੇਤ ਸਾਰਾ ਸਮਾਜ ਕੁਝ ਚਿਰ ਲਈ ਖੁਦ ਨੂੰ ਵਗਿਸ਼ੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਰਬਵਿਆਪੀ ਤਬਾਹੀ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸਨਅਤ ਅਤੇ ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਬੇਨ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ। ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਵਲਗਣਾਂ ਏਨੀਆਂ ਤੰਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਦੌਲਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮੇਅ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਇਸ ਸੰਕਟ ਦਾ ਹੱਲ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਭਾਰੀ ਤਬਾਹੀ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨਵੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਕਾਬੂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਮੰਡੀਆਂ ਦੀ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਲੁਟ ਕਰਕੇ।”

ਬਿਲਕੁਲ ਇਹੀ ਹਾਲਤ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਹੀ ਸਿਰ-ਵਢ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਾ, ਚੀਨ, ਯੂਰਪ, ਬਰਤਾਨੀਆ ਤੇ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੈਨਿਨ ਨੇ 'ਸਾਮਰਾਜ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਅਵਸਥਾ' ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਮਰਾਜੀ ਦੌਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਇਹ ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਆਪਸੀ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਗਿਸ਼ੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ-ਦੂਜੇ ਕੋਲੋਂ ਮੰਡੀਆਂ ਖੋਹਣ ਦੀ ਦੌੜ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਚਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਦੌੜ ਇਹਨਾਂ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉੱਤੇ ਅਰਬਾਂ-ਖਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਪਰਮਾਣੂ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਾਸਤੇ ਖਰਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲੋੜ ਵਿਚੋਂ ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਕਰੋੜਾਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰੋਟੀ ਖੋਹ ਕੇ ਅਰਬਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦ ਰਹੀ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਫਿਤਰਤ ਤੋਂ ਟੁਟਿਆ ਹੋਇਆ ਆਪਣਾ ਹੀ ਕਲਪਿਆ ਸਮਾਜ ਸਿਰਜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਜੋਕਾ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਕਲਪਿਆ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਮਹਿਜ਼ ਵਗਿਸ਼ੀ ਲੁਟ ਦਾ ਸੰਦ ਹੈ। ਇਹ ਹਥੀਂ ਕਿਰਤ ਤੋਂ ਟੁਟੇ ਵਿਹਲਤ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਜਨਕ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਪਰਾਈ ਕਿਰਤ ਉੱਤੇ ਪਲਣ ਵਾਲੇ ਪਰਜੀਵੀ, ਨਸ਼ੇੜੀ, ਜੂਏਬਾਜ਼ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਸਵਾਗਿਰੀ ਨੂੰ ਹੁਲਾਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋੜਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਔਰਤ ਵੇਸਵਾਗਿਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮਰਦ ਵੇਸਵਾਗਿਰੀ ਤੇ ਸਮਲਿੰਗੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਆਰਥਿਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਸਿਟਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਸਾਮਰਾਜੀ-ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਹਨ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪਧਰ ਉੱਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਪਰਵਾਸ ਅਤੇ ਆਵਾਸ ਸਹਿਜ ਮਨੁੱਖੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਦਾ ਸਿਟਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਅੰਨ੍ਹੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਅਨਾਰਕੀ ਦੀ ਦੋਣ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਜ਼ਹਿਰੀ ਹੋਣਾ, ਪਾਣੀ ਦਾ ਪੀਣਯੋਗ ਨਾ ਰਹਿਣਾ, ਚੌਗਿਰਦੇ ਦਾ ਪਲੀਤ ਹੋਣਾ, ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸੂਗਰ ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੇ ਸਾਰੇ ਰੋਗ ਇਸੇ ਸਾਮਰਾਜੀ ਵਿਨਾਸ਼ ਦੀ ਦੋਣ ਹਨ। ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਵਧੇਰੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੇ ਦੋ ਸੰਸਾਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗਾਂ ਪਹਿਲਾ ਲੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਸੰਸਾਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਯੂਕਰੇਨ ਵਿਚ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਨਾਟੋ ਮੁਲਕ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰੂਸ ਅਤੇ ਚੀਨ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਮਨੁੱਖਵਾਦੀ ਫਿਤਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਮੋਦੀਕੇ ਇਸ ਸਾਮਰਾਜੀ ਜੰਗ ਵਿਚੋਂ ਮੁਨਾਫਾ ਖਟਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਹੋ ਰਹੀ ਭਿਆਨਕ ਮਨੁੱਖੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੀ ਅਟਲ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਭੌਤਿਕਵਾਦੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨੂੰ ਪੁਨਾਈ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅਟੁਟ ਅਤੇ ਜੀਵੰਤ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੋਵੇ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰਾਂ

ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕੋਣ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਰਿੰਦਰ ਮੋਦੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਥਿਰਤਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਥਿਰਤਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਖਤਰਾ ਉਠਾ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਥਿਰਤਾ ਦਰਅਸਲ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਨਾਲ ਗੁਸਤ ਹੈ। ਖਾਸ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਮਾਜਿਕ ਬੇਚੈਨੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਜਾਤ-ਯੁੱਧ ਜਾਂ ਵਰਨ-ਯੁੱਧ ਦਾ ਨਹੀਂ

ਅਭੈ ਕੁਮਾਰ ਦੂਬੇ

ਹੈ; ਭਾਵ, ਉਹ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਦੇਣ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਆਧਾਰਿਤ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੇ ਗਰਭ 'ਚੋਂ ਉਪਜੀਆਂ ਆਰਥਿਕ ਨੀਤੀਆਂ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਕਾਮੀਆਂ ਇਕ-ਦੋ ਸਾਲ 'ਚ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰੀਆਂ। ਇਹ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹਨ।

ਮੋਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਖਰੀ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਸ 'ਚ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਛੇ ਸਾਲ ਤੱਕ ਚੱਲੀ ਅਟਲ ਬਿਹਾਰੀ ਵਾਜਪਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਥਿਰਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਥਿਰਤਾ ਦੇ ਸਮੀਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਮਾੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦਾ ਆਲਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਚੰਗੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਬਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵੀ ਹਿੰਸਕ ਅਤੇ ਮਾਰੂ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸ਼ਾਂਤੀ ਫੈਲਾਅ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੈਨਾ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਲਈ ਐਲਾਨੀ ਗਈ ਅਗਨੀਪਥ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆ 'ਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਾਤ-ਫੁਕ ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੇ ਵੀਹ ਦਿਨ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਦਿਆਂ ਹੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਨੂਪੁਰ-ਨਵੀਨ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੰਜ ਜੂਨ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਹੀ ਭਾਜਪਾ ਹਾਈਕਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੌਮੀ ਤਰਜਮਾਨ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਮੀਡੀਆ-ਇੰਚਾਰਜ ਨਵੀਨ ਜਿੰਦਲ ਨੂੰ ਸੰਗਠਨਾਤਮਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਆਸਮਾਨ ਟੁੱਟ ਪਿਆ। ਆਮ ਜੀਵਨ 'ਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਹਿਸਾਂ ਹੋਰ ਤਿੱਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨੇ ਹਮਲਾਵਰ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਪ੍ਰਤੀਕਿਰਿਆਤਮਿਕ ਰੂਪ 'ਚ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਉੱਭਰੇ ਹਨ।

ਇਕ ਨਜ਼ਰੀਆ ਨੂਪੁਰ-ਨਵੀਨ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਸਮਰਥਨ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਨਜ਼ਰੀਆ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਰਕੂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀ ਚਿੰਤਤ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉੱਤਰ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਚ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਤੇ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰ ਚੱਲਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਬਹਿਸਾਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਦਾਲਤ ਜਾ ਪੁੱਜਾ।

ਅਜੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਨੈਸ਼ਨਲ ਹੋਰਲਡ ਮਾਮਲੇ 'ਤੇ ਇੰਫੋਰਮੇਸ਼ਨ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ (ਈ.ਡੀ.) ਨੇ ਤਲਬ ਕਰ ਲਿਆ। ਨਵਾਂ ਵਿਵਾਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਵਰਕਰ ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਏ। ਸਵਾਲ ਹੈ: ਕੀ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਬੇਚੈਨੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸਿਰਫ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮਾਮਲਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ

ਪਿਛਲੇ ਅੱਠ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣੀ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪਾਰਟੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮਾਜਿਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਏਨੀ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ 'ਚ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸ ਕੋਲ ਸਰਕਾਰ

ਖਿਲਾਫ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿੰਨ ਮੁੱਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਚਾਰੇ ਤਾਂ ਮਹਿੰਗਾਈ-ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੇ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਵੱਡਾ ਅੰਦੋਲਨ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਚਾਰ੍ਹੀ ਤਾਂ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਚੱਲ ਰਹੇ ਬੁਲਡੋਜ਼ਰਾਂ ਖਿਲਾਫ ਡਟ ਸਕਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਆਪਣੇ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ।

ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਾਂਗਰਸ ਸਮਾਜਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ; ਉਹ ਵਿਰੋਧ ਜਤਾਉਣ ਲਈ ਖਾਨਾਪੂਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਚ ਉਹ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੋ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਇਸ ਰਵੱਈਏ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਖੋਖਲਪਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ 14 ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਅਗਨੀਪਥ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ

ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਟੁੱਟ ਪਿਆ। ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਰੱਖਿਆ ਮੰਤਰੀ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਹੁਲ ਦੇ ਬਚਾਅ 'ਚ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ

ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ, ਕੀ ਅਗਨੀਪਥ ਯੋਜਨਾ ਖਿਲਾਫ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਨੌਜਵਾਨਾਂ-ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ? ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ-ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਦਮ ਕਿਉਂ ਚੁੱਕਣਾ ਪਿਆ? ਅੰਦੋਲਨਕਾਰੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਸਾਤ-ਫੁਕ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਫੌਜ 'ਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਚਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਨਵੀਂ ਯੋਜਨਾ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਹ ਭਰਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਹੱਦ ਪਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ 'ਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਫੌਜ ਦਾ ਜਵਾਨ ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੇ ਦਮ 'ਤੇ ਉਹ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਾਤ 'ਚੋਂ ਵੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਨੀਵੀਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉੱਕਾ-ਪੁੱਕਾ ਲਗਭਗ 11 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੀ ਰਕਮ ਮਿਲੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਥਿਆਰ

ਚਲਾਉਣ 'ਚ, ਮੋਰਚਾਬੰਦੀ ਕਰਨ 'ਚ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਨ 'ਚ ਇਕ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਿਖਲਾਈ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਰਫ 21-22 ਸਾਲ 'ਚ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਨੌਜਵਾਨ ਜਦੋਂ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰਾਂ ਦੀ ਕਤਾਰ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੀ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਣਗੇ?

ਇਸ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ 'ਚ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕ ਵੀ ਨਾਕਾਮ ਹਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕ ਵੀ। ਜੇਕਰ ਅਜਿਹਾ ਨੌਜਵਾਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅੰਦੋਲਨ 'ਚ ਕੁੱਦਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਾਹਿਰ ਕਰਨਲ ਦਾਨਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਹੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਨੌਜਵਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਚਪੇਤਾਂ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਈਫਲਾਂ ਖੋਹ ਲੈਣਗੇ। ਕਰਨਲ ਦਾਨਵੀਰ ਅੱਗੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਪੱਥਰਬਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਨਜਿੱਠਣਗੇ?

ਅਗਨੀਪਥ ਯੋਜਨਾ ਖਿਲਾਫ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਾ ਜਾਤੀਵਾਦ ਦਾ ਅਸਰ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਜਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਪਛਾਣ ਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਹੀ ਟੁੱਟ ਗਈ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕੀਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਪੈਨਸ਼ਨ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਗਨੀਪਥ ਯੋਜਨਾ ਇਸ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ 'ਪੈਨਸ਼ਨਪਥ' ਨੂੰ ਖਤਮ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੇ ਪੈਸਾ ਬਚੇਗਾ, ਉਹ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਤੀਰੱਖਿਆ ਤਕਨਾਲੋਜੀ 'ਚ ਲਗਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਤਕਨਾਲੋਜੀ ਫੰਡ ਵੀ ਤਾਂ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਸੀ?

ਕੀ ਰਾਹੁਲ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਏਜੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਹਮਲਾਵਰ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕਾਂਗਰਸ ਅਗਨੀਪਥ ਯੋਜਨਾ ਨਾਲ ਨਾਰਾਜ਼ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਿਸ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ? ਕੀ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਰਣਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸੰਗਠਿਤ ਹੌਸਲਾ ਹੈ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਮਹਿੰਗੇ ਜ਼ਮੀਨੀ ਠੇਕੇ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬੈਠੇ

ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਕਟ ਉੱਤੇ ਚਰਚਾ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੈ। ਕੁਝ ਕਿਸਾਨ ਜੱਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਦਲਵੇਂ ਖੇਤੀ ਮਾਡਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨੀ ਠੇਕਿਆਂ ਦੇ ਅਸਮਾਨੀ ਚੜ੍ਹੇ ਰੇਟਾਂ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਕਿਸਾਨੀ ਸੰਕਟ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਹਿੰਗਾ ਠੇਕਾ ਵੀ ਹੈ।

ਮਾੜੇ ਅਤੇ ਦੁਆਬੇ ਨਾਲ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ

ਅਮਰਜੀਤ ਬਾਜੇਕੇ
ਫੋਨ: +91-98157-27360

ਜ਼ਮੀਨੀ ਠੇਕੇ 20 ਤੋਂ 30 ਫੀਸਦ ਮਹਿੰਗੇ ਹਨ। ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਇਹ ਠੇਕਾ 55 ਤੋਂ 70 ਹਜ਼ਾਰ ਫੀ ਏਕੜ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਲਵਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ 60 ਫੀਸਦੀ ਖੇਤਰਫਲ ਵਾਲਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ 22 ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 14 ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ 117 ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸੀਟਾਂ ਵਿਚੋਂ 70 ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ 1960 ਤੱਕ ਜਗੀਰੂ ਸੱਤਾ (ਪੈਪਸੂ ਰਾਜ) ਅਧੀਨ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅੱਜ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਏਕੜ ਦੀਆਂ ਢੇਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਗੀਰੂ ਸੱਤਾ ਦਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਠੇਕੇ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ? ਇਹ ਜਾਣਨ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨੀ ਠੇਕੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ 'ਤੇ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਕਬਰ ਵੇਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਠੇਕਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਪਜ ਦਾ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ। ਮਾਤੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ

ਲਈ ਕਈ ਥਾਈਂ ਚੌਥਾ ਹਿੱਸਾ, ਭਾਵ 25% ਫੀਸਦ ਸੀ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਸਮੇਂ 25, 33 ਅਤੇ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੱਕ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਜਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ 50 ਫੀਸਦੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਠੇਕਾ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕਦੇ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਵਾਂਗ ਟੈਕਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਉਪਜਾਊ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਉਪਜ ਦਾ 25, 33 ਅਤੇ ਕਿਤੇ 50 ਫੀਸਦ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। 1947 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੈਪਸੂ ਟੈਨੈਂਟ ਐਕਟ-1955 ਵਿਚ ਠੇਕਾ ਉਪਜ ਦਾ 33 ਫੀਸਦ ਹਿੱਸਾ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਗੀਰੂ ਰਾਜ ਨਾਲੋਂ ਅੱਜ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਖਰੇਵਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਦੌਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣ ਖਰੀਦਣ ਦੀ ਵਸਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਖਰੀਦੋ-ਫਰੋਖਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ 1793 ਦੇ ਚਾਰਟਰ ਐਕਟ ਵਿਚ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜਗੀਰੂ ਟੈਕਸ ਢਾਂਚੇ (ਰਈਅਤਵਾੜੀ, ਮਹਿਲਵਾੜੀ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰੀ) ਦੀ ਫਿਰ ਉਸਾਰੀ ਕੀਤੀ; ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਵਜੋਂ ਛੋਟ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਜਗੀਰੂ ਮਾਲਕੀ ਨੂੰ ਅਰਧ ਜਗੀਰੂ ਵਿਵਸਥਾ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲਗਾਨ ਜਗੀਰਦਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਵੱਡੀ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਕਿਸਾਨੀ ਠੇਕੇ ਦਾ ਰੇਟ ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜ਼ਮੀਨ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ ਜ਼ਮੀਨ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਚੌਧਰੀ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਗੈਰਹਾਜ਼ਰ, ਭਾਵ ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ, ਆੜ੍ਹਤੀ,

ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਆਦਿ; ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਚੰਗੀ ਖਾਸੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਠੇਕੇ ਦੇ ਸਿਰ ਸਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਕਿਸਾਨੀ ਵਿਚੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਕੋਲ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਅਤੇ ਐਸੋ-ਅਰਾਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਭਾਰੂ ਰੁਝਾਨ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ, ਕੰਮ ਢੰਗ ਅਤੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਜਗੀਰੂ ਹੈ।

ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲਾ ਤੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਠੇਕਾ ਜਗੀਰੂ ਲਗਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੈ। ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਅੱਜ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਔਸਤ ਠੇਕਾ ਕਰੀਬ 60 ਹਜ਼ਾਰ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਏਕੜ ਔਸਤ ਪੈਦਾਵਾਰ 90 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਠੇਕੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਤੇ ਪੰਜਾਬ ਫੀਸਦ ਭਾਵ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ 1.5 ਫੀਸਦੀ ਵਿਆਜ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਰੀਬ 3 ਹਜ਼ਾਰ ਇਹ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਾ 70 ਫੀਸਦੀ ਠੇਕੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਫਸਲਾਂ ਦਾ ਕਰੀਬ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਖਰਚ ਅਤੇ ਠੇਕਾ ਮਿਲਾ ਕੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਝਾੜ ਔਸਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਿਕਲੇ, ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸਪਰੇਅ ਰੋਗ ਮਾੜੇ ਨਿਕਲਣ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਕਰਜ਼ੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਆਮ ਤੌਰ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੇ ਵਾਹੀ ਯੋਗ ਸੰਦ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ-ਮਾਤਰ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਜ਼ਮੀਨ ਠੇਕੇ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤੀ

ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਕੋਲ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸੰਦ ਵਗੈਰਾ ਹਨ।

ਠੇਕੇ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਵਾਧਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕੁਝ ਕਾਰਨ ਪਿਛਲੇ ਇਕ ਡੇਢ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਬਾਸਮਤੀ ਅਤੇ ਮੁੱਛਲ ਝੋਨੇ ਦੀ ਖੇਤੀ 2005 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਮ ਹੋਈ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦੇ ਰੇਟ ਵੀ ਵੱਧ ਸਨ ਅਤੇ ਝਾੜ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਅਤੇ ਨਕਦੀ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਰ ਫਸਲਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਠੇਕੇ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਹਨ। ਤੀਜਾ, ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਰਾਂ ਲਾਗੇ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਬੀਜਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਠੇਕੇ ਵੱਧ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਸਮਤੀ/ਮੁੱਛਲ ਝੋਨੇ ਦੇ ਭਾਅ ਅਤੇ ਝਾੜ ਘਟ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਲਾਗਤਾਂ ਵਹੁਤ ਵਧ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਫਸਲ ਉੱਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਮੰਡੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਫਸਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਅ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਕਿਸਾਨੀ ਲਿਮਟ ਘਮਾਉਣ ਅਤੇ ਆੜ੍ਹਤ ਵਾਲਾ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਫਸਲ ਤੁਰੰਤ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ; ਮਸਲਨ, ਇਸ ਸਾਲ ਆਲੂ ਲਹਿੰਦੇ ਸਾਰ 700-800 ਰੁਪਏ ਕੁਇੰਟਲ ਸਨ, ਹੁਣ 2000 ਨੂੰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸਰ੍ਹੋਂ ਲਹਿੰਦੇ ਸਾਰ 5500 ਨੂੰ ਕੁਇੰਟਲ ਸੀ, ਹੁਣ 8000 ਨੂੰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਰੱਜੀ ਪੁੱਜੀ ਕਿਸਾਨੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਫਸਲ ਸਟੋਰ ਕਰਕੇ ਪੂਰਾ ਮੁਨਾਫਾ ਲੈ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਸੰਕਟ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਕਿਸਾਨੀ ਇਸ ਜਮ੍ਹਾਂਬੇਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਜਮ੍ਹਾਂਬੇਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਸਹਿਰੀ ਮੱਧਵਰਗ, ਮਜ਼ਦੂਰ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਜਮਾਤਾਂ ਝੱਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਸਾਲ ਅਪਰੈਲ ਮਹੀਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ

ਹੋਈਆਂ 14 ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 11 ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਹਨ। 1998 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੋਈਆਂ ਕੁੱਲ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚੋਂ 97 ਫੀਸਦ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕਿਸਾਨ 1 ਤੋਂ 5 ਏਕੜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ। ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਮਹਿੰਗਾ ਠੇਕਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਠੇਕਾ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਜੁੱਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਠੇਕਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਲਿਤ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵੱਲੋਂ ਪੰਚਾਇਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਦੇ ਸਸਤੇ ਠੇਕੇ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਕਰਨੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਜਮਾਤੀ ਪੱਖ ਵਿਸਾਰਨ ਨਾਲ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਕਿਸਾਨੀ ਧਨੀ ਅਤੇ ਜਗੀਰੂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀ ਸਗੋਂ ਇਹ ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਰਥਿਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਕਿਸਾਨੀ ਨੂੰ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦਲਿਤਾਂ ਖਿਲਾਫ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਖੇਤ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਧ-ਫੁੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੱਝਵੀਂ ਦਿਹਾੜੀ ਦੀ ਮੰਗ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨੀ ਦੀ ਦੁਬਾਰਾ ਵੰਡ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਜ਼ਦੂਰ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਸੀਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜ਼ਮੀਨ ਠੇਕੇ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮੰਗ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਗ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੋਟੂ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਾ ਵੀ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਿਸਾਨ ਏਕੜਾ ਲਈ ਪੁਲ ਵੀ ਉਸਾਰਨਗੇ।

ਸਿਆਸੀ ਮੁਨਾਫਿਆਂ ਦਾ ਮੱਕੜਜਾਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਵਾਨੀ

ਸਾਡੇ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਮਗਰੋਂ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸੀ ਬੰਦਿਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਸਾਜੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਜ਼ੀਰ ਕਹਾਉਂਦੀਆਂ ਇਹ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਸਾਡੀ ਆਬਾਦੀ ਦੇ ਪਿਛਵਾਤੇ ਪੈਂਦੇ ਡਾਕ ਬੰਗਲੇ (ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ) ਵਿਚ ਠਹਿਰਨ ਲਈ ਆਈਆਂ। ਅਸੀਂ ਬਨੇਰਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਛੱਤਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਦੇਖਣ ਲਈ ਅਹੁਲਦੇ ਰਹੇ ਕਿ 'ਵਜ਼ੀਰ' ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਕੋਈ ਸੁਪਰਮੈਨ ਜਾਂ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਖਾਬ ਦੇ ਪਰ ਲੱਗੇ ਹੋਣ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲੋਕਰਾਜ ਦੇ ਪੁਲਾਂ ਹੇਠੋਂ ਪਾਣੀ ਲੰਘਦੇ ਨੂੰ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਦਹਾਕੇ ਬੀਤਣ ਨੂੰ ਆਏ ਹਨ, ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਬੰਦੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਐਮ.ਪੀ., ਐਮ.ਐਲ.ਏ., ਮੰਤਰੀ, ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਦਿ ਕਈ ਅਹਿਮ ਪਦਾਂ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਹਾਰ ਰੁਤਬਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭਿਅਕ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸ਼ੱਕੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਸੰਸਦ ਵਿਚ ਇਜਲਾਸ ਸਮੇਂ ਖਰੁਦੀ ਹੋ ਕੇ ਖੱਪਖਾਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਠਿੱਠੀਆਂ ਲਾਉਣ, ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਉਣ, ਉਲਭੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇਬਾਜ਼ੀ ਵਾਲੀ ਹੋ ਗਈ।

ਕਮਲੇਸ਼ ਉੱਪਲ (ਪ੍ਰੋ.)
ਫੋਨ: +91-98149-02564

ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਮਗਰੋਂ ਸੱਤ-ਅੱਠ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਧ ਤਾਂ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਸ਼ਾਇਸਤਗੀ ਵਾਲਾ ਸੀ ਪਰ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਨਿਘਾਰ ਆਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਨਿਘਾਰ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਹੁਣ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰਖੀਆਂ ਵਿਚ ਨੁਮਾਇਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਦੋਂ ਵਜ਼ੀਰ ਕਹਾਉਂਦੇ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਖਸ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅੱਲੋਕਾਰੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੈਰਕਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਬੈਰਕਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ, ਸੁਖਦੇਵ ਤੇ ਰਾਜਗੁਰੂ ਵਰਗੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀਆਂ; ਇਹ ਆਮ

ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਤਲ, ਖੂਨ, ਤਸਕਰੀ ਜਿਹੇ ਜੁਰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸ਼ਰੀਫ ਦਾ ਕਤਲ, ਕਿਸੇ ਨਿਹੱਥੇ ਦਾ ਖੂਨ ਅਤੇ ਨਸ਼ਾ ਤਸਕਰਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ (ਥਾਪਤਾ) ਵਰਗੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਹੁਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਾਜੇ ਲੋਕਰਾਜ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਚੋਣਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ 75 ਸਾਲ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥੋਂ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਜੇ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋ ਕੇ ਜਨਤਕ ਮੁਆਫੀਆਂ ਮੰਗਦੇ ਤੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜਨ-ਸੇਵਾ ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ। ਇੰਝ ਕਰਕੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੀ ਅਜ਼ਮਤ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਆਸਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਬੰਦੇ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਵੱਕਾਰ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ।

ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਭਾਰਤੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਸਰਗਰਮ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਇਕ ਪੱਧਰ ਆਮ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਿਆਸੀ ਕੁਨਬਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਦੋਝੱਝ, ਮਿਲੀਭੁਗਤ, ਦਾਓਪੇਚ, ਝੂਠ-ਫਰੇਬ, ਦਲਬਦਲੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ-ਵੇਚ ਵਿਚ ਗੁਸਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਵਿਚ ਇਹ ਪੱਧਰ ਹੀ ਭਾਰੂ ਹੈ। ਇਕ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਪਾਰਟੀ ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ- 'ਸਿਰ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਣ ਦਿਆਂਗੇ।' ਦੂਜੀ ਪਾਰਟੀ ਤੀਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੈ- 'ਸਾਂਭ ਲਓ, ਹੁੰਝ ਲਓ, ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਲੈ ਜਾਓ।' ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਲਬਾਣੀ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਹਨ। ਵੋਟ ਪਾਉਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੁਣ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵੇਲੇ ਹੀ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ ਪਰ ਨੌਜਵਾਨੀ ਦੇ ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਰਾਹ-ਦਸੇਰੇ ਉਜਾੜਿਆਂ, ਲੁੱਟਮਾਰ, ਉਧਾਲਿਆਂ, ਚੋਰੀਆਂ, ਡਾਕਿਆਂ, ਹੱਤਿਆਵਾਂ, ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ।

ਸਿੰਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦਾ ਇਕ ਵੀ ਗੀਤ ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਯੂਅਲ ਸੁਣਨ, ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਿਆ। ਹੁਣ ਅਚਾਨਕ ਕਿਸੇ ਪੰਜਾਬੀ ਚੈਨਲ 'ਤੇ ਵੀਡੀਓ ਨਜ਼ਰੀਂ ਪਿਆ- 'ਦਿ ਲਾਸਟ ਰਾਈਡ'। ਦੇਖਣ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਕਿੰਟ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਤਾਂ ਸਮਝ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਬੰਦੂਕਾਂ ਰਿਵਾਲਵਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਇਹ ਨਾਇਕ ਨਾਇਕਾ(ਵਾਂ) ਸਿੰਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦੇ ਗੀਤ ਵਿਚ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕੀ ਹਨ, ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਕੀ ਹਨ, ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈ ਰਿਹਾ। ਰਤਾ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆਂ ਇੰਨਾ ਹੀ ਪੱਲੇ ਪਿਆ ਕਿ ਸੰਗੀਤ ਵਰਗੀ ਕਲਾ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੇਹੁਦਗੀ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਮਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਚਿਆਣ ਜਿਹੀ ਆਈ ਤੇ ਚੈਨਲ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਦਾ ਸਟਾਈਲ! ਮੇਰਾ ਜਿਹਨ ਗੁੰਜਿਆ। ਕੀ ਇਹ ਉਹੀ ਰੌਲਾਰੱਪਾ ਜਾਂ ਖਰੁਦ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਮਿਲੀਅਨਜ਼' ਨੇ ਦੱਖਿਆ, ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਨੇ ਸਿੰਧੂ ਨੂੰ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਟਿਕਟ ਦੇ ਕੇ

ਸਿਆਸੀ ਮੁਹਰ ਲਗਾ ਦਿਤੀ? ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਜਵਾਨੀਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ? ਜੇ ਹਿੰਸਾ, ਖਰੁਦ ਤੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਧ ਅਤੇ ਧੁੰਦ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਹੈ ਤਾਂ ਹੁਣ ਫਿਰ ਰੱਬ ਵੀ ਰਾਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਬਦਬਖਤ ਬੇਹੁਦਗੀ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਵਾਨੀਆਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਪੋਸ਼ਣ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਮਾਪਿਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਾਡ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀਆਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਜਾਬਤੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੀ। ਨਤੀਜਾ: ਬੋਲਗਾਮ ਤਨ ਮਨ ਅਤੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਧਨ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਨਰਥ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦੇ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਗਾਇਕ ਸਿੰਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ ਸਮਾਜ ਦਾ ਉਹ ਖਿੱਚਪਾਉ ਨਾਹਪੱਖੀ ਜੁਜ਼ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਜੋਕੀ ਭਾਰਤੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ

ਸਿੰਧੂ ਮੂਸੇਵਾਲਾ

ਗਜ਼ਲਾਂ

ਕਿਹਨੂੰ ਦੱਸੀਏ ਦੁੱਖੜੇ, ਦਰੱਖਤ ਸੀ ਕੱਲ੍ਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ
ਸਾਡਾ ਰਖਵਾਲਾ ਸੰਤਰੀ, ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਲੁੱਟ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ।

ਸੁੱਖ ਵਿਲਾਸ ਦੇ ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ, ਗੱਲ ਬਿਆਨੋ ਬਾਹਰ ਹੈ
ਆਪੇ ਕਨੂੰਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਆਪੇ ਹੀ ਫਿਰ ਢਹਿ ਗਿਆ।

ਰੇਤਾ ਸੀ ਕਹਿੰਦੀ ਦਰਿਆ ਨੂੰ, ਏਹ ਕੌਣ ਨੇ ਏਹ ਕੌਣ ਨੇ
ਚੁੱਪ ਕਰ ਦਰਿਆ ਆਖਦਾ, ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ।

ਕੱਲ੍ਹ ਮਾਂ ਸੀ ਪਾਉਂਦੀ ਕੀਰਨੇ, ਇਕਲੋਤੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਲਾਸ 'ਤੇ
ਚਿੱਟੇ ਦੇ ਸੌਦਾਗਰਾ ਉਜਾੜ ਕੇ, ਕੀ ਤੇਰਾ ਘਰ ਪੈ ਗਿਆ।

ਏਹ ਕਹੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹੈ ਦੋਸਤੋ, ਤਰੱਕੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹੜੀਆਂ
ਸੇਵਾ ਦੇ ਮੌਕੇ ਭਾਲਦਾ, ਮਚਾ ਕੇ ਉਹ ਲੁੱਟਾ ਲਹਿ ਗਿਆ

ਗਿੱਠਾਂ ਨਾ ਧਰਤੀ ਨਾਪ ਕੇ, ਵਿਹਲੇ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਮਿਣਓ
ਜਾਂਦੇ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਦੋਸਤਾ, ਸਰੀਰ ਵੀ ਏਥੇ ਰਹਿ ਗਿਆ।

ਕਿਤੇ ਕਾਮ ਨੇ ਕਿਤੇ ਮੋਹ ਨੇ, ਕਿਤੇ ਲੋਭ ਨੇ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੇ
ਸੁੱਖਵਿੰਦਰਾ ਹੰਕਾਰ ਦੈਂਤ ਏਹ, ਹੈ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬਹਿ ਗਿਆ।

-ਸੁੱਖਵਿੰਦਰ ਬੋਦਲਾਂਵਾਲਾ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ
360 281 2624

ਕਿਸੇ ਅਗੇ ਰਖੀਂ ਫਿਰ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।
ਅਗਰ ਹੈ ਦਿਲ 'ਚ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਧਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।

ਕਲੰਡਰ ਕੰਧ 'ਤੇ ਟੰਗੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁਛਦੇ ਮੈਨੂੰ,
ਅਜੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਬਾਕੀ ਹੈ ਉਡੀਕਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।

ਪਰਿੰਦਾ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋਲਦਾ ਜਿਹੜਾ,
ਝੀਲਾਂ ਤੀਕਰ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਤੇਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਨਹੀਂ ਮੁੱਕੀ ਅਜੇ ਉਸ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।
ਤਖੱਲਸ ਰਖ ਕੇ ਬਾਗੀ ਦੁੱਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਪਿਆ ਕਾਹੜੋਂ,
ਡਰੀਂ ਨਾ ਕਤਲਗਾਹਾਂ 'ਤੇ ਹੈ ਜੇਕਰ ਮਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।

ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਹ ਜਖ਼ਮ ਰਖੇ ਸੀ ਲੁਕੇ ਕੇ, ਪਰ,
ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਜਾਗੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।

ਗੁਰੂ ਜਦ ਦਕਸ਼ਣਾ ਮੰਗੀ, ਕਿਹਾ, ਬੇਬਾਕ ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ,
'ਅਜੈ ਤਨਵੀਰ' ਦੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਹਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ।

-ਅਜੈ ਤਨਵੀਰ

ਝੀਲਾਂ ਤੀਕਰ ਪਹੁੰਚਦਿਆਂ ਤੇਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਆਲਣਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਤੋ ਤਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਏਥੇ ਤਾਂ ਹਰ ਚਿਹਰੇ ਦੀ ਤਹਿ ਹੇਠਾਂ ਇਕ ਕੁਲਛੇਤਰ ਹੈ,
ਕੀ ਜਿੱਤਾਂ ਕੀ ਹਾਰਾਂ ਹੁਣ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਕੱਚੇ ਪੱਕੇ ਰੰਗ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜ ਰਹੇ ਸਨ ਐਵੇਂ ਹੀ,
ਐਸੀ ਬਾਰਸ਼ ਆਈ ਸਭ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਮੇਰੀਆਂ ਨਮ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦੀ ਸਰਦਲ ਤਕ,
ਰੇਤ ਵਿਛੀ ਸੀ ਏਨੀ ਕਿ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਜੰਗਲ ਛੱਡ ਇਕ ਪੰਛੀ ਸੋਨੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠਾ,
ਚੂਰੀ ਖਾਂਦੇ ਹੀ ਉਸਦੇ ਖੰਭਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

ਚੰਗਾ ਸੀ ਜੇ ਚੁੱਪ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਲੈਂਦਾ,
ਮੂੰਹੋਂ ਬੋਲਣ ਸਾਰ ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਗੁਆਚ ਗਏ।

-ਜਸਵਿੰਦਰ

ਮਣੀਆ
(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਬਾਕੀ)
ਮੁਣਸੀ ਅਬਾ-ਤਬਾ ਬੋਲਦਾ ਗਾਲ ਤੇ ਗਾਲ ਕੱਢੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੀੜ੍ਹ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਅਜੇ ਠੰਢਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ।
“ਚਾਚਾ, ਬਸ ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ।” ਗੱਲ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਭਈਏ ਆਉਣੋਂ ਹਟ ਗਏ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਕਿਵੇਂ ਰੁੜ੍ਹੇ? ਮੁਣਸੀ ਭਈਆ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢਦਾ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ।
“ਮੁਣਸੀ ਕੀ ਬਕਦਾ ਸੀ?” ਮੈਂ ਮਣੀਏ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ।
ਮੇਰੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਮਣੀਏ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਸਾਲੀ ਬੋਲਤਾ ਮੈਂ ਮੁਣਸੀ ਯਾਦਵ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾਂ ਹੈ। ਕੌਣ ਗਾਲੀ ਨਿਕਲਾ ਚਲੇ ਮੇਰੇ ਦੇਸ। ਘੋਰਾਂਗੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ ਟਰੱਕ। ਲਾ ਦੋਗੇ ਅੱਗ।” ਮੁਣਸੀ ਕਿਉਂ ਬੁੜ੍ਹਕਿਆ? ਇਸ ਦੀ ਸਮਝ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਰਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਆਈ ਸੀ।
ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਗਲੇ ਸਾਲ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਲੈ ਆਇਆ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਆਢ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।
ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਹੁਤ ਖਰਾਬ ਸਨ। ਉਹ ਵੇਲੇ-ਕੁਵੇਲੇ ਵੀ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਪਰੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਉਸ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਲਈ ਕੋਈ ਔਰਤ ਵੀ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਗਈ। ਮਣੀਆ ਫਿਰ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਪਰਦੇਸ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਤੇ ਮਣੀਆ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ।

ਮੈਂ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ। ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵਜੇ ਏਅਰਪੋਰਟ 'ਤੇ ਉੱਤਰਿਆ। ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹਰਬੀਰ ਮੈਨੂੰ ਲੈਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਅਸੀਂ ਚਾਲੀ ਮੀਲ ਦਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਇੱਕ ਢਾਬੇ 'ਤੇ ਠਹਿਰੇ।
ਢਾਬੇ 'ਤੇ ਪੂਰੀ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਸੀ। ਇਸ ਦੁਆਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਉਸਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੀਆਂ, ਏਅਰਪੋਰਟ ਤੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਏਅਰਪੋਰਟ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਘੜਮੱਸ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਢਾਬੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਭਈਏ ਸਨ- ਕੁੱਕ, ਵੇਟਰ, ਰਿੰਨੂਣ-ਪਕਾਉਣ ਤੇ ਵਰਤਾਉਣ ਵਾਲੇ, ਬਿਲ ਦੇ ਕੇ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ। ਢਾਬੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ। ਅੰਬਾਲੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਅਸੀਂ ਰੋਹੜੀ ਤੋਂ ਜੂਸ ਪੀਤਾ। ਜੂਸ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਭਈਆ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇੱਕ ਇਤਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ। ਲੰਗਰ ਪਕਾਉਂਦੇ ਦੋ ਭਈਏ ਸਿੰਘ ਸਜੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਬੋਲਿਆ, “ਪਾਪਾ ਜੀ, ਇੱਥੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ- ਇਹ ਮੰਡੀ ਆ ਮੰਡੀ। ਬਿਜਨਸ ਆ ਬਿਜਨਸ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਸਤੀ ਦੌੜਦੀ ਆ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਇਉਂ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਤਾ ਹੋਉ?”
“ਇਹ ਨਹਿਰ ਵੀ ਉਸੇ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਆ ਜਿਹੜਾ ਉਥੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।”
“ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਦਰਿਆ?”
“ਹਾਂ, ਪੁੱਤਰਾ ਇੰਜ ਹੀ ਹੈ।”
ਮੈਂ ਘਰੇ ਪਹੁੰਚਿਆ, ਅੱਗੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇਵੀ ਪੋਚ

ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਭਈਆ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਹਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ 'ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ' ਬੁਲਾਈ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਭਈਆ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਹੀਣਤਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ। ਦੂਰ ਪਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਮੇਰੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀ ਨਾਲ 'ਭੰਡਾ ਭੰਡਾਰੀਆ, ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਭਾਰ' ਖੇਡਦੇ ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਲੱਗੇ। ਉਸ ਨੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਮੇਜਰ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸਿਮਰਨ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਬਿਲਕੁਲ ਬਾਹਰ ਵਾਂਗ ਜਿੱਥੇ ਮਹਿੰਦਰ ਮੈਂਡੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਮੈਂਡੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦਾ ਘਰ ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦਾ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਭਰਜਾਈ ਗੋਡਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕਰਦੀ ਨੇ, ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਭਈਆ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।
ਹੁਣ ਮਣੀਆ ਮੈਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਲਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ। ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਪੀੜਤਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਪੁਰਜਾ ਤੇ ਮਣੀਆ ਵੀ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਰੋਟੀ-ਰੋਜ਼ੀ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਦਰ-ਬਦਰ। ਇਕ ਅਪਰਾਧ ਕਰਦਾ, ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧੀ। ਮਣੀਆ ਵੀ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ। ਮੇਰਾ ਵੀ ਸਖਤ ਕੰਮ ਤੇ ਮਣੀਏ ਦਾ ਵੀ। ਉਹ ਭਈਆ ਤੇ ਮੈਂ ਕਾਲਾ, ਹਿੰਦੂ।
“ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਪਰਦੇਸ ਗੋਰੀ ਗੋਰੀ ਮੇਮਾਂ, ਸੁਹਨੇ ਗਰ। ਲੋਕ ਬੋਲਤੀ, ਰਬੜ ਕੀ ਸੜਕਾਂ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਮੁਝੇ ਵੀ ਲੇ ਚਲਾ ਜਾ। ਇਕ ਬਕਸਾ ਮੈਂ ਭਾਲ ਕੇ।”
“ਮਣੀਏ ਹਾਂ, ਸਭ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।”
“ਸਰਦਾਰ ਜੀ, ਆਪ ਕੋ ਪੀੜ ਚੇਤੇ ਆਤੀ। ਚੋਨਾ ਚੇਤੇ ਆਤੀ, ਕਨਕ ਚੇਤੇ ਆਤੀ। ਗਰ ਚੇਤੇ ਆਤੀ।” ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਵੇਦਨਾ

ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸਨ।
“ਹਾਂ ਮਣੀਏ ਸਭ ਕੁਝ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ; ਘਰ ਵੀ, ਪਿੰਡ ਵੀ। ਮਰੇ ਵੀ, ਜਿਉਂਦੇ ਵੀ, ਸਭ ਯਾਦ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹੀ ਦੇਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਮੈਂ ਮਣੀਏ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਲੱਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁੱਕਲ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਮਣੀਏ, ਭਈਆ ਕੌਣ? ਸਰਦਾਰ ਕੌਣ? ਸਰਦਾਰ ਉਹੀ ਬਣ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਰੂ। ਵਿਹਲਤ ਸਰਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।”
“ਅੱਛਾ ਭਈਆ, ਮੈਂ ਚਲਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ।”
“ਆਪਨੇ ਦੇਸ। ਸਰਦਾਰ ਜੀ।” ਉਹ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ।
“ਹਾਂ! ਆਪਣੇ ਦੇਸ। ਉਹੀ ਦੇਸ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਬਸ ਇਕੋ ਰੀਝ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣ ਪੇਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵੀ।”
“ਜੇ ਤੇ ਸਹੀ ਬਾਤ ਬਤਾਈ ਹੈ, ਸਰਦਾਰ ਜੀ।” “ਮਣੀਏ, ਐਵੇਂ, ਕੀ ਸਰਦਾਰ ਸਰਦਾਰ ਜੀ ਦੀ ਰੱਟ ਲਾਈ ਜਾਨੈਂ?” ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੰਝੂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਹੰਝੂ ਪੂੰਝੇ।
ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਭਈਆ ਦਾ ਟੋਲਾ ਬੱਸ 'ਤੇ ਉੱਤਰਿਆ। “ਭਈਏ ਆਤੇ ਹੈਂ ਭਈਏ ਜਾਤੇ ਹੈਂ। ਭਈਆ ਆਤਾ, ਭਈਆ ਜਾਤਾ ਰਹੇ?” ਮੈਂ ਭਈਆ ਬੋਲੀ ਬੋਲਦਾ ਬੋਝਲ ਮਨ ਤੇ ਭਾਰੇ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੀ ਜੂਹ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ 'ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ' ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ:

ਲਾਹੌਰ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸਾਡੇ ਅਮਰਦੀਪ ਕਾਲਜ ਮੁਕੰਦਪੁਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਹੈ। ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਮੁਕੰਦਪੁਰ 'ਚ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਮਾਨਤ ਦਾ ਪਿੰਡ ਪਹਿਲਵਾਨ ਕਿੱਕਰ ਸਿੰਘ ਵਾਲਾ ਘਣੀਏਕੇ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਦਾ ਰਾਮਪੁਰੀ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਵਾਲਾ ਰਾਮਪੁਰ। ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਨਜ਼ਮਾਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਜੁਆਨੀ ਦੀਆਂ ਦਹਿਲੀਜ਼ਾਂ ਟੱਪ ਕੇ ਹੁਣ 50ਵਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਅਮਾਨਤ

ਪ੍ਰਿ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ

ਅਲੀ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਫੋਨ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੁਕੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ ਅਲੀ ਦਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਏਨੀ ਤਫ਼ਸੀਲ ਦੇਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਪੱਟੀ ਸਦੀ ਦੇ ਪਾਠ/ਵਿਛੋੜੇ ਬਾਅਦ ਵੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਹੈ। 1947 ਦੀ ਗ਼ੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਵੰਡ ਦੇ 75 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਇਕੋ ਰਹਿਤਲ/ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਧਰਮ/ਮਜ਼ਹਬ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੰਡੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਤਦੇ ਦੁਫਾੜ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹਨ।

ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਨੂੰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਕਹਿ ਕੇ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਹੈ। ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਸੀਆਂ ਤੋਂ ਟੱਪੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਟੱਪਿਆ ਹੋਇਆ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਬਾਪ ਦੇ ਹਾਣੀ ਜੁ ਹੋਏ। ਤਦੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਉਹਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ 1969 ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 500ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪੁਰਬ 'ਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆ ਸਾਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਾਂਝੇ ਇੱਛੋ-ਪਾਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ ਜੀ ਦਾ ਕਲਾਮ ਸੁਣਿਆ ਸੀ:

ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਵੰਡ ਕੋਲੋਂ ਯਾਰੇ
ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਕਹੀਏ

ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਵਿੱਚੀ,

ਖੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓ, ਖੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਂ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਹੱਥੋਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣਾ,
ਹੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓ, ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਂ
ਕੁਝ ਉਮੀਦ ਏ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ,
ਮੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓ, ਮੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਂ
ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਨ ਏ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅੰਦਰ,
ਢੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓ, ਢੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਂ
ਜਾਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਰੱਜ ਕੇ ਲੁੱਟਿਆ ਏ,
ਸੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓ, ਸੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਂ
ਲਾਲੀ ਅੱਖੀਆਂ ਦੀ ਪਈ ਦੱਸਦੀ ਏ,
ਰੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓ, ਰੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਂ...

ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ 'ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ' ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖ ਰਿਹਾ:

ਹੋਈ ਵੰਡ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੱਖ ਹੋ ਗਏ,
ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਭੈਣ ਭਰਾ ਮੀਆਂ
ਮਿਲ ਸਕੇ ਨਾ ਮੁੜ ਕੇ ਉਮਰ ਸਾਰੀ,
ਵਿਚੋਂ-ਵਿਚ ਵਿਛੋੜੇ ਗਏ ਖਾ ਮੀਆਂ
ਸੋਚਾਂ ਸੋਚੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਵਿਚ ਸੀਨੇ,
ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਨਾ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਚਾਅ ਮੀਆਂ
ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੇ ਮਜ਼ਾਰ ਨਾ ਧਰਮਸਾਲੇ,
ਜਿੱਥੇ ਖਾਂਦੇ ਸਾਂ ਬੈਠ ਕਤਾਹ ਮੀਆਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਰਹੇ ਲੋਹੜੀ,
ਭੁੱਲ ਸਕੇ ਨਾ ਉਹ ਵਫ਼ਾ ਮੀਆਂ
ਆਨ-ਸ਼ਾਨ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਵਿਚ ਸਾਡੀ,
ਉੱਡ ਗਈ ਏ ਵਾਂਗ ਹਵਾ ਮੀਆਂ
ਹੋਲੀ ਖੂਨ ਦੀ ਵੇਖ ਜ਼ਮੀਨ ਕੰਬੀ,
ਅਰਸ਼ ਰੱਬ ਦਾ ਗਈ ਹਿਲਾ ਮੀਆਂ

ਸਾਲਾ ਜੱਗ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ,
ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਾ ਵਡੇ ਬਲਾ ਮੀਆਂ
ਸੱਚੇ ਸਾਹਬ ਦੇ ਦਰ 'ਤੇ ਟੇਕ ਮੱਥਾ,
ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਦਾ ਕਰੇ ਭਲਾ ਮੀਆਂ
ਜਦੋਂ ਮਿਹਰ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾ ਕਰੇ ਸੋਹਣਾ,
ਦੇਣਾ ਡੁੱਬਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਨੇ ਲਾ ਮੀਆਂ।

ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਨੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆ ਸੀ? ਸਾਲ ਹੋ ਗਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਹਫ਼ਤਾ ਲੰਘਿਆ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਉਹਦਾ ਫੋਨ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਬਾਪੂ ਜੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਆਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਨੂੰ ਸਲਾਮਾ ਲੇਕਮ ਆਖਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਕੇ ਮੇਰੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰੇ-ਪਿਆਰੇ ਗੀਤ ਭਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵ੍ਰਟਸਐਪ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੀਤ ਭਰਦਾ ਹੈ-ਮੈਂਡਾ ਦਿਲਬਰ ਤੂੰ ਮੈਂਡੀ ਜਾਨ ਵੀ ਤੂੰ, ਮੈਂਡਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਤੂੰ ਮੈਂਡਾ ਫ਼ਿਕਰ ਵੀ ਤੂੰ, ਮੈਂਡੀ ਜਾਨ ਵੀ ਤੂੰ ਮੈਂਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵੀ ਤੂੰ...। ਕਿਸੇ ਨਾਲ-ਨਿੱਤ ਖ਼ੈਰ ਮੰਗਾਂ ਸੋਹਣਿਆਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਦੁਆ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੰਗਦੀ, ਤੇਰੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਅਖ਼ੀਰ ਹੋਵੇ ਮੇਰੀ ਦੁਆ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੰਗਦੀ...। ਤੇ ਕਦੇ-ਮੈਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਬੇੜੀ ਰੱਬਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾਇਆ, ਸੂਕਰ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਹਰਦਮ ਮੈਂ ਜੋ ਮੰਗਿਆ ਸੋ ਪਾਇਆ। ਕਦੇ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤੇ ਗੀਤ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵਿਚ ਲਿਖ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਸੂਕਰ ਹੈ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਨਾਲ ਗੁਰਮੁਖੀ ਵੀ ਸਿਖਾਈ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਪੇਸ਼ ਹਨ ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਕੁਝ ਨਮੂਨੇ:

ਅੰਬਰਸਰ, ਨਨਕਾਣਾ, ਲਾਹੌਰ, ਦਿੱਲੀ,
ਸਾਡੇ ਵੇਹਦਿਆਂ ਵੱਖ ਸੰਸਾਰ ਹੋ ਗਏ
'ਕੱਠੇ ਰਹੇ ਮਨਾਵਦੇ ਈਦ ਲੋਹੜੀ,
ਅੱਜ ਵੱਖਰੇ ਸਭ ਤਿਉਹਾਰ ਹੋ ਗਏ
ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਜੋ ਮਾਣ ਸਾਡਾ,
ਸਾਨੂੰ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਈ ਰੱਖਦਾ
ਜਿਥੇ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ,
ਉਹ ਧਰਤੀ ਪਾਕਿ ਵਿਖਾਈ ਰੱਖਦਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ 'ਤੇ ਬਾਪੂ ਜੀ ਰਹੇ ਫਿਰਦੇ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਸੈਰ ਕਰਾਈ ਰੱਖਦਾ
ਸਾਡਾ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ 'ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ' ਓਏ,
ਪਈਆਂ ਦੂਰੀਆਂ ਸਦਾ ਮੁਕਾਈ ਰੱਖਦਾ।

*
ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਲੱਗਦਾ ਨਹੀਂ
ਚਿੱਤ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕਾ,
ਕਰ ਦੇ ਤੂੰ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਈ ਇਕ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕਾ।
ਡੇਗਦੇ ਤੂੰ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਜੀ ਹੋਈ ਕੰਧ ਨੂੰ,

ਜੋੜਦੇ ਤੂੰ ਮੁੱਦਤਾਂ ਦੇ ਟੁੱਟਵੇਂ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ।
ਠਾਰ ਦੇ ਤੂੰ ਫੇਰ ਸਾਡੀ ਹਿੱਕ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕਾ,
ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਲੱਗਦਾ ਨਹੀਂ ਚਿੱਤ
ਮੇਰੇ ਮਾਲਕਾ।
ਦਿੱਲੀ ਅਜਮੇਰ ਕਦੇ ਆਗਰੇ ਨੂੰ ਚੁੰਮੀਏ,
ਲਾਹੌਰ ਮੁਲਤਾਨ
ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਘੁੰਮੀਏ।
ਆਏ ਨਾ ਜੁਦਾਈ ਦੀ ਵੀ
ਛਿੱਕ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕਾ,
ਕਰ ਦੇ ਤੂੰ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਈ ਇਕ ਮੇਰੇ ਮਾਲਕਾ

*
ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਨੇ ਜਦ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਦਾ ਅੱਗ-ਪਿੱਛਾ ਪੁੱਛਣਾ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਾਲਦ ਸਾਹਿਬ ਜਨਾਬ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 1947 ਦੇ ਰੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਉੱਜੜਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 1929 'ਚ ਮੀਆਂ ਅੱਲਾ ਬਖਸ਼ ਵਲਦ ਭਾਈ ਰੁਤਾ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਿੰਡ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਢਾਲਾ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਈ ਰੁਤਾ ਜੀ ਅੱਗੋਂ ਸ. ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਬੀਬੀ ਅਜ਼ੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਪੇਕੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹੀ ਪਿੰਡ ਛੋਟੇ ਚੀਮੇ ਸਨ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਿੰਡ ਹੁਣ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਸਰਦਾਰ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ? ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੱਕੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਘਨੀਏਕੇ ਹੈ ਪਰ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਨੇ। ਉਹ ਆਪ ਤੇ ਉਹਦੇ ਬੱਚੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਛੁੱਟੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪਿੰਡ ਗੋਤਾ ਮਾਰ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਜੋ ਤੀਹ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪਛਾਣਾ, ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਨੌਸ਼ਹਿਰਾ ਢਾਲਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਛਾਣੇ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਜਾ ਆਈਏ ਪਰ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ ਢਾਲੇ ਜਾਣ ਦੀ ਦੁਪਾਸੀ ਮਨਾਹੀ ਏ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ। ਇਸ ਪਾਰੋਂ ਡਾਢਾ ਝੋਰਾ ਏ ਕਿ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ:

ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ,
ਏਥੇ ਚੱਲੀ ਖੂਬ ਹਨੁਰੀ
ਇਕੋ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ,
ਹੋ ਗਈ ਖੇਰੂ-ਖੇਰੀ

ਤੌੜ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ, ਕਰ ਗਈ ਵਾਟ ਲੰਮੇਰੀ,
ਤੌੜ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਨੂੰ...।
ਬਚਪਨ ਦੇ ਉਹ ਯਾਰ ਨੀ ਭੁੱਲਦੇ,
ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਭੁਲਾਈਏ
ਦਰਸੂ, ਦੀਪਾ, ਦਾਰਾ, ਬੰਤਾ,
ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਭ ਲਿਆਈਏ?
ਬਾਬੋ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ,
ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਿੱਜ ਮਨਾਈਏ,
ਬਾਬੋ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ...।
ਦਾਦਕਾ ਪਿੰਡ ਨੁਸ਼ਹਿਰਾ ਛੱਡਿਆ,
ਨਾਨਕੇ ਛੱਡੇ ਚੀਮੇ
ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭੁਆ ਛੱਡਿਆ,
ਮਾਸੀ ਛੱਡੀ ਛੀਨੇ
ਤੀਰ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਦੇ, ਵੱਜ ਗਏ ਵਿਚ ਸੀਨੇ,
ਤੀਰ ਵਿਛੋੜਿਆਂ ਦੇ...।
ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਮਰ ਗਏ ਮੁਸਾਫ਼ਰ,
ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਸੀ ਟੁੱਟਿਆ
ਮਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪੁੱਤ ਵਿਛੋੜੇ,
ਚੜ੍ਹਦੇ ਲਹਿੰਦੇ ਸੁੱਟਿਆ।
ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦਾ,
ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਘਰ ਲੁੱਟਿਆ,
ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤਾਂ ਦਾ...।

*
ਪਿੰਡ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ ਵਾਲੇ ਕੱਚੇ ਰਾਹ
ਭੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੀ
ਈਦ ਵਿਸਾਖੀ 'ਤੇ ਜੋ ਚੜ੍ਹਦੇ
ਚਾਅ ਭੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੀ।
ਨਰੈਣ ਸੁਰੈਣ ਤੇ ਬੰਤਾ ਰਿਖੀ
ਰੋਣਕ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਸੀ,
ਆਪੀਆਂ ਵਾਲੇ ਖੂਹ 'ਤੇ ਲੱਗੇ
ਰੱਖ ਭੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੀ।
ਜੱਲੂਣ ਦਾਸ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ
ਮੇਲਾ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ
ਡਾਕੇ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਚਾਇਆ
ਓਹ ਸਾਹ ਭੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੀ।
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਹੈਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ
ਬੋਹੜਾਂ ਥੱਲੇ ਖੇਡਣ ਵੇਲੇ
ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਖਾਤਰ ਲਏ ਜੋ
ਸਾਹ ਭੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੀ।
ਮਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭੈੜੇ ਹੋ ਕੇ
ਪਿੰਡ ਤਰਕਾਲੀਂ ਛੱਡਿਆ ਸੀ
ਗੋਰਿਆਂ ਜਿਹੜੇ ਮਾਰੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰ,
ਦਾਅ ਭੁਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੀ।

*
ਰਲਮਿਲ ਜਿਥੇ ਬਹਿੰਦੇ ਸਾਂ,

ਉਹ ਬਾਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲੀਆਂ ਨਹੀਂ।
ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਸੁਆਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਛਾਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲੀਆਂ ਨਹੀਂ।
ਦਾਣਾ-ਫੱਕਾ, ਲੀੜਾ-ਲੱਤਾ,
ਵਿਸਰ ਗਿਆ ਸਭ ਗਹਿਣਾ-ਗੱਟਾ।
ਰਾਤ ਹਨੁਰੇ ਭੱਜਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਰਾਹਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲੀਆਂ ਨਹੀਂ।
ਤਾਂਘ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਰਹੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰ
ਭੋਇ ਪਿਆਰੀ ਵੇਖਣ ਦੀ
ਵਕਤ ਵਿਛੋੜੇ ਗਲ 'ਚ ਪਈਆਂ
ਬਾਹਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲੀਆਂ ਨਹੀਂ।

*
1947 ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਮੁਹੰਮਦ ਹੁਸੈਨ ਵਲਦ ਮੀਆਂ ਅੱਲਾ ਬਖਸ਼ ਵਲਦ ਭਾਈ ਰੁਤਾ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਨੌਸ਼ਹਿਰੇ ਢਾਲੇ ਤੋਂ ਉਜਾੜ ਕੇ ਘਨੀਏਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਉਦੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹ-ਸਵਾਰ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਸਮੇਤ ਪਛਾਣੇ ਤੋਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਸੁਰ ਸਿੰਘ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਅਜਿਹਾ ਇਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਜਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਬਲਕਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਭਾਣਾ ਵਰਤਿਆ। ਹਕੂਮਤਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਦਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਲੋਕ ਇੱਜ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਟੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਾਂਦੇ। ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਦੀ ਰੂਹ ਕੂਕਦੀ ਹੈ:
ਆ ਆਪਾਂ ਕੁਝ ਕਰ ਕੁਰ ਲਈਏ,
ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਮਰ ਮੁਰ ਲਈਏ
ਖਾਲੀ ਭਾਂਡਾ ਖੜਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ,
ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੇ ਭਰ ਭੁਰ ਲਈਏ
ਗੁੱਸਾ ਕੀਤਿਆਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ,
ਨਿੱਕੀ ਮੋਟੀ ਜਰ ਜੁਰ ਲਈਏ
ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਏਥੇ,
ਕਦੇ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਹਰ ਹੁਰ ਲਈਏ
ਯਾਰ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਇਹ ਜੀਵਨ ਜੰਗਲ,
ਜੋ ਲੱਭਦਾ ਏ ਚਰ ਚੁਰ ਲਈਏ।

*
ਚੜ੍ਹਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਗੁਲਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ਅਮਾਨਤ ਅਲੀ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਕਿਸਾਨ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਭੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤ ਲੁਟਾ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਔਰਤ ਦੀ ਵੀ ਜੋ ਸੱਤਾਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋ ਕੇ ਵਾਹਗੇ ਦੇ ਇਸ ਪਾਰ ਜਾਂ ਉਸ ਪਾਰ ਨਿਪੁੱਤਰੀ ਹੋ ਕੇ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੋਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਾਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਜੋ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਗੁਆ ਕੇ ਵੱਖਰਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪਈਆਂ। ਉਹਦੇ ਵੱਲੋਂ ਵਾਹਗੇ ਦੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਲੱਭਣਾ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਦੇ ਵਾਰੇ-ਵਾਰੇ ਜਾਣਾ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ-ਦਾਦਕਿਆਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਸੁਣੀ ਤੇ ਸਾਂਝ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਅੋਲਦ ਹਾਂ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਠਾਸੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਕਮਾਉ ਪੁੱਤ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮਨੋਰੰਜਨ ਭਰਪੂਰ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਸਿਰਜਕ 'ਰੰਜੀਵ ਸਿੰਗਲਾ'

ਰੰਜੀਵ ਸਿੰਗਲਾ ਪਿਛਲੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਫਿਲਮਕਾਰ ਹੈ। 'ਲਾਵਾਂ ਫੇਰੇ' ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਵਿਆਹ ਕਲਚਰ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਕਹਾਣੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 'ਮਿੱਦੇ ਤਸੀਲਦਾਰਨੀ' ਨਾਲ ਸਿਰਮੌਰ ਕਾਮੇਡੀਅਨ ਕਰਮਜੀਤ ਅਨਮੋਲ ਨੂੰ ਹੀਰੋ ਬਣਾ

ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਮਨੋਰੰਜਨ ਰਾਹੀਂ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਣ

ਜਸਵਿੰਦਰ ਭੱਲਾ ਤੇ ਪੁਖਰਾਜ ਭੱਲਾ ਪਿਉ-ਪੁੱਤ ਇਕੱਠੇ ਪਰਦੇ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਅਨੀਤਾ ਦੇਵਗਨ ਅਤੇ

ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸਦਾ ਕੱਦ, ਰੰਗ-ਰੂਪ ਜਾਂ ਪਹਿਰਾਵਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਬਲਕਿ ਉਸਦੇ ਚੰਗੇ ਗੁਣ ਹੀ ਉਸਦੀ ਅਸਲ ਪਹਿਚਾਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿਚ

ਸੁੱਖੀ ਚਾਹਲ ਦੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਵੀ ਬਾਕਮਾਲ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦੀ ਹੀਰੋਇਨ ਹਸਨੀਨ ਤੇ ਹੀਰੋ ਪੁਖਰਾਜ ਭੱਲਾ ਦੀ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਜੋੜੀ ਵੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਰੰਜੀਵ ਸਿੰਗਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿਨੇਮੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਫਿਲਮੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣਾ ਸੀ। ਕਰਮਜੀਤ ਅਨਮੋਲ ਨੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਖੇਤਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਤੇ ਅੱਜ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਪਸੰਦ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮੇ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਜਲਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਗਲੀ ਫਿਲਮ 'ਜੀ ਵਾਇਫ ਜੀ' ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਸੂਟਿੰਗ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਰੰਜੀਵ ਸਿੰਗਲਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਚੰਗੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਨੋਰੰਜਕ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਸੁਰਜੀਤ ਜੱਸਲ
ਫੋਨ: 98146-07737

ਕੇ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੀ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕੀਤੀ। 'ਲਾਵਾਂ ਫੇਰੇ', ਮਿੱਦੇ ਤਸੀਲਦਾਰਨੀ, ਕੁੜੀਆਂ ਜਵਾਨ-ਬਾਪੂ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ' ਅਤੇ 'ਹੋਟਰਜ਼' ਵਰਗੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਚਰਚਿਤ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ ਸੁਨਾਮ ਵਾਲੀ ਰੰਜੀਵ ਸਿੰਗਲਾ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮੇ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਮੇਡੀ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਫਿਲਮ 'ਮਾਹੀ ਮੇਰਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ' ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਜੋ ਮੱਧਰੇ ਕੱਦ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਘਰੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਤਾਅਨੇ-ਮਿਹਣੇ ਸੁਣਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ। ਭਾਵੇਂ ਕੱਦ ਦਾ ਵੱਡਾ ਛੋਟਾ ਹੋਣਾ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਸਮਝਾਵੇ। ਇਸ ਵਿਅੰਗਮਈ

ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਐਚ.ਐਸ. ਰਵੇਲ ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ

ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰਵੇਲ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ 21 ਅਗਸਤ 1921 ਨੂੰ ਲਾਇਲਪੁਰ (ਹੁਣ ਫੈਸਲਾਬਾਦ) ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਖੱਤਰੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈ। ਤਾਲੀਮ ਉਸ ਨੇ ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪੁਲੀਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਦਾਦਾ ਜੀ ਸਰਦੇ-ਪੁੱਜਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸਨ।

ਹਦਾਇਤਕਾਰ ਬਣਨ ਦੀ ਚਾਹਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ ਭਰੇ ਦੌਰ 'ਚ ਲੰਘਦਿਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹੌਰ, ਫਿਰ ਬੰਬੇ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਕਲਕੱਤੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆਈ। ਆਪਣੇ ਫਿਲਮੀ ਆਗਾਜ਼ ਦੌਰਾਨ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਰਵੇਲ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਣਸ਼ੀ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਗਮਾਨਿਗਾਰ ਤੇ ਮੁਕਾਲਮਾਨਿਗਾਰ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤੇ

ਮਨਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ
ਫੋਨ: +91-97805-09545

ਅਤੇ ਫਿਰ ਐਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸਹਾਇਕ ਤੇ ਬਾਅਦ 'ਚ ਮੁੱਖ ਹਦਾਇਤਕਾਰ ਤੇ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਵਜੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬ ਫਿਲਮਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਜਦੋਂ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਆਰ.ਐੱਨ. ਵੈਦ ਨੇ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ 'ਬਾਂਕੇ ਸਿਪਾਹੀ' ਉਰਫ 'ਦੇਸ ਸੇਵਕ' ਉਰਫ 'ਪੈਟਰੀਓਟ' (1937) ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਰਵੇਲ ਨੂੰ ਮੁਣਸ਼ੀ ਰਵੇਲ (ਪ੍ਰਚਾਰ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਮੁਣਸ਼ੀ ਰਾਬਲ) ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਗਮਾਨਿਗਾਰੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਵੇਲ ਨੇ ਗੁਲਾਮ ਮੁਹੰਮਦ (ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ) ਦੇ ਸੰਗੀਤ 'ਚ ਫਿਲਮ ਦੇ 9 ਗੀਤ ਲਿਖੇ। ਫਿਲਮ 'ਨਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਬਾਤ' ਉਰਫ 'ਇੰਪੋਸੀਬਲ' (1938) 'ਚ ਫਿਲਮ ਦੇ ਕੁਝ ਗੀਤ ਮੁਣਸ਼ੀ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੇ ਲਿਖੇ, ਬਾਕੀ ਗੀਤ ਸਫਦਰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਤੇ 2 ਗਜ਼ਲਾਂ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸ਼ੌਕ ਲਖਨਵੀ ਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਹਾਣੀ, ਮੰਜ਼ਰਨਾਮਾ ਤੇ ਮੁਕਾਲਮੇ ਮੁਣਸ਼ੀ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਅਤੇ ਸਫਦਰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਦੇ ਸਨ। ਫਿਲਮ 'ਵੀਰ ਕੇਸਰੀ' (1938) 'ਚ ਫਿਲਮ ਦੇ 10 ਗੀਤ ਮੁਣਸ਼ੀ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੇ ਲਿਖੇ।

ਜਦੋਂ ਆਰ.ਐੱਲ. ਸ਼ੇਰੀ (ਸੀਨੀਅਰ) ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਪੂਰਨ ਭਗਤ' (1939) ਬਣਾਈ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ 18 ਸਾਲਾ ਗੱਭਰੂ

ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੂੰ ਵੀ ਅਦਾਕਾਰੀ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਵੇਲ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਰਖ ਨਾਥ ਦਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਇਆ। ਸਫਦਰ ਮਿਰਜ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਫਿਲਮ 'ਇੰਪੀਰੀਅਲ ਮੇਲ' (1939) ਸਹਾਇਕ ਹਦਾਇਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਅਤੇ ਮੰਜ਼ਰਨਾਮਾ ਵੀ ਲਿਖੇ। ਫਿਲਮ 'ਯਾਦ ਰਹੇ' ਉਰਫ 'ਯੰਗ ਇੰਡੀਆ' (1940) 'ਚ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ, ਮਣੀਲਾਲ ਜਵਾਨ, ਡਾਰ ਕਸ਼ਮੀਰੀ ਨੇ ਮੁਕਾਲਮੇ ਤੇ ਗੀਤ ਲਿਖੇ।

ਆਜ਼ਾਦਾਨਾ ਹਦਾਇਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ 'ਦੇਰੀਗੀਆ ਡਾਕੂ' ਉਰਫ 'ਗੈਂਗਸਟਰ' (1940) ਸੀ। ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਗੀਤ ਰਵੇਲ ਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਮਾਸਟਰ ਧੂਮੀ ਖਾਨ ਰਾਮਪੁਰੀ ਸਨ। ਰਵੇਲ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਗੁਲੂਕਾਰਾ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੀ ਅਦਾਕਾਰਾ ਬਾਲੋ ਉਰਫ ਇਕਬਾਲ ਬੇਗਮ (ਵਾਲਿਦਾ ਅਦਾਕਾਰਾ ਸਬੀਹਾ ਖਾਨੂਮ) ਨੂੰ ਮੇਨਕਾ ਦੇ ਰੋਲ ਵਿੱਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਮਰਕਜ਼ੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿੱਚ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਮੁਟਿਆਰ ਪੁਸ਼ਪਾ ਰਾਣੀ 'ਰਜਨੀ' ਅਤੇ ਬਾਬੂ ਰਾਓ ਪਹਿਲਵਾਨ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਆਰ.ਸੀ. ਤਲਵਾਰ ਨੇ ਫਿਲਮ 'ਖਾਮੋਸ਼ੀ' (1941) ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਤੇ ਅਮਰਨਾਥ ਨੂੰ ਸਹਾਇਕ ਹਦਾਇਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਆਰ.ਸੀ. ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਫਿਲਮ 'ਮਨਚਲੀ' (1943) 'ਚ ਵੀ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਤੇ ਅਮਰਨਾਥ ਸਹਾਇਕ ਹਦਾਇਤਕਾਰ ਸਨ। ਤਲਵਾਰ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨਜ਼ ਦੀ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਫਿਲਮ 'ਸ਼ੁਕਰੀਆ' (1944) 'ਚ ਅਦਾਕਾਰਾ ਰਮੋਲਾ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮਰਕਜ਼ੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਏ। ਫਿਲਮ 'ਜ਼ਿਦ' (1945) ਵਿੱਚ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ ਵਿੱਚ

ਅਦਾਕਾਰਾ ਰਮੋਲਾ, ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਹੀਰਾ ਲਾਲ, ਜ਼ਹੂਰ ਸ਼ਾਹ, ਬਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਅਜੀਤ, ਰਮੇਸ਼ ਸਿਨਹਾ ਨੇ ਅਦਾਕਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਫਿਲਮ 'ਝੂਠੀ ਕਸਮ' (1948) ਵਿੱਚ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ 'ਚ ਅਦਾਕਾਰਾ ਰਮੋਲਾ, ਰੋਬਿਨ ਮਜੂਮਦਾਰ, ਹੀਰਾਲਾਲ, ਰੂਪਲੇਖਾ (ਭੈਣ ਰਮੋਲਾ),

ਪੀਆ ਗਏ ਰੰਗੂਨ' ਤੇ 'ਓ ਦਿਲ ਵਾਲੇ ਦਿਲ ਕਾ ਲਗਾਨਾ ਅੱਛਾ' ਹੈ ਪਰ ਕਬੀ ਕਬੀ' (ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ, ਚਿਤਲਕਰ), 'ਬੋਲੋ ਜੀ ਦਿਲ ਲੋਗੋ ਤੋ ਕਯਾ ਕਯਾ ਦੋਗੇ' (ਸ਼ਮਸ਼ਾਦ, ਰਫੀ) ਆਦਿ ਨੇ ਹੱਦ ਦਰਜਾ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਦੀ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਕਾਮਯਾਬੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ।

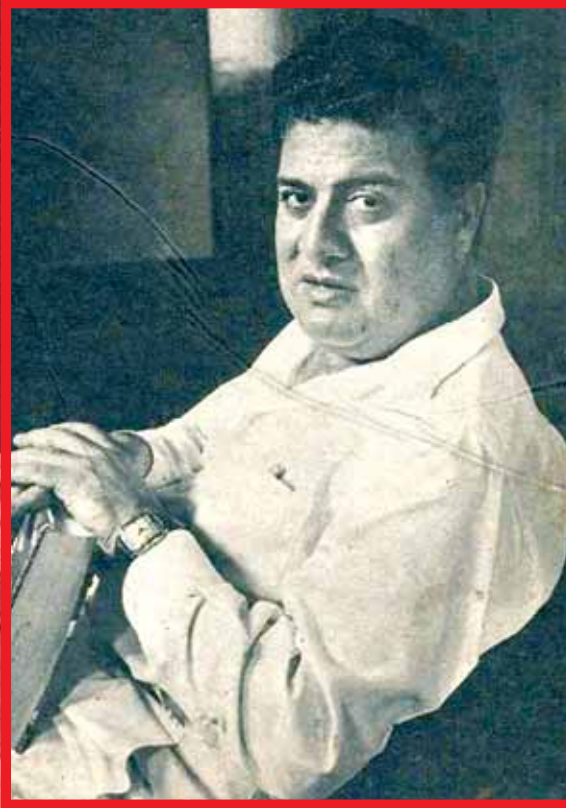
ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਫਿਲਮ 'ਸਗਾਈ' (1951) 'ਚ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਨੇ ਅਤੇ ਰੇਹਾਨਾ ਨੇ ਮਰਕਜ਼ੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਇਆ। 'ਸਾਕੀ' (1952) ਵਿੱਚ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ 'ਚ ਅਦਾਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਅਤੇ ਮਧੂਬਾਲਾ ਨੇ ਅਦਾਕਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਫਿਲਮ 'ਲਹਿਰੇ' (1953) 'ਚ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਆਮਾ, ਕਿਸ਼ੋਰ ਕੁਮਾਰ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸੁੰਦਰ, ਖਰੋਤੀ ਭੈਂਗਾ ਆਦਿ ਤੋਂ ਅਦਾਕਾਰੀ ਕਰਵਾਈ। ਫਿਲਮ 'ਸ਼ਗੂਫਾ' (1953) ਦੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ ਵੀ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਥ ਤੇ ਬੀਨਾ ਰਾਏ ਦੀ ਸੀ। ਫਿਲਮ 'ਮਸਤਾਨਾ' (1954) 'ਚ ਮੋਤੀ ਲਾਲ, ਨਿਗਾਰ ਸੁਲਤਾਨ, ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ ਦੇ ਨਾਲ ਮਹਿਮਾਨ ਅਦਾਕਾਰਾਂ ਵਜੋਂ ਰਣਧੀਰ, ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਯਸ਼ੋਧਰਾ ਕਟਨੂ ਆਦਿ ਸਨ। ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਫਿਲਮ 'ਤੀਰਅੰਦਾਜ਼' (1955) 'ਚ ਮਧੂਬਾਲਾ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਤੇ ਹੋਰ ਫਨਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਲਦੀਪ ਕੌਰ, ਜੈਰਾਜ, ਗੋਪ, ਸੁੰਦਰ, ਰਣਧੀਰ ਸਨ। ਫਿਲਮ 'ਪਾਕੇਟਮਾਰ' (1956) 'ਚ ਗੀਤਾ ਬਾਲੀ ਅਤੇ ਦੇਵ ਆਨੰਦ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਰਾਹੁਲ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਤਾਮੀਰ ਕੀਤੇ ਰਾਹੁਲ ਥੀਏਟਰ (ਇੰਡੀਆ) ਦੇ ਬੈਨਰ ਹੇਠ 4 ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਾਈਆਂ। ਪਹਿਲੀ ਫਿਲਮ ਆਪਣੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ ਵਿੱਚ 'ਰੂਪ ਕੀ ਰਾਨੀ ਚੋਰੋਂ ਕਾ ਰਾਜ' (1961), ਦੂਜੀ ਫਿਲਮ 'ਮੇਰੇ ਮਹਿਬੂਬ' (1963) ਜਿਸ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਮੰਜ਼ਰਨਾਮਾ (ਨਾਲ ਵਿਨੋਦ ਕੁਮਾਰ) ਵੀ ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਸੁਪਰਹਿੱਟ ਰਹੀ। ਤੀਜੀ ਫਿਲਮ 'ਸੰਘਰਸ਼' (1968) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦਲੀਪ ਕੁਮਾਰ ਤੇ ਵੈਂਜੰਤੀ ਮਾਲਾ ਨੇ ਮੁੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਏ ਤੇ ਇਹ ਫਿਲਮ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ। ਚੌਥੀ ਫਿਲਮ 'ਮਹਿਬੂਬ ਕੀ ਮਹਿੰਦੀ' (1971) ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਰਾਜੇਸ਼ ਖੰਨਾ ਅਤੇ ਲੀਨਾ ਚੰਦਰਾਵਰਕਰ ਸਨ, ਵੀ ਖੂਬ ਰਹੀ। ਲਕਸ਼ਮੀਕਾਂਤ-ਪਿਆਰੇ ਲਾਲ ਦੇ ਸੰਗੀਤ 'ਚ ਆਨੰਦ ਬਖਸ਼ੀ ਦੇ ਲਿਖੇ 'ਇਤਨਾ ਤੇ ਯਾਦ ਹੈ ਮੁਝੇ ਕਿ ਉਨਸੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੁਈ' (ਮੁਹੰਮਦ ਰਫੀ, ਲਤਾ ਮੰਗੇਸ਼ਕਰ), 'ਜਾਨੇ ਕਿਓਂ ਲੋਗ ਮੁਹੱਬਤ ਕੀਆ ਕਰਤੇ ਹੈ' ਤੇ 'ਯੇ ਜੋ ਚਿਲਮਨ ਹੈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੈ ਹਮਾਰੀ' (ਮੁਹੰਮਦ ਰਫੀ) ਗੀਤਾਂ ਨੇ ਬੇਪਨਾਹ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ।

ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੇ ਫਿਲਮ 'ਸ਼ਰਾਰਤ' (1959) ਅਤੇ 'ਕਾਂਚ ਕੀ ਗੁਤੀਆ' (1961) ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ। ਫਿਲਮ 'ਲੈਲਾ ਮਜਨੂੰ' (1976) 'ਚ ਰਿਸ਼ੀ ਕਪੂਰ ਅਤੇ ਰਣਜੀਤਾ ਨੇ 'ਲੈਲਾ' ਦਾ ਪਾਰਟ ਸੀ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਵੀ ਹਿੱਟ ਕਰਾਰ ਪਾਈ। ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਦੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ 'ਚ ਰਿਲੀਜ਼ ਹੋਈ ਆਖਰੀ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ 'ਦੀਦਾਰ-ਏ-ਯਾਰ' (1982) ਸੀ। ਫਿਲਮ 'ਚ ਜਤਿੰਦਰ, ਰਿਸ਼ੀ ਕਪੂਰ, ਰੇਖਾ, ਟੀਨਾ ਮੁਨੀਮ ਨੇ ਕਿਰਦਾਰ ਅਦਾ ਕੀਤੇ। ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੁਲ ਰਵੇਲ ਤੇ ਮੰਜ਼ਰਨਾਮਾ ਰੂਹੀ ਰਵੇਲ ਨੇ ਤਹਿਰੀਰ ਕੀਤਾ ਪਰ ਇਹ ਫਿਲਮ ਨਾਕਾਮ ਸਾਬਤ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਵੇਲ ਨੇ ਫਿਲਮਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਐੱਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ 17 ਸਤੰਬਰ 2004 ਨੂੰ 83 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮੁੰਬਈ ਵਿੱਚ ਫੌਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਰਾਹੁਲ ਰਵੇਲ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਾ ਹਦਾਇਤਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ 'ਲਵ ਸਟੋਰੀ' (1981), 'ਬੋਤਾਬ' (1983), 'ਅਰਜੁਨ' (1985), 'ਡਕੈਤ' (1987) ਵਰਗੀਆਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਰਾਹੁਲ ਰਵੇਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਦਾਇਤਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਫਿਲਮ 'ਜੀਵਨ ਏਕ ਸੰਘਰਸ਼' (1990) ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਣਾਈ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਫਿਲਮ 'ਸੰਘਰਸ਼' (1968) ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ।

ਐਚ.ਐੱਸ. ਰਵੇਲ ਨੇ ਫਿਲਮ 'ਸ਼ਰਾਰਤ' (1959) ਅਤੇ 'ਕਾਂਚ ਕੀ ਗੁਤੀਆ' (1961) ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ।

ਜੱਗੀ: ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਮਾਜ

ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮ 'ਜੱਗੀ' ਨੇ ਇੰਡੀਅਨ ਫਿਲਮ ਫੈਸਟੀਵਲ ਆਫ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ (ਆਈ.ਐੱਫ.ਐੱਫ.ਐੱਲ.ਏ.) ਵਿੱਚ ਦੋ ਪੁਰਸਕਾਰ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਬੈਸਟ ਡੈਬਿਊ ਫਿਲਮ 'ਉਮਾ ਦਾ ਕੁਨਾਹ' ਹੈ ਜੋ ਫੈਸਟੀਵਲ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਔਰਤ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਦੂਜਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਪਸੰਦੀਦਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਫਿਲਮ ਵਜੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਮਰਦਾਨਗੀ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਮੁਜ਼ਾਹਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਂ ਫਿਰ

ਦਵੀ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ
ਫੋਨ: +91-98760-82982

ਹੋਛੀ ਕਾਮੇਡੀ ਵਾਲੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ 'ਜੱਗੀ' ਬੇਹੱਦ ਨਾਜ਼ੁਕ ਪਰ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਮਸਲੇ ਦੀ ਬਾਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। 'ਮਰਦ ਰੋਂਦੇ ਨਹੀਂ', 'ਮਰਦ ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ' ਜਿਹੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਗਭਰੇਟ ਉਮਰ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਲੜਕੇ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕੀ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਉਸ ਨਾਲ ਕਿਹੜੀ ਹੋਣੀ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ? ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਵਾਲਾਂ 'ਤੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਚਰਚਾ ਕਰਨੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਨੇਮਾ ਅਜਿਹੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਮੁੱਦੇ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰ ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਨਵਾਂ ਪੱਥਰ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਕਲਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਕਸਬਈ ਧਰਾਤਲ 'ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਮਸਲੇ ਦੇਖੇ ਸੁਣੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਕੋਲ ਇਸ 'ਤੇ ਗੱਲ

ਕਰ ਸਕਣ ਦਾ ਜਿਗਰਾ ਅਤੇ ਵੱਲ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਅਨਮੋਲ ਸਿੰਧੂ ਨੇ 'ਜੱਗੀ' ਰਾਹੀਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਦਰਦ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ। ਅਨਮੋਲ ਸਿੰਧੂ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤਾਂ ਬਿਜਨਸ ਮੈਨੇਜਮੈਂਟ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਰੰਗਮੰਚ ਤੇ ਸਿਨੇਮਾ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕਰੀਅਰ ਚੁਣਿਆ ਹੈ।

ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਅਨਮੋਲ ਸਿੰਧੂ ਅਤੇ (ਸੱਜੇ) ਫਿਲਮ 'ਜੱਗੀ' ਦਾ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼।

8ਵੀਂ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਜਗਦੀਪ ਸਿੰਘ ਉਰਫ 'ਜੱਗੀ' ਚੁੱਪ ਕੀਤਾ ਜਿਹਾ ਬੱਚਾ ਹੈ। ਉਮਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਦੇ ਜਿਸਮਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਗੁੱਝੇ ਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ, ਹੱਸਦੇ ਹਨ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੁੱਪ ਕੀਤਾ ਇਹ ਲੜਕਾ ਸਰੀਰਕ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤਾ ਸਮਰੱਥ ਨਹੀਂ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਜੱਗੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ 'ਚ ਵਾਧਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੀ ਇਸ 'ਤਬਾ ਕਥਿਤ'

ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਨੂੰ ਦੱਸਦਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ ਅੱਗੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਫੈਲਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਲਿੰਗੀ ਤੇ ਛੱਕਾ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 13-14 ਸਾਲ ਦੇ ਇਸ ਲੜਕੇ ਦਾ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਹਾਰ ਕੇ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ

ਫਿਲਮਸਾਜ਼ ਅਨਮੋਲ ਸਿੰਧੂ ਅਤੇ (ਸੱਜੇ) ਫਿਲਮ 'ਜੱਗੀ' ਦਾ ਇੱਕ ਦ੍ਰਿਸ਼।

ਛੱਡ ਕੇ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਘਰਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਹੋਣੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸੀ। ਤ੍ਰਿਸ਼ਕਾਰ ਝੱਲ ਰਹੇ ਇਸ ਲੜਕੇ ਦੀ ਮਨੋਦਸ਼ਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਨੇ ਖੇਤਾਂ ਦੀ ਸੁੰਨ, ਧੁੰਦ ਤੇ ਇੱਕੱਲ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਅਨਮੋਲ ਸਿੰਧੂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਆਮ ਸਿਨੇਮਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਅਸਲ ਸੰਕਟਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਚਰਚਾ ਹੀ ਨਹੀਂ

ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਗਿਲਾ ਹੈ ਕਿ ਬਲਾਤਕਾਰ ਤੇ (ਭਾਵੇਂ ਔਰਤ ਨਾਲ, ਭਾਵੇਂ ਮਰਦ ਨਾਲ) ਟਰਾਂਸਜੈਂਡਰ ਭਾਈਚਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਸੰਵਾਦ ਵਰਗਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ 'ਚ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣ ਰਹੀਆਂ ਕਾਮੇਡੀ ਫਿਲਮਾਂ ਬਾਰੇ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਕੌਮ ਇਹੋ ਜਿਹੀ

ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਬੜਾ ਕੁਝ ਵਾਪਰਦਾ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਇੰਨਾ ਸਿਆਣਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਨਾਇਕ ਨੂੰ 'ਸਮਲਿੰਗੀ' ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸਚਮੁੱਚ 'ਸਮਲਿੰਗੀ' ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬੀਤਦੀ ਹੋਵੇਗੀ? ਅਨਮੋਲ ਅਨੁਸਾਰ ਫਿਲਮ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਫਿਲਮ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਕੋਈ ਵੀ ਲੜਕੀ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫਿਲਮ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਿਸ਼ੇ ਲੈਣ ਨਾਲ ਸਮਾਜ ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵੱਲ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਫਿਲਮ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ। ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਜਿਨਸੀ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ ਇਹ ਫਿਲਮ ਦੇਖ ਕੇ ਰੋ ਪਏ।

ਧਰੁਵ ਬਖਸ਼ੀ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਦੀਪ ਟੈਨਾ ਇਸ ਫਿਲਮ ਦਾ ਸਿਨੇਮੈਟੋਗ੍ਰਾਫਰ ਤੇ ਸਹਿ ਨਿਰਮਾਤਾ ਹੈ। ਫਿਲਮ ਦੇ ਖਰਚੇ ਘਟਾਉਣ ਲਈ ਫਿਲਮ ਦੀ ਸੂਟਿੰਗ ਅਨਮੋਲ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਫਿਲਮ ਦੇ ਨਾਇਕ ਰਮਨੀਸ਼ ਚੌਧਰੀ ਨੇ ਇਹ ਚੁਣੌਤੀ ਭਰਪੂਰ ਭੂਮਿਕਾ ਬਹੁਤ ਖੂਬ ਕੇ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਅਜੇ ਇਹ ਫਿਲਮ ਹੋਰ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜੀ ਗਈ ਹੈ।

PUNJAB SPORTS & CULTURE CLUB OF INDIANA INDIANAPOLIS KABADDI CUP 2022 7300 E TROY AVE, INDIANAPOLIS, IN 46239

MEMBERS

SATURDAY JULY 9TH 2022

